

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI
BAŞKANLIĞI'NIN (TİKA) TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hakan KESKİN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Yavuz CANKARA

Bilecik, 2017
10087720

**T. C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI
BAŞKANLIĞININ (TİKA) TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hakan KESKİN

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Yavuz CANKARA

Bilecik, 2017

10087720

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSİS Belge No	
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	
Revizyon Tarihi	
Revizyon No	
Toplam Sayfa	

Öğrencinin Adı Soyadı: HAKAN KESKİN

Anabilim Dalı : SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ

Programı : KAMU YÖNETİMİ

Tez Danışmanı : YRD. DOÇ. DR YAVUZ CANKARA

Tezin Özgün Adı : "TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI BAŞKANLIĞI'NIN (TİKA) TÜRK DIŞ
POLİTİKASINDAKİ ROLÜ"

Tezin İngilizce Adı : "TURKISH COOPERATION AND COORDINATION AGENCY (TIKA) ROLE IN
TURKISH FOREIGN POLICY"

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 02/01/2017

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ /OY
ÇOKLUĞU ile SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yavuz CANKARA

Üye : Yrd. Doç. Dr. Pınar ÖZDEN CANKARA

Üye : Yrd. Doç. Dr. Gökmen KILIÇOĞLU

Üye : .....

Üye : .....

İmza

Yavuz Cankara

P. Ozden Cankara
G. Kiliçoglu

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ...../...../..... tarih ve
...../..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

“Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının (TİKA) Türk Dış Politikasındaki Rolü” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Hakan KESKİN

02.1.2017

İmza

ÖNSÖZ

Dış politikanın günümüzde taşıdığı önem oldukça artmıştır. Artık zaferlerin ve başarıların en temel göstergesi, devletlerin diplomasiyi etkin bir şekilde kullanmasıdır. Dünyada da bu bağlamda yeni gelişmeler ve yaklaşımlar meydana gelmiştir. Bu nedenle Türk dış politikası uluslararası alanda meydana gelen gelişmeleri yakından takip etmek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte dış politika enstrümanları da değişmiştir.

Artık ülkeler sert güç yerine yumuşak gücü kullanmaktadır. Yumuşak güç araçlarından biri de dış yardımlardır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler uluslararası siyasette ve ekonomik liderlik için bu araçları en etkin şekilde kullanmaktadırlar. Bu bağlamda, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı'nın (TİKA) Türk dış politikasındaki rolü artmış, Türkiye'nin Yumuşak güç elemanlarından biri olmuştur. Az gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ülkelere ile kültürel ve dini bağlılığı devam eden ülkelere yönelik yapılan yardımlar ekonomik ve ticari ilişkileri etkilemiştir.

Bu kapsamda araştırmanın amacı; Türkiye'nin TİKA vasıtasıyla yapmış olduğu yardımlar ve bu yardımların Türk dış politikasına olan etkileridir. Ayrıca, İkili ilişkilerin gelişmesinin ekonomik sonuçları bu çalışmanın diğer hedeflerinden biridir.

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden danışmanım Yrd. Doç. Dr. Yavuz CANKARA'ya değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Yrd. Doç. Dr. Yavuz CANKARA bütün süreç boyunca her anlamda yanımda olmuş, desteğini ve katkılarını esirgememiştir. Savunma sınavı sırasında Jüri üyeleri Yrd. Doç. Dr. Yavuz Cankara, Yrd. Doç. Dr. Pınar ÖZDEN CANKARA ve Yrd. Doç. Dr. Gökmen KILIÇOĞLU'na çalışmamın son haline gelmesine değerli katkılar yapmışlardır. Son olarak bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme şükranlarımı sunarım.

Hakan KESKİN

01.01.2017

ÖZET

Tarih boyunca ülkeler birbirleri ile sürekli iletişim halinde olmuşlardır. Bazı devletler iletişim araçlarını etkin kullanmış ve süper güç veya bölgesel güç olmuşlardır. Bu bağlamda yeni dünya düzenin de yeni kavramlar ve yaklaşımlar oluşmaya başlamıştır. Konstrüktivizm (Sosyal İnşacı Yaklaşım) bu bağlamda oluşan yeni bir yaklaşım olarak dış politikada yerini almıştır. Yine yumuşak güç sert kavramı dış politika kavramları arasına girmiştir.

Bir devletin süper güç olması diğer güçleri farklı arayışlara itmiştir. Gücün araçları değişmiş, artık sert ve askeri güç yerini ikili ilişkileri kuvvetlendirici yumuşak güce bırakmıştır. Sert güç caydırıcı bir faktör olmakla birlikte uluslararası ilişkilerde ki boşluğu tam olarak dolduramamış ve yerini yumuşak güce bırakmak zorunda kalmıştır. Bu kapsam yumuşak güç araçları bir devlet politikası olmuştur. Gelişmiş ülkelere Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Japonya, Almanya vb. devletler artık devlet destekli yardım fonlarını dış politika aracı olarak görmelerinden dolayı desteklemektedirler.

Türkiye’de de TİKA gibi devlet destekli kurumlar yapmış oldukları yardım ve projelerle ön plana çıkmaktadır. 1990’lı yıllara kadar dış yardım miktarları çok yetersiz kalmıştır. TİKA’nın kurulmasıyla başta Orta Asya ülkeleri başta olmak üzere dünyanın 140’tan fazla ülkesine yardım ve projeleriyle katkı sağlamıştır. Afrika Orta Asya ve Güney Doğu Asya, Balkanlar ve Kafkaslar, Ortadoğu, Latin Amerika da önemli projelere imza atan TİKA, Türkiye’nin dışa açılan kapısı olmuştur.

TİKA’nın uyguladığı projeler devletler arasındaki diplomasiyi gelişmesini kolaylaştırdığı gibi ticari ilişkilerin de iyileşmesinde önemli rolü olmuştur. 1990 öncesinde kültürel bağlarımızın kuvvetli olduğu Orta Asya Türk cumhuriyetleri ile olan ticaretimizin az olması ve TİKA sonrasında ticari ilişkilerin hızlı bir şekilde artması TİKA’nın misyonunu anlamamız bakımından iyi bir örnektir. Ekonomik ilişkilerin iyileşmesi yalnız Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde değil Afrika, Balkanlar Ortadoğu, Asya ve Güney Doğu Asya’da kendini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, TİKA, Ekonomi, Konstrüktivizm, Dış Yardım.

ABSTRACT

Through history, countries have been in constant contact with each other. Some states have used communication tools effectively and have become superpowers or regional powers. In this context, new concepts and new approaches have begun to emerge in a new world order. Constructivism (Social Constructivist Approach) has taken its place in foreign policy as a new approach in this context. On the other hand the concept of soft and hard power has become one of the foreign policy concepts.

A state being a superpower push other powers in different seeks. The tools of power have changed. Now the hard and military power has left the place to soft power which strengthening of bilateral relations. Although the hard power has become a deterrent factor, it has not fully filled the gap in international relations. For that reason hard power had to leave the place to soft power. In this context soft power tools have become a state policy. The developed countries like United States of America, Britain, France, Japan Germany etc. are supporting state- aid fund because of their views as foreign policy instruments.

In Turkey, state-funded institutions such as Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA) come into prominence with their aids and projects. Until 1990's the amount of foreign aid has been insufficient. With the establishment of Turkish Cooperation and Coordination Agency contributed with their helps and projects especially Central Asian countries and also more than one hundred and forty countries of the world. TİKA, which has made important projects in Africa, Central Asia and South East Asia, Balkans and Caucasus, Middle East, Latin America has become the outward opening door of Turkey.

The projects implemented by TİKA have facilitated the development of diplomacy between states and also played an important role in improving trade relations. Before 1990, Turkey and Central Asian Turkish Republics cultural ties are strong but trade relations low. After the TİKA commercial relations increase. So it is a good example to understand the mission of TİKA. The improvement of economic relations has not only occurred in the Central Asian Turkish Republics but also in Africa, The Balkans, The Middle East, Asia and Southeast Asia.

Key Words: Turkish foreign policy, TİKA, Economy, Konstruktivism, Foreign aid

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DIŞ POLİTİKA KAVRAMININ TANIMI.....	5
1.2. DIŞ POLİTİKADA KONSTRÜKTİVİZM TEORİSİNE BAKIŞ.....	7
1.3. YUMUŞAK GÜÇ- SERT GÜÇ KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE DIŞ POLİTİKA.....	9
1.4.TÜRK DIŞ POLİTİKASININ SOSYAL İNŞASI: KONSTRÜKTİVİZM TEORİSİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI (TİKA

2.1. TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI (TİKA).....	14
2.2. TİKA’NIN GÖREVLERİ	16
2.3. TİKA’NIN AMAÇLARI.....	19
2.4. TİKA’NIN FAALİYET ALANLARI	22
2.5. TİKA’NIN YURTDIŞI PROJELERİ	24
2.5.1. Orta Asya’daki Projeler	24
2.5.2. Balkanlardaki Projeler.....	32
2.5.3. Ortadoğu ve Afrika’daki Projeler.....	38
2.5.4. Latin Amerika’daki Projeler	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİKA’NIN YAPISAL DEĞİŞİMİ VE EKONOMİK ETKİLERİ

3.1. TİKA’NIN 1992-1999 ARASI YAPILANMA SÜRECİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA OLAN ETKİLERİ.....	54

3.2. YENİDEN YAPILANMA VE 1999-2014 DÖNEMİ TİKA.....	59
3.3. TÜRK DIŞ YARDIMLARININ TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ EKONOMİK SONUÇLARI.....	72
3.3.1. Balkanlar ve Doğu Avrupa.....	75
3.3.2. Ortadoğu.....	78
3.3.3. Afrika	81
3.3.4. Orta Asya ve Kafkaslar	85
3.3.5. Doğu ve Güneydoğu Asya, Pasifik ve Latin Amerika.....	88
3.4. KONSTRÜKTİVİZM AÇISINDAN TİKA’NIN FAALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	90
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA	102
ÖZGEÇMİŞ.....	109

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
AFAD	: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
BYEGM	: Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü
JICA	:Japan International Cooperation Agency, Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı
KDK	: Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü
M.	: Madde
NATO	: North Atlantic Treaty Organization, Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
STK	:Sivil Toplum Kurumları
S.	: Sayı
ss.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
USAİD	: Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı
YTB	: Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Yıllara Göre TİKA'nın Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetlerine Yaptığı Yardımlar (Milyon Dolar)	31
Tablo 2: TİKA'nın Balkanlardaki Projelerinin Ülkelere Göre Sektörel Dağılımı (%)	37
Tablo 3: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı'nın Uygulamış Olduğu Projeler.....	53
Tablo 4: 1992-1999 Yılları Arasındaki Yapılanma Sürecinde TİKA'nın Program Koordinasyon Ofisi Açtığı Ülkeler	54
Tablo 5: 1992-1999 Yılları Arasında TİKA'nın Bütçesi (Milyon TL)	56
Tablo 6: 1999-2011 Yılları Arasındaki Yeniden Yapılanma Sürecinde TİKA'nın Program Koordinasyon Ofisi Açtığı Ülkeler	60
Tablo 7: 1999-2013 Yılları Arasında TİKA'nın Bütçesi (Milyon TL).....	63
Tablo 8: 06 2010 Yılları Arasında Hedef ve Program Alanlarına Göre Devlet/USAID Yardımları (Milyon Dolar).....	67
Tablo 9: TİKA'nın Faaliyetlerinin Güçlü ve Zayıf Yönleri	69
Tablo 10: TİKA'nın Faaliyetlerinin Fırsat ve Tehditleri	70
Tablo 11: 2010-2012 Yılları Arasında Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları	73
Tablo 12: 2009-2013 Yılları Arasında Balkanlar ve Doğu Avrupa'ya Yapılan Dış Yardımlar (Milyon Dolar)	76
Tablo 13: 1990-2000 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar.....	76
Tablo 14: 2001-2007 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar.....	77
Tablo 15: 2008-2015 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar.....	77
Tablo 16: 2009-2013 Yılları Arasında Ortadoğu'ya Yapılan Dış Yardımlar (Milyon Dolar).....	79
Tablo 17: 1990-2000 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar.....	80
Tablo 18: 2001-2007 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar.....	80

Tablo 19: 2008-2015 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar.....	81
Tablo 20: 2009-2013 Yılları Arasında Afrika'ya Yapılan Dış Yardımlar (Milyon Dolar).....	82
Tablo 21: 1990-2000 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar	83
Tablo 22: 2001-2007 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar.....	84
Tablo 23: 2008-2015 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar.....	84
Tablo 24: 2009-2013 Yılları Arasında Orta Asya ve Kafkasya'ya Yapılan Dış Yardımlar (Milyon Dolar).....	85
Tablo 25: 1990-2000 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar.....	87
Tablo 26: 2001-2007 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar.....	87
Tablo 27: 2008-2015 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar.....	88
Tablo 28: 2009-2013 Yılları Arasında Uzak Doğu ve Latin Amerika'ya Yapılan Dış Yardımlar (Milyon Dolar).....	89
Tablo 29: 2015- 2006 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar.....	89
Tablo 30 : Dış Ticaret Göstergeleri (2000-2015).....	92
Tablo 31 : 2013 Yılında En Çok Küresel İnsani Yardım Yapan Ülkeler Sıralaması (İlk 10 Ülke).....	93

GİRİŞ

Tarih boyunca devletler birbirlerine üstünlük kurmaya çalışmışlar ve bunu kendi güncel zamanlarına göre geliştirmişlerdir. Günümüzde ise, özellikle soğuk savaş dönemi sonrasında, dışa açılım ve uluslararası arenada kendini gösterme faaliyetleri, yumuşak güç kullanımını gerektirmektedir. İşte bu kapsamda, Türkiye Cumhuriyetinin dış politikasında yumuşak güç enstrümanını Türk işbirliği ve koordinasyon ajansı (TİKA) bu görevi üstlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin belirlediği ve belirleyeceği dış politika kapsamında TİKA'nın konjonktüre uygun olarak, ne şekilde ve ne düzeyde rol aldığı oldukça önemlidir.

Küreselleşen dünyada devletlerin arasındaki sınırlar, geçerliliğini yitirmiş ve devletlerin birbirleri ile olan etkileşimleri her geçen gün artmaya başlamıştır. Bunun yanında, uluslararası düzeyde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarla birlikte, bu kurum ve kuruluşların faaliyetlerinin giderek genişlik ve önem kazanması da küreselleşme ile birlikte olmuştur. Uluslararası düzeyde faaliyet gösteren kurumlardan TİKA'nın faaliyetlerinin açıklanması, küresel düzende sahip olduğu rolün anlaşılabilmesi adına yardımcı roller üstlenecektir.

TİKA'nın Türkiye dış politikasına etkilerini belirlemek için öncelikle, dış politika kavramı özelinde araştırma yapılması gerekmektedir. Dış politika kavramının tanımının yapılması ile birlikte kavramın sahip olduğu kapsamın belirlenmesi mümkündür. Ayrıca ülkeler bazında dış politika kapsamında öne çıkan unsurlar da, bu kısımda yapılacak olan inceleme ile birlikte ortaya konulması gereken önemli bir diğer konudur.

Çalışmanın birinci bölümü kavramsal çerçeve olarak incelenmekte olup yukarıda değinildiği üzere ilk olarak, dış politika kavramının tanımı ele alınmaktadır. Dış politikanın tanımının yapılması ve kapsamının belirlenmesi ile birlikte, dış politika farklı yaklaşımlar özelinde değerlendirilmektedir. Bunların başında ise, konstrüktivizm teorisine göre dış politika incelemesi gelmektedir. Dış politikanın daha sağlıklı bir şekilde anlaşılması amacıyla yapılacak olan bu incelemede konstrüktivizm teorisini araştıran çalışmalara yer verilmesi planlanmaktadır. Böylece dış politika ve konstrüktivizm teorisi arasındaki ilişkinin ortaya konulması hedeflenmektedir.

Konstrüktivizm teorisine göre dış politikanın incelenmesinin ardından yumuşak güç- sert güç kuramına göre dış politika tahlili yapılmaktadır. Buradaki temel amaç ise, dış politikanın birden fazla teoriye göre incelenmesi ve detaylı bir şekilde ele alınmasıdır. Çalışmanın ana araştırma konusu olan dış politikanın birinci bölüm içerisinde kapsamlıca araştırılması ile birlikte dış politikayı etkileyen faktörlere dair daha sağlıklı bir değerlendirme yapılması mümkündür. Yumuşak güç- sert güç teorisine göre dış politikanın incelenmesinin ardından konstrüktivizm teorisine göre dış politika kapsamında elde edilen sonuçlar arasında karşılaştırma yapılması konunun daha iyi anlaşılması açısından önemlidir.

Birinci bölüm içerisinde son olarak, Türkiye'nin dış politikasının sosyal inşası konusu araştırılmaktadır. Yapılan bu araştırmanın konstrüktivizm teorisi özelinde gerçekleşmesi planlanmaktadır. Konstrüktivizm teorisinin sosyal inşa yönünün ön planda yer aldığı düşünüldüğünde günümüzde dış politikanın kazandığı anlam ve önemi ortaya konulmaktadır.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) hakkındaki bilgiler, çalışmanın ikinci bölümünde araştırılmaktadır. Bu kısımda ilk olarak TİKA'nın nasıl bir kurum olduğuna dair bilgiler verilmektedir. TİKA ile ilgili temel bilgilerin açıklanması ile birlikte kurum hakkında bilgi sahibi olunması amaçlanmaktadır. Böylece TİKA'nın kuruluşundan bugüne kadar olan sürede neler yaptığına ve hangi süreçler içerisinde rol aldığına ilişkin veriler ortaya konulmaktadır.

TİKA ile ilgili temel bilgilerin verilmesinin akabinde TİKA'nın görevlerine dair araştırma yapılması önemlidir. Zira Türk dış politikasında TİKA'nın etkisinin araştırıldığı çalışmada TİKA'nın görevleri bilinmeksizin böyle bir değerlendirme yapılması mümkün değildir. Dolayısıyla çalışmanın problem cümlesine verilecek olan yanıtın öncesinde TİKA'nın görevlerini ortaya koymak gerekmektedir. Kurumun sahip olduğu görevlerin kapsamının belirlenmesi ile birlikte TİKA'ya ilişkin daha somut düşüncelerin/fikirlerin ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

İkinci bölümde TİKA'nın görevlerinin açıklanması ile birlikte amaçları ve faaliyet alanları gibi konularda da bilgi vermek gerekmektedir. Zira bu konular birbiri ile zincirleme şekilde etkileşim içerisinde görünmektedir. TİKA'nın yürütmekte olduğu faaliyetlerin hangi alanları kapsadığı ve bu faaliyetlerin hangi amaçlar etrafında gerçekleştirildiği gibi sorulara, bu kısımda yapılacak olan inceleme ile birlikte yanıt

verilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca TİKA'nın içerisinde yer aldığı süreçlerin, amaçlarının ve görevlerinin açıklanması ile birlikte kurumun daha iyi analiz edilebilmesi mümkündür. Bu nedenle ikinci kısımda yapılacak olan araştırmaların büyük öneme sahip olduğu söylenebilir.

1992 yılında kurulan TİKA'nın projeleri birçok farklı kurum ve kuruluşu ortak paydada buluşturmaktadır. TİKA'nın genişleyen faaliyet alanları, aynı zamanda yurtdışı projelerinin artması sonucunu doğurmuş ve geline nokta TİKA 5 kıtada 140'ın üzerinde ülkede faaliyet gösterir hala gelmiştir. TİKA'nın yurtdışı projeleri aracılığıyla Türkiye'nin Orta Asya, Pasifik, Ortadoğu, Afrika, Balkanlar, Kafkasya ve Latin Amerika'da sahip olduğu tecrübeleri paylaşması olanağı ortaya çıkmaktadır. Bu da TİKA'nın yurtdışı projelerini önemli ve anlamlı hale getiren en temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Üçüncü bölüm içerisinde TİKA'nın yaşadığı yapısal değişim ve bunun ekonomik etkileri hakkında detaylı bilgi Türkiye İstatistik Kurumu verileriyle ele alınmaktadır. Buna göre ilk olarak TİKA'nın kuruluşundan 1999 yılına kadar olan dönem içerisinde Türk dış politikasına etkileri hakkında bilgi verilmektedir. Bu dönem TİKA için yapılan süreci olarak bilinmektedir. Yapılanma sürecinde TİKA'nın faaliyetlerinin Türk dış politikasına hangi düzeyde etkisinin olduğu bu kısımdaki veriler aracılığıyla değerlendirilmektedir.

Yeniden yapılanma dönemi olarak bilinen 1999-2014 yılları arasında dönemde TİKA'nın faaliyetlerinin ne şekilde değiştiğinin ve hangi yönde seyrettiğinin belirlenmesi yine üçüncü kısımda yapılacak olan araştırmalar arasında yer alır. Türkiye'nin dış politikasında değişik odak noktalarının ortaya çıktığı bu dönemde TİKA'nın faaliyetlerinin ne gibi etkileri olduğu, bu kısımda yapılacak olan incelemeyle birlikte anlaşılmaktadır.

TİKA'nın faaliyetleri 1999 yılından başlayarak bugüne kadar olan sürede neleri ve hangi bölgeleri kapsadığının araştırılması, Türkiye'nin dış politika anlayışına ilişkin bilgiler önemli ipuçları sunmaktadır. TİKA ve benzer kuruluşların faaliyetleri, günümüz dünyasında ülkelere saygınlık kazandırmaktadır. Bununla birlikte ekonomik ve sosyal açıdan sağlanan kazanımların varlığı da TİKA'nın faaliyetlerini önemli kılmaktadır. Türkiye'nin dış politikasının büyük değişiklikler yaşadığı dönemi içeren TİKA'nın

yeniden yapılanma dönemi, Türk dış politikasının aynı dönemde yaşadığı gelişime dair fikir verecek nitelikte görünmektedir.

TİKA vasıtasıyla ilgili bölgelere ulaştırılan Türk dış yardımlarının Türkiye'nin ekonomisine ne şekilde tesir ettiğinin araştırılması, çalışma içerisinde ele alınacak olan son konudur. Türk dış yardımlarının Türkiye ekonomisi üzerindeki ekonomik sonuçları incelenirken her bir bölge için farklı farklı değerlendirilmektedir. Buna göre ilk olarak Balkanlar ve Doğu Avrupa özelindeki sonuçlar araştırılmakta olup, TİKA ve Sivil Toplum Kurumlarını da kapsayacak şekilde yapılan yardımların ve bu yardımlar sonucunda ticari ilişkilerde gelinecek nokta incelenmektedir. Ardından Ortadoğu'daki ve Afrika'daki ekonomik sonuçlar istatistiksel veriler vasıtasıyla ortaya konulmaktadır. Orta Asya ve Kafkaslarda ortaya çıkan etkiler de yine bu kısımda incelenen diğer bir bölge olarak araştırmanın içerisinde yer almaktadır. Son olarak Doğu ve Güneydoğu Asya ile Pasifik ve Latin Amerika'daki yardımların Türkiye ekonomisi üzerindeki ekonomik sonuçlarına ilişkin veriler ortaya konulması hedeflenmektedir.

Bugün birçok ulus aşırı kurum ve kuruluş, bazı devletlerin sahip olmadığı kadar güç ve etki sahibidir. Küreselleşmenin bir getirisi olarak karşımıza çıkan bu durum, çalışmada incelenecek olan TİKA'nın sahip olduğu etkilere dair fikir sunmaktadır. Başka bir deyişle TİKA'nın faaliyetlerinin Türkiye dış politikasında etkisini göstermesi, günümüz koşullarının bir getirisi olmasının yanında bu kurumun faaliyetlerinin etkisinin önemini işaret etmektedir. Yeniden yapılanma dönemi ile birlikte TİKA'nın faaliyetlerinin hızlanması ve daha geniş bölgelere ulaşması, ifade edilen hususla doğrudan ilişkilidir.

TİKA'nın yürütmekte olduğu faaliyetlerin Türk dış politikasında meydana getirdiği etkilerin ortaya konması ise çalışmanın temel amacıdır ve yapılacak olan araştırmada bu amacın gerçekleştirileceği düşünülmektedir. Çalışmada yöntem olarak literatür taraması yöntemi seçilmiştir. Literatür taraması şeklinde hazırlanacak olan bu çalışmada, güncel kaynaklara yer verilmektedir.. Zira TİKA gibi kurumların günümüz koşullarında yaşadığı gelişimin hızı ortadadır. Bu nedenle güncel kaynaklara yer vermek suretiyle literatür araştırmasının yerine getirilmesi, bu çalışma için büyük öneme sahiptir. Tüm bu faktörler eşliğinde çalışma ile birlikte ulaşılan veriler, çalışmanın sonuçlar kısmında ayrıntılı bir şekilde ortaya konmakta olup, ulaşılan verilerin ne anlama geldiği açıklanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DIŞ POLİTİKA KAVRAMININ TANIMI

Dünya üzerinde yaşanan değişimler ve özellikle küreselleşme ile birlikte uluslararası düzeyde etkileşimlerin artması söz konusu olmuş ve uluslararası ilişkilerde yeni aktörler ortaya çıkmıştır (Daoudov, 2013: 21). Tüm bunlar dış politika kavramının gelişimini hızlandırmış ve dış politikayı önemli bir konuma getirmiştir. Çalışmanın bu kısmında yapılacak olan incelemeyle birlikte dış politika kavramının sahip olduğu kapsamın anlaşılması amaçlanmaktadır. Dış politika kavramının tanımlarından birisi şu şekildedir: (Kürkçüoğlu, 1980: 311).

Bir devletin başka bir devlete veya devletler ya da geniş anlamıyla uluslararası alana karşı izlediği politikaya dış politika denir. Ayrıca bir ülkenin diğer ülkeler yönelik siyasi, ekonomik, hukuki, sosyal vb. tutumlarına da dış politika denilir.

Dış politika ile ilgili oldukça eski bir tanım olsa da bu tanımın kavramı anlaşılmasında yol gösterici niteliklerinden söz edilmektedir. Zira yapılan bu tanım, dış politikanın kapsamının anlaşılmasına ilişkin bilgiler içermektedir.

Uluslararası düzeyde etkileşimlerin artması ile birlikte toplumlar ve devletler düzeyinde göz önünde bulundurulması gereken bir takım unsurlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi de uluslararası imaj kaygısıdır. Öyle ki uluslararası imaj kaygısı, dış politikayı şekillendiren önemli unsurlardan biri haline gelmiştir (Özdemir, 2008: 138). Dış politikanın sahip olduğu kapsamın oluşumunda bu gelişmelerin doğrudan etkili olduğu bilinmektedir. Bu nedenle dış politika kavramının açıklanmasında bu ve bunun gibi gelişmelerin göz önünde bulundurulması şarttır. Daha geniş bir bakış açısıyla dış politika tanımı yapılabilir. Bir devletin veya uluslararası ilişkilerde bağımsız aktörün diğer bir devlete ya da devlet gruplarına veya uluslararası sistemi yönelik yetkili organ ve temsilcileri aracılığıyla aldığı kararlar, yaptığı eylemler, oluşturduğu değerler ve beklenen amaçlarından oluşan dış ilişkilerin bir araya gelmesiyle oluşan politika olarak da tanımlanabilir. (Gürevin, 2014: 6).

Bu tanımı önemli kılan hususların başında, dış politikanın sadece devletlerarası bir kavram olarak ele alınmaması gerektiği gelmektedir. Ayrıca değerler ve amaçlarla

bir araya gelen dış ilişkilerin tamamı ifadesi de dış politika kavramının sahip olduğu anlamın önemine ilişkin bilgi verecek bir yapıya sahiptir şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.

Dış politika ile ilgili yapılan araştırmaların destekleyeceği üzere dış politika kapsamında çok sayıda analizin varlığı bulunmaktadır. Dış politika ile ilgili kararlar, alınan kararları etkileyen kişiler ve diğer faktörler bir araya gelmek suretiyle dış politika ile ilgili analizleri oluşturmaktadır. Bu nedenledir ki dış politika kavramına ilişkin analizlerde karar verici konumundaki kişiler ve karar verme sürecine odaklanılmaktadır (Efegil, 2012: 190). Çok sayıda faktörün göz önüne alınması ile birlikte karar verilmesi söz konusu olduğu için karar verme sürecinin ve aktörlerinin rollerinin bu denli önemli olması, son derece olağan karşılanmaktadır.

İlgili literatür incelendiğinde dış politika kavramının sadece dışa yönelik bir kavram olduğu algısının doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Bu noktada devletin bizzat kendisine yönelik bir uluslararası politikanın dış politika olarak nitelendirilmesi mümkündür. Ayrıca dış politika kapsamında alınan kararların her birisinin iç politikada uygulanabilir olması gibi hususlar, dış politikayı önemli hale getirmektedir (Balcı, 2011: 6). İfade edilen bu husus, aynı zamanda dış politika ve iç politika arasındaki etkileşimin önemini oluşturan faktörler arasında yer alır. Tüm bu faktörler eşliğinde dış politika kavramının çok yönlü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Küreselleşen dünyada ülkeler arasındaki politik etkileşimlerin artmasına paralel olarak dış politikanın kavramsallaştırılması gerekli olmuştur. Dış politika ile ilgili unsurların devletler düzeyinde öneminin artması ile birlikte gerekli olan dış politikanın kavramsallaştırılması, hızlı bir gelişim yaşamıştır. Bu durum yirminci yüzyıl içerisinde yaşanan bilimsel gelişmeler ile paralellik gösteren bir durum olarak görünmektedir.

Dış politikanın çok sayıda faktörün etkisinde olduğu, çalışmanın daha önceki kısımlarında açıklanmıştı. Sivil toplum kuruluşlarının dış politika oluşturma sürecinde rol olması, buna örnek olarak verilebilir. Sivil toplum kuruluşlarının sayısının gün geçtikçe arttığı günümüz dünyasında, dış politika ile bu kuruluşlar arasındaki etkileşim de aynı oranda artmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının dış politika üzerinde oluşturduğu etkiler, doğrudan ya da dolaylı olarak kendisini göstermektedir (Yılmaz, K. 2013: 3). Bu da birden farklı şekilde etkileşimin varlığını işaret etmektedir.

Sonuç olarak, dış politika kapsamında alınan kararlar, oldukça önemli kararları içermektedir. Sivil toplumun ve kamuoyu dış politika kararlarını dikkatli bir şekilde izlemektedir (Özdemir, 2008: 138). Bu da yukarıdaki ifadeyi ve bu kısımda yer alan bilgileri doğrular niteliktedir. Uluslararası sınırların geçerliliğini yitirmesi ile birlikte hızlı bir gelişim gösteren dış politika kavramı, günümüz dünyasının önemli konu başlıklarının başında gelmektedir. Devletlerin birbirleri arasındaki etkileşimlerin bugünkü düzeyiyle devam etmesi halinde dış politika kavramının sahip olduğu kapsamın giderek genişlemesine yönelik beklentiler mevcuttur.

1.2. DIŞ POLİTİKADA KONSTRÜKTİVİZM TEORİSİNE BAKIŞ

Uluslararası ilişkilerde konstrüktivizm teorisi farklı yaklaşımlarla ve tanımlarla literatürde yerini almıştır. Tandoğan da konstrüktivizm teorisine yönelik tanımı şu şekildedir: (Tandoğan, 2015: 635).

Uluslararası örgütler bir inceleme birimi olarak kabul eden ve 1980'lerin ortalarından itibaren öne çıkan yaklaşımlardan biri olan konstrüktivizm; devletler, çıkarlar, beşeri aktörler, kimlikler, norm ve kurumlar gibi sosyal olguların da tarihsel süreç içerisinde devamlı bir surette değişim ve yeniden şekillenmeye tabi olduğunu savunmaktadır.

Yapılan açıklamadan anlaşılacağı üzere konstrüktivizm, uluslararası düzeydeki politikalarda sadece devletlerin etkili olmadığını savunmaktadır. Dış politikada konstrüktivizm kavramını açıklamak için çok sayıda teoriden söz edilebilir ve çalışmanın bu kısmında konu ile ilgili öne çıkan teorilere yer verilmesi planlanmaktadır.

Konstrüktivizm, birçok farklı bakış açısıyla açıklanabilen bir kavramdır ve bunlardan bir tanesi sosyal inşacı yaklaşımdır (Taber, 2011: 39). Bu niteliği sebebiyle konstrüktivizmin sosyal gerçekliği ön planda tutarak inceleme yaptığı değerlendirilmesi yapılabilir. Konstrüktivizm ile bu niteliği dış politika özelinde ele alınacak olduğunda uluslararası düzeydeki ilişkilerin insanlar tarafından yapıldığı varsayımının temel alındığı anlaşılmaktadır. İfade edilen bu husus konstrüktivizm kapsamında sosyal inşacı yaklaşımın bir ürünü olarak görünmektedir.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren hızlı bir gelişim gösteren konstrüktivizm, uluslararası ilişkiler literatürüne yeni birçok farklı tartışma getirmiştir. Dış politika ile konstrüktivizm arasındaki etkileşimin çıkış noktası da budur denilebilir.

Konstrüktivizm ile ilgili teoriler kapsamında yer verilmesi gereken araştırmacıların başında ise Alexander Wendt'in yanı sıra Friedrich Kratochwil, Nicholas Onuf ve John Ruggie gibi isimler gelmektedir (Emeklier, 2011: 167). Dış politikada konstrüktivizm teorisine bakış kapsamında bu araştırmacıların fikirlerine dolaylı ya da doğrudan yer verilmesi gerekmektedir. Konstrüktivizm devleti ve uluslararası ilişkileri birlikte ele almakta ve ikisi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu kapsamda devletlerin sosyal bir varlık, uluslararası ilişkilerin ise sosyal bir alan olduğunu ve sürekli olarak uluslararası kuralların, normların, kurumların, düşünsel unsurların ve bilişsel faktörlerin siyasi rolüne dikkat çekilmektedir.(Sarı Ertem, 2012: 184).

Görüldüğü üzere konstrüktivizm teorisi ve dış politika arasındaki etkileşimi işaret eden araştırmalar ve görüşler, dış politikalar ve uluslararası ilişkilerin sosyal yönü üzerinde yoğunlaşmaktadır. Sosyal niteliğe paralel olarak yaşanan etkileşimler, konstrüktivizm ve dış politika arasındaki ilişkiye yön vermektedir denilebilir. Bu nedenle dış politika ile ilgili süreçlerde yer alan aktörlerin sahip oldukları nitelikler de önemli bir konu halini alacaktır.

Bu kısma kadar verilen bilgilerden anlaşılabacağı üzere konstrüktivizm ile birlikte uluslararası ilişkiler ve bu kapsamda yer alan dış politika, sosyal bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Başka bir ifade ile dış politika sosyal kuramın bir parçası halini almıştır da denilebilir. İfade edilen hususların destekleyeceği üzere yaşadığı gelişim ve savunduğu değerler, konstrüktivizmin sosyal etkileşimlere daha fazla önem verilmesi sonucunu beraberinde getirmiştir.

Konstrüktivizmin kuramsal dayanağı olarak ifade edilen yapılandırma kuramı, dış politikada konstrüktivizm teorisine bakış kapsamında yer verilmesi gereken unsurlardan bir tanesidir. “Yapılandırma kuramında beşeri aktörlük anlamında bireye önemli yer verilse de; birey, tarihin yapıcısı değil, tarih yapımının bir ögesidir” (Ateş, 2008: 217). Konstrüktivizm kapsamında yer alan diğer kuramlar ile yapılandırma kuramını ayıran temel nitelik ifade edilen bu husus olarak görünmektedir. Tüm bunlara ek olarak yapılandırma kuramına göre beşeri eylemlerim her birisinin belirli bir amaç etrafında gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Kural ağırlıklı konstrüktivizmin dış politikayı bir toplumun amilleri ve kural yapma koşullarıyla ilgili görmesi önemlidir. Bu yaklaşımda devletlerin dış politika alanında, içte ve dıştaki sosyal pratiklerce

yönlendirildiği kabul edilmektedir. Diğer bir deyişle toplumsal beklentiler devletlerin dış politikalarının ya önünü açmakta ya da sınırını oluşturmaktadır. (Karakoç, 2013: 157).

Burada yer alan ifadeler ek olarak dış politikada konstrüktivizm teorileri kapsamında farklı -çoklu- kimliklere vurgu yapıldığının bilincinde olmak gerekir. Dış politika ve devletlere ilişkin değerlendirme yapılırken sosyal, tarihi ve kültürel değişkenlerin etkili olduğu da göz ardı edilmemesi gereken hususlar arasında yer alır.

İlgili literatür incelendiğinde konstrüktivizm ile ilgili birçok farklı teorinin var olduğu görülecektir. Neoklasik, Postmodern ve bu ikisi arasında kalan yaklaşımın bir araya gelmesi ile birlikte konstrüktivizm sınıflandırması yapılmaktadır. Başka bir sınıflandırmada konstrüktivizm; geleneksel, yorumsamacı ve radikal olarak yine üçe ayrılmaktadır (Kaya, 2013: 107). Bu ve bunun gibi sınıflandırmaların sayısının artırılması mümkündür. Hem dış politikanın sahip olduğu geniş kapsam hem de konstrüktivizm kavramına ilişkin farklı yaklaşımların varlığı, dış politikada konstrüktivizm teorisine bakış konusunun geniş bir kapsama sahip olması sonucunu doğurmaktadır. Çalışmanın bu kısmında yer verilen farklı yaklaşımlar, bu ifadelerin her birisini doğrular nitelikte görünmektedir.

Özetlemek gerekirse dış politikada konstrüktivizm teorisinin sosyal inşa unsuru etrafında şekillendiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte dış politika ve konstrüktivizm ilişkisinin farklı yaklaşımlar aracılığıyla ortaya çıktığı da bu kısımda verilen bilgilerin sonucu olarak elde edilmiştir. Tüm bu faktörler eşliğinde dış politikada konstrüktivizmin süreç içerisinde yer alan tüm unsurların sosyal yönlerinin temel alındığı bir yaklaşıma sahip olduğu görülmüştür.

1.3. YUMUŞAK GÜÇ- SERT GÜÇ KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE DİŞ POLİTİKA

Yumuşak Güç- Sert Güç kavramları, yumuşak güç ve sert güç şeklinde ifade edilmektedir. Dış politikanın geliştirilmesi ve uygulanması sürecinde belirlenecek olan yaklaşıma göre sert ya da yumuşak güç uygulanması söz konusu olacaktır. Çalışmanın bu kısmında yapılacak olan incelemede yumuşak güç ve sert güç kavramları, dış

politika özelinde incelenecektir. İkinci dünya savaşı sonrası dönemde güçten söz edildiğinde büyük oranda askeri gücü kapsayan sert güç anlaşılmaktaydı. Sert gücün uygulamaya konulmasının maliyetinin yüksek olması sebebiyle yirminci yüzyılın sonlarına doğru yumuşak güç fikri ortaya atılmıştır. Yumuşak güç, dış politikada siyasi ve sosyal yönü daha yüksek ağırlıklı olan bir kavram olarak bilinmektedir ve sert gücün kullanımını gerektirmemektedir (Yılmaz, S. 2012: 4).

Sert güç, devletlerin askeri ve ekonomik güç unsurlarını ifade etmektedir. Sert güç kullanımı aracılığıyla dış politikada etkinliği sağlamak her zaman istenen sonuçları veremeyebilir. Bununla birlikte sert güç kullanımının sonucunda ters tepkilerle karşılaşılması mümkün olmaktadır (Karagül, 2013: 82). Dolayısıyla dış politikada sert güç kullanımına başvurulması, sürekliliği olan bir yöntem olarak görünmemektedir. Nitekim sert gücün sahip olduğu bu özellikler, -küreselleşen dünyanın da etkileriyle- dış politikada sert güç yaklaşımının yerini yumuşak güç yaklaşımına bırakması sonucunu doğurmuştur.

Yumuşak güç, daha çok itibar ve güven gibi kazanımlar ile ilişkili olarak görünmektedir. Bu bağlamda kültürel değerlerin devletlerin yumuşak güçlerini oluşturduğu bilinmektedir (Purtaş, 2013: 6). Yumuşak güç ve dış politika etkileşimine dair değerlendirme yapılacak olduğunda ise kültürel mirası aracılığıyla saygınlık kazanan ülkelerin daha güçlü olduğu söylenebilir. O halde yumuşak güç ve dış politika ilişkisi kapsamında sahip olunan kültürel değerlerin en önemli sermaye olduğu yorumunun yapılması yanlış olmayacaktır.

İlgili literatüre yumuşak güç kavramını kazandıran Joseph Nye, hemen hemen herkesin sert güç olgusuna aşina olduğunu, yumuşak gücün güç olgusunun ikinci yüzü niteliği taşıdığını ifade etmiştir. Araştırmacı bu bilgiler eşliğinde yumuşak gücü; oldukça zor hantal ve karmaşık olduğunu ortaya koymuştur. Buna rağmen Irak'a onlarca yıl ekonomik ambargo uygulanmasına rağmen de istenilen sonuç alınamamıştır. (Nye, 2004: 5). Burada yer alan ifadeler yumuşak güç olgusunun anlaşılması adına oldukça önemlidir.

Değişen ve gelişen dünyada gücün sahip olduğu anlam ve kapsama dair değişiklikler de yaşanmıştır. Bu değişikliklerin ürünü olarak zorlamaya dayalı güç

kullanımı yerini cazip hale getirmek suretiyle güç kullanımı almıştır. Verilen bilgiler etrafında yumuşak güç şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Yumuşak güç, söz konusu devletin, kendi ulusal çıkarlarını, liderlik ettiği ülkelerin ulusal çıkarlarıyla örtüşecek bir biçimde sunabilme ve diğerlerini de hoşnut edecek bir biçimde uygulayabilme kapasitesi demektir” (Sandıklı, 2014: 189).

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere yumuşak güç kavramı ile birlikte dış politikada devletlerarası zorlama çabaları yerini ikna etme girişimlerine bırakmaya başlamıştır.

Yumuşak güç ve sert güç arasında kıyaslama yapılacak olursa sert güç kullanımının daha çok yaptırımlara dayalı olduğu görülecektir. Bu kapsamdaki yaptırımların büyük kısmı ekonomik ve siyasi yaptırımları içermektedir. Yumuşak güçte ise sahip olunan güç bağıllık ve kültürel değerlerle ilişkilidir (Fan, 2008: 153). Dolayısıyla dış politikada yumuşak güç kullanımının sert güçten daha yüksek düzeyde bağıllık oluşturmaya yönelik beklentilerden söz edilebilir. Kültürel değerlerin odak noktasında yer alması, yumuşak güç olgusunu sert güçten ayıran temel unsur olarak görünmektedir.

Yine sert güç ve yumuşak gücün kullanılmasında katlanılan maliyetlerin belirleyici olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Buna göre sert güç, beraberinde oldukça yüksek maliyetleri getirmektedir (Kay, 2004: 18). Ancak bu geçerlilik yumuşak güç için söz konusu değildir. Bu noktada uluslararası ilişkiler kapsamında yumuşak gücün ortaya çıkmasında sert gücün yüksek maliyetleri barındırmasının etkili olduğunun yinelenmesinde fayda vardır. Ayrıca küreselleşmenin etkilerini artırması ile birlikte ekonomik unsurların öneminin iyice artması, burada yer alan ifadeleri doğrular niteliktedir.

Dış politika ve yumuşak güç-sert güç özelinde bir değerlendirme yapılacak olduğunda, sert gücün dış politikada istenen etkinliği sağlamada her zaman olumlu sonuçlar vermemesinin yumuşak gücün ortaya çıkması sonucunu doğurduğu anlaşılmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasında uluslararası ilişkilerin geldiği nokta belirleyici olmuştur (Akçadağ, 2010: 2). Tüm bu faktörler eşliğinde dış politikada sert güç ve yumuşak güç kullanımına başvurulmasının farklı getirileri olduğu, bununla

birlikte sert gücün kısa süreli etkilerine karşın yumuşak gücün uzun vadede olumlu sonuçları içerdiği sonucuna varılmıştır.

1.4. TÜRK DIŞ POLİTİKASININ SOSYAL İNŞASI: KONSTRÜKTİVİZM TEORİSİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Türk dış politikasının sosyal inşasının konstrüktivizm teorisi bağlamında inceleneceği bu kısımda, Türkiye'nin dış politikasının sosyal boyutunu oluşturan unsurlara yer verilmesi planlanmaktadır. Türkiye'nin dış politikasının inşasında ekonomik, kültürel, teknik ve ticari alanların yanında eğitim alanında da girişimler söz konusudur ve bu kapsamda TİKA'nın faaliyetleri önemli düzeyde katkı sağlamaktadır (Çavuş, 2012: 30). Çalışmanın temel araştırma konusu olan TİKA'nın incelemesi ilerleyen bölümlerde yapılacağı için bu kısımda bu hususa yüzeysel olarak yer verilmesi uygun görülmüştür.

Uluslararası ilişkilerde yumuşak güç kullanımının artması ile birlikte sosyal inşa süreci ile karşılaşılma sıklığı da yükselmiş durumdadır. Buna göre sosyal inşa sürecinde konuşma ve konuşmanın türevi olan kurallar aracılığıyla sonuca ulaşılması hedeflenmektedir. Belirtilen hedefin gerçekleşmesi ise konuşulanların uygulamaya dönüştürülmesi olarak açıklanmaktadır. Sosyal inşa ile ilgili araştırma yapan Nicholas Onuf, devletlerin kendilerini birer sosyal inşadan ibaret oldukları anlamını çıkaramayacaklarını savunmaktadır. Buna göre sosyal inşada toplum, esas kaynak olarak görünmektedir (Ereker, 2013: 62).

Verilen bilgiler göz önünde bulundurularak Türkiye'nin dış politikasının sosyal inşası incelenecek olduğunda özellikle 2001 krizi sonrasındaki yapılanma döneminin öne çıktığı görülecektir. Türkiye'nin kültürel zenginliğini kullanması ve bu kapsamda kültürel diplomasi aracından faydalanması, dış politikada sosyal inşa sürecinde önemli bir konudur. Kültürel diplomasi ile birlikte Türkiye'nin dış politikadaki etkinliğini artırmak hedefi güdülmüştür (Purtaş, 2013: 10). Konstrüktivizm ve Türkiye'nin dış politikasının sosyal inşası açısından bakılacak olduğunda bu girişimlerin her birisi farklı düzeyde önem ifade etmektedir.

Sahip olduğu kültürel mirası dış politikasını sosyal açıdan inşa ederken kullanan Türkiye, böylece yumuşak güç kullanmak suretiyle dış politikasını inşa etmeyi

amaçlamıştır. Nitekim sosyal inşa sürecinin sert güç aracılığıyla gerçekleşmesi pek mümkün görünmemektedir. Bu noktada Türkiye'nin dış politikasının sosyal inşası konstrüktivizm açısından değerlendirildiğinde güvenliği toplumsal anlamda yorumlayan sosyal konstrüktivizm ile toplumsal farkındalığa dayalı olarak etki yaratan yumuşak güç kuramının birleştirildiği noktada, Türkiye'nin sahip olduğu bilgi birikimi, güç ve potansiyel açık bir şekilde ortaya konulabilmektedir (Tüysüzöğlü, 2013: 306).

Burada yer alan ifadelerin de destekleyeceği üzere Türkiye'nin dış politikasının sosyal inşasının birçok farklı boyutu bulunmaktadır.

Konstrüktivizm teorisi açısından değerlendirilecek olduğunda dış politikanın sosyal inşası, sürekli değişimleri göz önünde bulundurmak durumundadır. Çünkü konstrüktivizmde birbirini etkileyen süreçlerin belirleyiciliği söz konusudur (Karakoç, 2013: 132). Türkiye'nin dış politikasını sosyal inşasını belirtilen perspektifte yerine getirmesi, ekonomik açıdan güçlenmeye başlaması ile birlikte hız kazanmaya başlamıştır. TİKA gibi uluslararası düzeyde faaliyet gösteren kurumların dış politikanın sosyal açıdan inşa edilmesinde oynadığı rollerin artması, ekonomik güçlenme ile birlikte ivmelenmiştir ki bu son derece olağandır.

Özetlemek gerekirse konstrüktivizm sosyal inşanın odak noktasında yer aldığı bir yaklaşımı ifade etmektedir. Türkiye'nin dış politikasının sosyal inşasına bu yaklaşıma göre şekillendirmesi, özellikle Şubat 2001'de yaşanan ekonomik krizin etkilerinin atlatılmaya başlaması ile birlikte olmuştur. Türkiye'nin dış politikasını sosyal açıdan inşa etmesinde kültürel demokrasiyi kullandığı, verilen bilgiler aracılığıyla anlaşılmıştır. Türkiye'nin sahip olduğu kültürel miras göz önüne alındığında bu konunun önem düzeyi de anlaşılmış olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI (TİKA)

2.1. TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI (TİKA)

Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 1992 yılında kurulan, Türk dış politikasının daha aktif hale gelmesi amacına sahip, başta ortak değerlere sahip olunan ülkeler olmak üzere birçok farklı ülkede Türk dış politikasının uygulayıcısı konumunda olan kurumdur (TİKA, 2016, <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649>). TİKA, Türkiye Cumhuriyeti’ni sahip olduğu değerleri, dış politikayı daha etkin hale getirmek amacıyla kullanmakta ve bu yönde çaba göstermektedir.

Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrasındaki dönemde Türk Cumhuriyetlerinin yeniden yapılanmalarına katkıda bulunmak amacıyla kurulan TİKA, 27 Ocak 1992 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 21124 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile birlikte faaliyetlerine başlamıştır. İlk kurulduğu dönemde TİKA, Dışişleri Bakanlığına bağlı olan ve ulus aşırı yardım teşkilatı niteliğine sahip bir kurum niteliği taşımaktadır. 28 Mayıs 199 tarihinde TİKA, Başbakanlığa bağlanmıştır. O günden bugüne gelene dek TİKA’nın faaliyetleri Başbakanlık altında gerçekleşmektedir. TİKA kurumunun sorumluluğu ise Başbakan Yardımcılığı’nadır (Ulutan, 2012: 11).

TİKA ile ilgili araştırma yapılırken değinilmesi gereken hususların başında kurumla ilgili yasal düzenlemelerdir. Buna göre 28103 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 656 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile TİKA teşkilatlandırılmıştır. Bu Kanun Hükmünde Kararname 2011 yılının Kasım ayında yürürlüğe girmiştir. TİKA’nın görev ve yetkilerine ilişkin düzenlemeler de yine 656 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile birlikte gerçekleşmiştir. İfade edilen Kanun Hükmünde Kararnamenin yanında 2004, 2007, 2010 ve 2012 yıllarında Bakanlar Kurulu Kararı ile TİKA’ya yönelik Kanun Hükmünde Kararnamelerin olduğu bilinmektedir.

TİKA’nın yaşadığı gelişim, özellikle 2002 yılında yaşanan hükümet değişikliği sonrasında Ak Parti hükümetinin dış politika anlayışına paralel olarak ivme kazanmış görünmektedir. Bu durum Kaygısız tarafından aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır: (Kaygısız, 2016: 309)

Ülkemizin dünyada ve bölgesinde önemli bir aktör haline gelme çabasının bir uzantısı olarak 2000'li yıllardan itibaren dış politika anlayışımızda yaşanan önemli değişimler doğrultusunda TİKA, faaliyet alanını da genişleterek Asya kıtasının dışında da projeler yürütmeye başlamıştır. Bu bağlamda 2002 yılında bünyesinde sadece 12 Program Koordinasyon Ofisi barındıran TİKA, bugün 48 ülkede 50 Program Koordinasyon Ofisi ile faaliyet gösteren bir kurum haline gelmiştir. Büyüyen kadrosu ve genişleyen faaliyet alanı ile TİKA Başkanlığı, Türk dış politikası anlayışının uygulayıcısı olarak hem Türkiye'nin yer aldığı coğrafyada hem de küresel anlamda Türkiye'nin yerini güçlendiren önemli bir aktör haline gelmiştir.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere TİKA, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası adına oldukça önemli roller üstlenen bir kurumdur. Ayrıca TİKA'nın yaşadığı gelişimin anlaşılması adına yukarıdaki ifadelerin belirleyici rollere sahip olduğu söylenebilir. Böylece TİKA ile ilgili kuruluşundan sonraki ilk on yıla oranla çok daha aktif bir kurum haline geldiği değerlendirilebilir.

Verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere TİKA, Türkiye ile ortak değerlere sahip ülkeler başta olmak üzere dış politika kapsamında etkileşim halinde olunan ülkelere ilişkileri geliştirmek için faaliyet göstermektedir. Bu şekilde bir amacın varlığı, TİKA'nın birçok farklı süreçte yer almasını sağlamaktadır. Türkiye'nin yapmakta olduğu Resmi Kalkınma Yardımları, TİKA'nın yer aldığı süreçlere örnek olarak gösterilebilir.

(TİKA, 2013,

<http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/KalkinmaYardimlariRaporu2013.pdf>).

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında bu yardımlara ilişkin somut veriler sunulması suretiyle yardımların boyutuna ilişkin bilgi sahibi olunacağı düşünülmektedir.

TİKA'nın yardımlarının düzeyine dair fikir sahibi olunması amacıyla veri sunulacak olduğunda 2002 yılında 85 milyon dolarlık bir yardım yapılmış iken 2014 yılına gelindiğinde bu rakam 3 milyar 591 milyon dolara yükselmiştir (TİKA, 2016 <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649>). Bu veriler TİKA'nın yardımlarının çok büyük artış gösterdiğini işaret etmesinin yanında yapılan yardımlar aracılığıyla kurulan bağlara dair fikir vermektedir. TİKA, özellikle aynı dilin konuşulduğu ülkelere en çok yardım yapan kuruluş olarak görünmektedir.

Kuruluşundan bugüne kadar olan sürede dönemlere göre inceleme yapılmak istenirse TİKA iki dönem özelinde ele alınabilir. Kuruluşu olan 1992'den 2002 yılına kadar olan dönem TİKA'nın tecrübe kazandığı dönem olarak nitelendirilebilir (Kardaş ve Erdağ, 2012: 171) ki kuruluş dönemi itibarıyla bu son derece olağan

karşılanmaktadır. 2002 yılından bugüne kadar olan dönem ise TİKA'nın faaliyetlerini hızlandırdığı dönemdir. Türkiye'nin dış politikasındaki değişikliklerin yaşandığı dönem olan ikinci dönemin TİKA'nın faaliyetlerinin hızlanmasındaki temel etken olduğunun yinelenmesinde fayda vardır.

TİKA ile ilgili bu kısımda verilen bilgiler, kurumun sahip olduğu faaliyet alanına dair açıklayıcı roller üstlenmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde açıklanan yumuşak güç kullanımının önem kazanması, TİKA'nın faaliyetlerinin artış göstermesine doğrudan tesir etmiştir. Bu ifadelerden hareketle TİKA'nın Türkiye için dış politika aracı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Yumuşak güç kullanımının sahip olduğu önem düzeyinin bugünkü haliyle devam etmesi halinde TİKA'nın dış politika aracı olarak rollerinin artarak devam etmesine yönelik beklentilerden söz edilmesi mümkündür. Nitekim TİKA'nın yardımlarının miktarı, ofisinin bulunduğu ülke sayısı, yer aldığı projeler başta olmak üzere bu kısımda yer alan birçok veri, TİKA kuruluşunun sahip olduğu rollerin anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

2.2. TİKA'NIN GÖREVLERİ

TİKA'nın resmi sayfasında kurumun görevleri şu şekilde açıklanmaktadır: “TİKA kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasında işbirliği mekanizması görevi yürütmekte; tüm bu aktörleri ortak paydalarda buluşturmakta ve Türkiye'nin kalkınma yardımlarını kayıt altına almaktadır” (TİKA, 2016 <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakimizda-14649>). Görüldüğü üzere TİKA'nın görevleri yurtdışında Türkiye'nin yürüttüğü kalkınma yardımlarını koordine etmek görevi etrafında şekillenmektedir.

Kurulduğu ilk dönemde TİKA Orta Asya'da bağımsızlık ilan eden Türki devletlere yardım sağlamak amacına yönelik görevler üstlenmekteydi. Kuruluş döneminin sonrasında ise TİKA'nın faaliyetlerinin kapsamının genişlemesi, TİKA'nın görev ve sorumluklarının genişlik kazanmasının sonucudur. Buna göre Türkiye'nin dış politikasına yönelik unsurların uluslararası düzeyde yansıtılması TİKA'nın temel görevi haline gelmiştir (Kardaş ve Erdağ, 2012: 171). İfade edilen hususlar TİKA'nın neden dış politika aracı niteliği taşıdığı sorularına yanıt niteliği taşıması sebebiyle büyük öneme sahiptir denilebilir.

Kültürel işbirlikleri, TİKA'nın görevleri kapsamında büyük öneme sahiptir. Buna göre TİKA'nın Türkiye ile kültürel bağı olan ülkelerde yürütmekte olduğu faaliyetler büyük öneme sahiptir denilebilir. Kültürel işbirliği başlığı altında bulunan temel faaliyetler arasında restorasyon faaliyetleri biraz daha ön plana çıkmaktadır. Öyle ki Türkiye'nin yurtdışındaki kültür varlıklarının tespiti, hukuki statünün belirlenmesi ve restorasyon çalışmalarının yapılması, TİKA'nın görevleri içeriğinde yer alır. Restorasyon faaliyetlerini yürütme görevi, Başbakanlık Genelgesi ile TİKA'ya verilmiş durumdadır.

TİKA'nın görevleri kapsamında ilgili literatürde inceleme yaparken kalkınma yardımları ifadesi ile sıkça karşılaşılmaktadır. Kalkınma yardımları, kapsamı oldukça geniş bir ifade olup birçok farklı faaliyeti bünyesinden barındırmaktadır. Söz gelimi TİKA'nın eğitimin sağlanmasına yönelik yardımları kalkınma yardımları kapsamında yer aldığı gibi barın inşa çalışması kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler de kalkınma yardımları içeriğinde değerlendirilebilir. Barın inşa çalışmalarında uluslararası yardım kuruluşlarının kritik rolleri bulunmaktadır (Kulaklıkaya, 2008: 25). Bu nedenle TİKA'nın barın inşa edilmesi adına yürütmekte olduğu faaliyetlerin büyük öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Ekonomik, ticari, sosyal, kültürel başta olmak üzere birçok konuda işbirliği oluşturacak şekilde projeler geliştirilmesi TİKA'nın görevleri arasında yer almaktadır. Buna göre TİKA'nın kamu diplomasisi kapsamında görevler üstlenmesi de söz konusu olacaktır (Akçadağ, 2016: 20). Kalkınma yardımları ve insani yardımlara ek olarak işbirliğine yönelik projeler geliştiriyor olması sebebiyle TİKA, önemli roller üstlenen bir kuruluş olarak nitelendirilebilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası içeriğinde yumuşak güç kullanımının en önemli ayaklarından bir tanesi TİKA olarak görünmektedir ve TİKA ile ilgili bu kısma kadar verilen bilgiler, bu kısımda yer alan ifadeleri doğrular nitelikte görünmektedir.

Görevler özelinde inceleme yapılması ile birlikte ulaşılan veriler, TİKA'nın daha çok gelişmekte olan ülkelerde aktif roller üstlendiğini işaret etmektedir. Nitekim kalkınma yardımları ve insani yardımların düzeyi, gelişmekte olan ülkelere yönelik faaliyetlerin varlığını desteklemektedir. TİKA'nın görevleri sıralanacak olduğunda TİKA'nın görevleri arasında yer alan hususlar aşağıdaki gibi olacaktır. Gelişmekte olan

ülke olarak nitelendirilen ülkelerle işbirlikleri geliştirmek suretiyle ilgili ülkelerin kalkınmasına katkı sağlamaktır. Yine gelişmekte olan ülkelere ilişkin yardım programları geliştirmek, bunu yaparken söz konusu ülkenin gereksinimlerini ve amaçlarını gözetmektedir. Bağımsız devlet yapısını geliştirmek isteyen ülkelere yönelik olarak ihtiyaç duyulan konularda destek sağlamak, Türk Kültür Merkezlerinin yurtdışında programlar gerçekleştirmesine olanak sağlamak ve bu sayede eğitim ve kültür alanında işbirliklerinin düzeyini artırmaktadır. Faaliyet gösterilen temel hususlar içeriğince ilgili kurumlarla işbirliği içerisinde çalışmak ve koordine bir şekilde faaliyetlere devam etmektir. (Karagül, 2013: 89)

Yukarıda sıralanan beş madde, TİKA'nın sahip olduğu görevlere ilişkin önemli düzeyde bilgi sunmaktadır. Ayrıca kuruluşun yürütmekte olduğu faaliyetlerin işleyişine dair sonuçlar, yine yukarıda sıralanan görevler aracılığıyla elde edilmiştir. Kurumun yer aldığı süreçlerin anlaşılması adına, belirtilen görevlerin açıklayıcı rollerinin varlığından söz edilmesi mümkündür.

TİKA'nın görevleri içeriğinde yer verilen maddelerden anlaşılacağı üzere Türkiye'nin tarihi mirasını kullanarak dış politikada etkin bir rol üstlenmesine katkıda bulunmak, TİKA'nın temel amaçlarından birisidir. Nitekim bu amaç TİKA'nın kurulma nedenleri ile de uyumlu görünmektedir. Tüm bu faktörler eşliğinde TİKA'nın görevlerinin anlaşılmasının çalışmanın ilerleyen kısımlarında yer verilecek olan TİKA'nın faaliyetlerinin doğru bir şekilde yorumlanması ve analiz edilmesini mümkün kılacağı söylenebilir.

Kuruluş dönemindeki sürecin sonlarına doğru önce Başbakanlık makamına bağlanan TİKA, bundan iki sene sonra ise devlet bakanlığına bağlı tüzel kişiliğe sahip olmuştur. Kurumun bağımsız hareket etme olanağı elde etmesi sonucunu doğuran bu gelişmeler Türkiye'nin dış politikasının gelişiminde TİKA'yı önemli bir konuma sahip kılmıştır. Bunlara ek olarak Başbakanlık Genelgesi ile birlikte TİKA'ya dış yardımların envanterinin tutulması görevinin verildiği de bilinmektedir. Böylece dış yardımlarla ilgili fon bulma ve fonları aktarma gibi yetkiler, TİKA'nın yetkileri arasında yer almıştır (Denizhan, 2010: 22). Belirtilen gelişim süreci, TİKA'nın sahip olduğu görev tanımının aradan geçen zamanda ne denli değişime uğradığını göstermesi bakımında önem ifade

etmektedir. Değişen ve gelişen koşulların varlığı, TİKA'nın görev tanımının değişmesi sonucunu son derece olağan kılmaktadır.

TİKA'nın görevlerin hakkında inceleme yapılırken işbirliği ifadesine yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Bu kısma kadar değinilen hususlar, TİKA'nın görevlerinin ülkeler arası işbirliğine olan katkılarını içermekte idi. Uluslararası kurumlar olan işbirlikleri TİKA'nın görevleri kapsamında bu paralelde yer verilmesi gereken bir konudur. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) başta olmak üzere uluslararası niteliğe sahip kurumlarla olan işbirlikleri TİKA'nın görevleri arasında bulunmaktadır (Kulaklıkaya, 2008: 15). Bu kurum ve kuruluşların dünya üzerinde sahip olduğu roller göz önüne alındığında TİKA'nın bu görevinin ifade ettiği önem de anlaşılmış olacaktır.

İnsani diplomasi, TİKA'nın görevleri kapsamında değinilmesi gereken hususlardan bir tanesidir. Yirminci yüzyılın son çeyreği itibariyle Devlet Planlama Teşkilatı ve Kalkınma Yardımları Komitesi aracılığıyla yapılan insani diplomasi girişimleri, düzenleyici bir birimin olmaması sebebiyle etkin bir şekilde organize edilememiştir. TİKA'nın ilk dönemdeki insani diplomasi girişimleri de komşu ülkelerle sınırlı kalmıştır (Ekinci Sarier, 2016: 290). 2003 yılının sonrasında ise TİKA'nın insani diplomasi alanındaki girişimleri hız kazanmış ve etkinliği artmıştır. Tüm bu faktörler eşliğinde TİKA'nın görevleri arasında insani diplomasi kapsamında rolleri olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

2.3. TİKA'NIN AMAÇLARI

TİKA'nın amaçları açıklanırken ilk olarak kurulduğu dönemdeki amaçlara yer verilmesi gerekmektedir. Buna göre TİKA, Türk Cumhuriyetlerine yardım etmek ve bu ülkelerin uluslararası düzeyde tanınmasını sağlamak amacına hizmet etmektedir. Aradan geçen sürede TİKA'nın amaçlarının çok önemli ölçüde genişlediği bilinmektedir (Kaygısız, 2016: 308). Bu kısımda yapılacak olan incelemede ilgili amaçların neler olduğuna ilişkin bilgi verilmesi planlanmaktadır.

Çalışma içerisinde TİKA'nın görevlerinin açıklandığı kısımlarda, kurumun yaptığı sosyal yardımların önemli yeri olduğu ifade edilmişti. Bu noktada yardımlar ve TİKA'nın amaçları açısından değerlendirme yapılacak olduğunda bir etkileşimin varlığı

söz konusu olsa da daha geniş perspektife sahip amaçların varlığı söz konusudur. Buradan hareketle TİKA'nın amaçları arasında sosyal, insani ve kalkınma yardımları aracılığıyla uluslararası düzeyde iyi ilişkiler geliştirme amacının olduğu ve bunun paylaşımı amaçladığı söylenebilir.

Dış politikada sert güç kullanımının maliyetli olması ve beraberinde birçok tepkiyi getirmesi, ülkelerin sert güç anlayışını bir kenara bırakarak yumuşak güç kullanımı aracılığıyla dış politikada aktif olma çabalarını ön plana çıkarmıştır. TİKA'nın sahip olduğu amaçlardan bazıları, belirtilen çabalarla doğrudan ya da dolaylı etkileşim içerisindedir. Özellikle sosyo-kültürel açıdan yürütülen faaliyetler, TİKA'nın amaçlarına yönelik fikir verecek niteliktedir. Buna göre Türk dış politikasının kültürel ve sosyal içerikli projelerinin uygulamaya geçirilmesi, TİKA'nın amaçları arasında yer almaktadır (Kardaş ve Erdağı, 2012: 172). Böylece Türkiye'nin uluslararası kimliğinin yerleşmesine katkıda bulunulmuş olacaktır.

Türkiye'nin uygulamakta olduğu diplomasi türlerinden açık diplomasi, TİKA'nın amaçları kapsamında yeri olan bir başka faktördür. TİKA'nın amaçları ve Türkiye'nin açık diplomasi uygulamaları arasındaki etkileşim ise şu şekilde açıklanmaktadır: (Karagül, 2013: 86).

Türkiye'nin barışçıl amaçlarla uyguladığı açık diplomasi yöntemini, bölgesinde uygulayarak bölgesel barışa ve dünya barışına, ticari-ekonomik işbirliğiyle kalkınma süreçlerine, kültürel işbirliği ve etkileşimle medeniyet inşasına katkı sağlayarak uygulamaktadır

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere TİKA'nın amaçlarının Türkiye'nin dış politikada etkinliğine yönelik faktörlerle ilişkisinin olması kaçınılmazdır. Tüm bu hususlar, TİKA'nın amaçlarının sahip olduğu kapsamı işaret etmesi sebebiyle önemlidir.

TİKA'nın amaçları kapsamında yer verilen ifadeler arasında dikkat çeken ifadelerden bir tanesi de barışçıl amaçlar, bölge ve dünya barışı ile ticari-ekonomik işbirliği olarak görünmektedir. Bu veriler, TİKA'nın yürütmekte olduğu faaliyetlerin Türkiye'nin dış politikada yumuşak güç kullanımını tercih ettiğinin göstergesidir. Bununla birlikte Türkiye'nin geçmişteki tarihi ve kültürel mirasını kullanmak suretiyle dış politikada gelişme kaydederek daha güçlü bir hale gelme girişimleri de TİKA'nın faaliyetleri ve amaçları ile ilişkili görünmektedir. TİKA'nın faaliyetleri ve Türkiye'nin

uygulamakta olduğu açık diplomasi arasındaki uyumun varlığı, Türk dış politikası için önemli bir göstergedir.

İçinde bulunulan dönemde ülkelerin politikalarının yapısı dinamiktir ve bu duruma paralel olarak dış politikaların değışkenlik göstermesi söz konusudur. Türkiye Cumhuriyeti açısından incelenecek olduğunda dış politikadaki değışimin önemli ayaklarından bir tanesi TİKA'nın kurulmasıdır (Denizhan, 2010: 18). Bu noktada Türkiye'nin kurumlar arası bürokratik faaliyetlerin yerine getirilmesi kapsamında TİKA'nın amaçlarının var olduğu görülecektir. İfade edilen bu husus dış politikada ülkeler arasındaki girişimlerin yanında uluslararası kuruluşlar düzeyinde girişimlerin önemli olduğunun açıklandığı önceki bölümlerde yer alan bilgilerle paralellik göstermektedir.

TİKA'nın sahip olduğu amaç, görev ve sorumluluklar, 4668 sayılı yasa ile belirlenmiştir. Buna göre TİKA'nın sahip olduğu temel amaçlar, aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır: (TİKA, 2007, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu>, 2007)

Kalkınma hedeflerini açıkça ortaya koymak suretiyle işbirliği ve yardım yapılacak olan konuları belirlemek, özel kurumlara proje hazırlatmak ya da gerekli görülen projeleri hazırlamaktır. Hazırlanan proje ve programlar aracılığıyla işbirliği gerçekleşecek konularda (ticari, ekonomik, sosyo-kültürel, teknik içerikli) somut adımlar atmak, devletlerin bağımsız yapılarının güçlendirilmesine yönelik katkı sağlamak, pazar ekonomisine geçme amacı güden çalışmalara destek olmaktır.

Görüldüğü üzere TİKA'nın sahip olduğu temel amaçlar ve bu amaçların kapsamı, yasa ve birtakım kararnemelerle ilgili belirlenmiş durumdadır. TİKA'nın Başbakanlığa bağlı bir kurum olması; görev, sorumluluk ve amaçların bu şekilde belirlenmesini olağan kılmaktadır denilebilir.

Özetle TİKA, içinde bulunduğu projeler vasıtasıyla ülkelere sosyal ve kalkınma yardımları gerçekleştirme amacına sahiptir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki sorunların çözümüne yönelik adımlar atılmasında ihtiyaç duyulan kolektif yaklaşıma sahip olması (Kulaklıkaya, 2008: 14), TİKA ile ilgili bilinmesi gereken hususların başında yer almaktadır. Çünkü bu yapısı sebebiyle TİKA'nın amaçlarının kapsamı genişleyebilmekte ve kurum, genişleyen bu amaçlara yanıt verebilecek yeterliliği göstermektedir.

2.4. TİKA’NIN FAALİYET ALANLARI

TİKA’nın yürütmekte olduğu faaliyetler, Dış İlişkiler ve Ortaklıklar Dairesi Başkanlığı tarafından; bölgesel düzeyde daire başkanlıkları ile işbirliği yapılması şeklinde gerçekleştirilmek istenmektedir. Bu göre TİKA’nın faaliyet alanı, işbirliği geliştirmek ve geliştirilen işbirliklerini uygulamaya koymak amacı etrafında şekillenmektedir. (TİKA, 2013, http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu_2013.pdf).

Sosyal ve kültürel projeler, TİKA’nın başlıca faaliyet alanını oluşturmaktadır. Bu projeler kapsamında özellikle tarihi geçmiş ve miras olan ülkeler ile Türkiye’nin yaklaşması sağlanmaktadır. Türkiye’nin dış politikasında özellikle tarih bilincinin yerleşmesinde TİKA’nın bu faaliyetlerinin belirleyici rolleri bulunmaktadır (Kardaş ve Erdağ, 2012: 174). Ayrıca TİKA’nın faaliyet gösterdiği ülkeler ve bölgeler, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilgi gösterdiği alanları içermesi sebebiyle önemli bir yere sahiptir. O halde TİKA’nın faaliyet alanlarının Türkiye’nin dış politikasında izleyeceği yola dair bilgi sunduğu değerlendirilmesi yapılabilir.

Eğitim alanında gösterilen faaliyetler, TİKA’nın faaliyet alanı kapsamında önemli yeri olan bir konudur. TİKA’nın eğitim alanında gösterdiği faaliyetler, bölgesel düzeyde gerçekleşen açılımlar ve barış inşası çalışmaları ile birlikte temel faaliyetler niteliği taşımaktadır (Kulaklıkaya, 2008: 16). Özellikle kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde eğitime yönelik faaliyetlerin önemli rollerinin olması, TİKA’nın faaliyetlerinin kapsamını göstermektedir.

Dünyada TİKA’ya benzer şekilde faaliyet gösteren kurumlarda Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansına (JICA) değinilmesi, bu çalışma kapsamında gereklidir. Çünkü bu iki kurumun faaliyet alanları ve yapıları birbirine benzerlik göstermektedir. TİKA’nın faaliyet alanının genişlemesi aracılığıyla Türkiye’nin farklı açılımlara yönelmesi bu kapsamdaki önemli göstergelerden bir tanesidir. Bu noktada TİKA’nın kuruluşunda ve faaliyet alanlarında JICA’ya benzer kurumsal yapı ve faaliyet alanı geliştirdiği dikkat çekmektedir (Denizhan, 2010: 22). İfade edilen bu hususlar, TİKA’nın faaliyet alanı kapsamında neden JICA’ya değinilmesi gerektiği sorusuna yanıt niteliği taşımaktadır.

TİKA'nın faaliyet alanı kuruluşunda bugüne ulaşana dek önemli ölçüde genişlemiştir. Türkiye'nin dış politikasının değişim ve gelişiminin yanında dünyada yaşanan gelişmeler göz önüne alındığında ortaya çıkan bu durum son derece olağan karşılanmaktadır. Faaliyet alanına ilişkin belirtilen hususlar gözetilmek suretiyle TİKA'nın faaliyet alanı içeriğinde yer alan temel hususlar aşağıda maddeler halinde sıralanmaktadır: (Karagül, 2013: 90)

Sektör farkı gözetmeksizin kurumsal yapı meydana getirme, tarım ve hayvancılıkla ilgili girişimlerde bulunma, konu ve nitelik ayırt etmeden altyapı iyileştirme, hayat kalitesini ve standartlarını yükseltmektir. İstihdamla ilgili konuların tamamı, tarihi ve kültürel varlıkların korunmasını ve sürdürülmesini mümkün kılma, Türkçe dilinin kullanılma sıklığını artırma, meslek edindirme, bilgilendirme fonksiyonu sağlama - tanıtım ve yayın faaliyetleri aracılığıyla ihtiyaçlara karşılık verecek işbirlikleri geliştirmektir. Karşılıklı kalkınmaya katkıda bulunma, teknik destek ve insani yardımlar sağlama ve ulusal ve uluslararası düzeyde kuruluşlarla işbirlikleri geliştirmektir.

Çalışma içerisinde birçok kez ifade edilen TİKA'nın faaliyet alanının ne denli geniş olduğuna yönelik ifadeler, yukarıda sıralanan maddeler aracılığıyla anlam kazanmıştır denilebilir. Ayrıca TİKA'nın belirtilen faaliyet alanının dünyadaki koşulların değişmesi ve gelişmesi ile birlikte farklılık gösterebileceği gerçeği, göz ardı edilmemelidir. Nitekim bu sıralanan faaliyet alanlarının ortaya çıkması da ifade edilen değişim ve gelişimlerin bir ürünü olarak görünmektedir.

Sonuç olarak TİKA'nın faaliyet alanı, kurulduğu tarih olan 1992'den bugüne kadar büyük bir gelişme göstermiştir. Gelineen noktada TİKA, Türk dış politikası için bir araç halini almış ve bu kapsamdaki faaliyetleriyle önemli roller üstlenir olmuştur. Eğitimden insani yardıma, barış inşasından işbirliğine, kültürel işbirliğinden meslek edindirmeye kadar birçok farklı konu, TİKA'nın faaliyet alanı içeriğinde yer almaktadır. Çalışma içerisinde bir kez değinildiği üzere ve bu kısımda yer alan ifadelerin de destekleyeceği şekilde, TİKA'nın faaliyet alanının günden güne daha geniş bir yelpazeye yayıldığı çıkarımının yapılması mümkündür. TİKA'nın yaşadığı gelişim sürecinde verilen bilgiler ve günümüz dünyasının sahip olduğu yapı, bu çıkarımın doğruluğunun temel göstergeleridir.

2.5. TİKA’NIN YURTDIŞI PROJELERİ

TİKA ile ilgili fikir sahibi olunacak kadar bilginin sunulmasının ardından TİKA’nın yürütmekte olduğu projelere ilişkin bilgilerin verilmesi gerekmektedir. Bu sayede TİKA kurumunun üstlendiği rollerin daha sağlıklı bir şekilde anlaşılması amaçlanmaktadır. Ayrıca TİKA’nın yer aldığı projelere yer verilmesi ile birlikte daha Türkiye’nin dış politikasının gelişiminde kurumun üstlendiği rollere dair somut veriler elde edilmesi mümkün olacaktır.

Çalışmanın bu kısmında TİKA’nın yurtdışı projeleri incelenirken öncelikle Orta Asya’daki projeler incelenecektir. Özellikle kuruluş döneminde bu bölge TİKA için stratejik öneme sahip olarak bilinmektedir. Ardından TİKA’nın Balkanlarda yer aldığı projeler özelinde araştırma yapılacaktır. Yine aynı bölüm içerisinde Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika’da TİKA’nın yer aldığı projelere yer verilmesi ile birlikte TİKA’nın yurtdışı projelerinin açıklanması hedeflenmektedir. Böylece TİKA’nın yer aldığı projelere dair bilgi sahibi olunmasının yanında Türkiye ile tarih ya da kültür ortaklığı olan ülkelerde/bölgelerde TİKA’nın ne gibi faaliyetleri gerçekleştirdiği konularının açığa kavuşturulması mümkün olacaktır.

2.5.1. Orta Asya’daki Projeler

Orta Asya bölgesi, TİKA’nın kuruluş döneminde aktif olarak yer aldığı bölge olması sebebiyle önemlidir. Türkiye’nin TİKA aracılığıyla Orta Asya’daki projelerinin başlangıç dönemi şu şekilde açıklanmaktadır: (Doğan, 2016: 379).

Sovyetler Birliği’nin çöküşü le başlayan yeni dönemin ilk 5 yıllık zaman diliminde Türkiye’nin Orta Asya’ya yönelik geliştirmeye çalıştığı stratejiler reel politikalara dayanmaktan daha çok heyecanlı bir şekilde alınan kararlar olarak kendini göstermiştir. Türkiye’nin o dönemdeki siyasi liderlerinin bakış açısından uzak bir şekilde konuya yaklaşmış olmaları, bu ülkeler için karşılanması mümkün olmayan hedeflerin belirlenmesine yol açmıştır. Her ne kadar uzun yıllardır ikili ilişkilerin neredeyse hiç kurulamadığı bu ülkelerle yürütülmesi düşünülen politikalar ortak milli ve kültürel mirasa dayandırılmış olsa da bu hedefler gerçekleştirilme aşamasında başarısızlığa uğramışlardır.

Orta Asya’daki Türk devletlerinin kurulduğu ilk dönemde TİKA’nın projelerinin ve faaliyetlerinin istenildiği gibi sonuçlar doğurmamış olması, TİKA’yı değişim sürecine itmiştir. Bu kısımda yapılacak olan incelemede daha çok yaşanan değişimlerle birlikte başlatılan projelere dair bilgi verilmesi planlanmaktadır.

Geliştirilen projelerin temelini eğitim projelerinin oluşturması gerektiğini savunan TİKA, Orta Asya'da birçok eğitim projesi içerisinde yer almıştır. Eğitim projeleri kapsamında özellikle uzmanlık eğitimlerinin verilmesi, önemli bir yere sahiptir. Örneğin, sadece 2013 yılı içerisinde Azerbaycan'da 134, Kazakistan'da 50, Özbekistan'da ise 22 doktora özel eğitim TİKA aracılığıyla verilmiştir (TİKA, 2013, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu>, 2013). Görüldüğü üzere TİKA'nın eğitim projeleri sağlık sektöründe kendisini gösterecek kadar geniş bir kapsama sahiptir.

TİKA'nın Orta Asya'daki projelerinin amacına yer verilecek olduğunda ise ortak geçmiş ve ortak gelecek vurgusu ön plana çıkmaktadır. TİKA'nın Orta Asya'daki projeler ile amaçladığı, ortak tarihe sahip olunan Türk Cumhuriyetleri ile ortak bir gelecek inşa etmek için ekonomik, kültürel ve ticari faaliyetlerde bulunmak olarak açıklanmaktadır (TİKA, 2015, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/bir-gurur-tablosu.pdf>). Dost ve kardeş ülkeler olarak nitelendirilen bu ülkelerin kalkınması sürecinde TİKA'nın yer aldığı projelerin önemli rollerinden söz edilmektedir. TİKA'nın yer aldığı projelerin ilgili ülkeler için ne anlama geldiğini açıklaması bakımından bu verilerin kayda değer fonksiyonları bulunmaktadır.

Türk tarihi açısından büyük öneme sahip olan Orta Asya'daki tarihi yapıların korunması ve restore edilmesine yönelik projeler, TİKA'nın amaçladığı kültürel işbirliğinin geliştirilmesi açısından kilit bir konudur. Bunun bilincinde olan TİKA, bölgedeki Türk anıtlarını tespit etmek için kapsamlı bir çalışma başlatmış ve bu çalışmaları Kazı ve Restorasyon Projeleri adı altında toplamıştır. Tarihi Türk yapılarını tespit etmek amacına sahip olan bu süreç, 1997 yılında başlamıştır (Bahar, 2016: 281). Bölge halkı ve bölgedeki ülkeler tarafından oldukça olumlu karşılanan bu gelişmeler, ülkeler arasındaki tarihi ve kültürel bağın ne denli hassas bir konu olduğunu işaret etmektedir.

Orta Asya'da TİKA'nın yer aldığı projelerin her birisinin ismine yer verilmesi dahi çalışmanın kapsamını aşacaktır, çünkü TİKA'nın projelerinin sayısı oldukça fazladır ve her geçen gün artmaktadır. Bu nedenle bu kısımda daha çok ön plana çıkan ve proje konusu itibarıyla dikkat çeken konulara yer verilmesi uygun görülmüştür. İlgili

projelerden bazıları (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan ülkelerini içerecek şekilde) aşağıda sıralandığı gibidir

- i. Eğitim kurumu inşa etme,
- ii. Eğitim kurumlarını ekipman açısından donatma,
- iii. Okul, sınıf ve oda onarma,
- iv. Eğitimci eğitimi,
- v. Laboratuvar kurulumları ve burslar,
- vi. Hastane inşa etme ve onarma,
- vii. Sağlık personeli eğitme ve sağlık hizmetlerinde ihtiyaç duyulan ekipman temin etme,
- viii. Su kuyusu inşa etme ve onarma,
- ix. Yerel sivil toplum kuruluşları destekleme,
- x. Yerel yönetimlerde uzman eğitme,
- xi. Sosyal restorasyonlar (cami, türbe gibi),
- xii. Meslek edindirme eğitimleri şeklindedir. (TİKA, 2014, <http://www.tika.gov.tr/upload/publication/Tika-Dunyasi-4.pdf>):

Orta Asya ülkelerinin birçok açıdan kalkınmasına yönelik girişimlerin varlığının anlaşılması adına yukarıda sıralanan projelerin yeri büyüktür. Özellikle uzman eğitimi hizmetleri oldukça önemlidir. Küreselleşen dünyada nitelikli insan kaynağının önemi göz önüne alındığında uzmanlık ya da meslek edindirme eğitimlerinin önemi anlaşılmış olacaktır.

TİKA'nın yürütmekte olduğu projeleri ülke ülke açıkladığı faaliyet raporları vasıtasıyla ulaşılan veriler, Orta Asya ülkelerinde kurumun yürütmekte olduğu projelere dair somut veriler ortaya koyacaktır. TİKA'nın yayınladığı son faaliyet raporu 2013 yılına ait olduğu için 2013 yılı sonu itibarıyla ulaşılan veriler dikkate alınacaktır. Buna göre Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'da TİKA'nın yer aldığı projeler, 2013 yılı verilerine göre aşağıdaki gibidir. (TİKA, 2013, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf>):

2.5.1.1 Kazakistan’da TİKA’nın Yer Aldığı Projeler

Kazak öğretmene mesleki eğitim, yabancı diller ve mesleki kariyer üniversitesine yurt binası, Çimkent şehrinde öğrenci yurduna servis aracı temini, Astana Ekonomik Forumunun düzenlenmesine katkı, Ereymentau ilçesine 15 EKG cihazı temini, devlet personel yönetim merkezi uzmanlarına eğitim, tercüme merkezi kurulumu, Semeyli engelli vatandaşlara servis aracı temini, Perzent yetimhanesine malzeme temini, Ahıska Türkleri derneğine donanım sağlanması, kökü bir Türkler kitabının basımına yardım, Kazakistan milli bankası uzmanlarına eğitim, Nursultan Nazarbayev belgeseli yapımı, meyvecilik ve pamuk yetiştirmede işbirliği, Kumay arkeoloji kompleksinde muhtelif çalışmalar TİKA’nın Kazakistan’da yer aldığı projeler arasından öne çıkanları olarak görünmektedir. (TİKA, 2013, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu 2013.pdf>).

Türk Cumhuriyetlerinden Kazakistan’da TİKA’nın yer aldığı projelere ilişkin olarak değerlendirme yapılacak olduğunda sosyal ve ekonomik içerikli projelerin hayata geçirildiği görülecektir. Kazakistan’daki sebze-meyve yetiştiriciliğine olan katkı uzun süreli bir girişim niteliği taşır. Yine devlet ve banka personeline eğitim verilmesi ile birlikte Kazakistan’ın gelişimine katkı sağlanması adına önemli bir adım atıldığı söylenebilir. Böylece Türkiye’nin TİKA vasıtasıyla Kazakistan’ın gelişimine olumlu yönde etkilerinin olduğu çıkarımının yapılması mümkündür.

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Kazakistan ziyaretinde bahsettiği üzere ziyaretin iki ülke ilişkilerinin yanı sıra Avrasya coğrafyasındaki gelişmeler açısından da büyük önem taşıdığını ve bir zamanlar “ağabeylik” yakıştırmaları ile yönlendirilen Türk dünyası ideali, geline nokta “eşitler arası ilişkilerde en yüksek entegrasyon” amacına yöneldiği şeklinde ifade etmiştir. (Aljazeera, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/erdoganin-ziyareti-kazakistan-ile-stratejik-ortakligi-pekistirecek>). Bu kapsamda TİKA tarafından yapılan yardımların iki ülkenin stratejik ortaklığına ve kültürel mirasına olumlu katkısı sağlamış, siyasi ilişkilerin daha da gelişmesine pozitif katkısı olmuştur.

2.5.1.2 Kırgızistan’da TİKA’nın Yer Aldığı Projeler

Bişkek üniversitesi tadilatı, köy okullarına mobilya ve ekipman temini, Kırgız-Türk dostluk lisesine kitap temini, Özgen ilçesi öğrenci yurdu inşaatına destek, Cengiz Aytmatov uluslararası ıssık göl forumuna katkı, onkoloji merkezine ultrason cihazı temini, şehir hastanelerine muhtelif malzeme desteği, Tepke ve Kurbu köylerinde içme suyu temini, Kırgız Sayıştay uzmanlarına Türkiye’de eğitim, 60 Kırgız Başsavcıya kapasite geliştirme programı, İttifak Uygurlar derneğine bilgisayar ekipmanı, Bişkek’te 376 m2’lik çocuk yuvası, 200 Çocuk kapasiteli balıkçı yetimhanesi, 29 Ahıska Türkü’nün anavatanını ziyaretine destek, Kırgızistan Gümrük İdaresi Kapasite geliştirme programı biçiminde sıralanmaktadır. (TİKA, 2013, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu 2013.pdf>).

TİKA’nın Kırgızistan’daki faaliyetlerine ilişkin değerlendirme yapılacak olduğunda sosyal içerikli yardımlar daha çok ön plana çıkmış görünmektedir. Tıpkı Kazakistan için geçerli olduğu gibi Ahıska Türklerine destek sağlanması, TİKA’nın Kırgızistan’daki faaliyetleri arasından dikkat çekenler arasında yer almaktadır. TİKA’nın Orta Asya’daki Türk Cumhuriyetler arasından en çok miktarda yardım yaptığı ülkelerin başında Kırgızistan’ın geliyor olması, yukarıda sayılan projelerin önemini artıran bir faktör olarak görünmektedir.

Türkiye Kırgızistan Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey Toplantısında Başbakan Erdoğan Baş başa yapılan bu görüşmelerde özellikle Sayın Kırgızistan Cumhurbaşkanı’nın Türkiye’den talepleri ve Türkiye’nin bu taleplere karşı olumlu yaklaşımını, Kırgızistan’ın bundan sonraki sürece yönelik atacağı adımlara da farklı bir heyecan katacağını ifade etmiştir. Rusya Federasyonu, Kazakistan, Belarus, Kırgızistan olarak dörtlü gümrük birliğine girme adımlarının kendilerine ayrı bir güç kazandıracağını ifade etmiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/Article/pg_Article.aspx?Id=b19b14f0-30a1-4bd9-9980-c17bae2c04d2). Başbakan tarafından yapılan bu açıklama Türkiye Kırgızistan ilişkilerinin önümüzdeki yıllarda da artacağı ve ekonomik ilişkilerin daha da gelişeceğine işaret etmektedir.

2.5.1.3 Özbekistan’da TİKA’nın Yer Aldığı Projeler

Göğüs kanseri ile mücadelede işbirliği kapsamında onkoloji eğitimi, 125 Özbek doktora eğitim, 366 çocuğa plastik cerrahi operasyonu ve 1100 çocuğun muayene edilmesi, mobil klinik temini ile 15000 kişiye eğitim, kemik iliği nakli doktorlarına Türkiye’de eğitim, Özbekistan’ın 12 iline uzaktan eğitim cihazı, Buhara Dispanserine ultrason cihazı, Ahangaran huzurevine ekipman, Özbekistan ve Orta Asya dergisinin basımına destek, görme engelliler sınıfına bilgisayar sınıfı, Özbekistan’da kavak yetiştiriciliğini geliştirmek, Taşkent’te 100 otel personeline otelcilik semineri, 14 Özbek yetkilinin turizm sektörünün gelişmesine yönelik çalışma ziyareti olarak açıklanmaktadır. (TİKA, 2013, http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu_2013.pdf).

Görüldüğü üzere TİKA’nın Özbekistan’daki projeleri büyük oranda eğitim alanında yoğunlaşmış durumdadır. Bu noktada özellikle sağlık sektöründe verilen eğitimlerin yanı sıra eğitimin gelişimine katkı sağlayacak ekipman desteğinin olması, dikkat çekmektedir. Diğer Orta Asya ülkelerinden farklı olarak Özbekistan’a turizmle ilgili konularda destek sağlanıyor olması, bu kısımda değinilen TİKA’nın projeleri arasında farklılıklar arasında yer almaktadır.

Ayrıca Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, resmi temaslarda bulunmak üzere geldiği Özbekistan’da Cumhurbaşkanı İslam Kerimov ile bir araya geldi. Kerimov, karşılıklı güven ve saygıya dayanan ilişkileri inşa etmenin zamanının geldiğini belirtirken, Davutoğlu da Türkiye ve Özbekistan’ın iki kardeş ülke olduğuna dikkati çekti. (Cumhuriyet Gazetesi,

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/92899/Ozbekistan_ve_Turkiye_arasinda_yeni_sayfa_aciliyor.html). İki ülkenin tarihi bağlarının güçlü olması ikili ilişkileri güçlendirdiğini ve kardeş ülke olarak birbirlerine derin bağlarla bağlı olması TİKA faaliyetleri açısından önemli projelerin hayata geçirilmesini kolaylaştırmıştır.

2.5.1.4 Tacikistan’da TİKA’nın Yer Aldığı Projeler

Sadriddin Ayni Devlet Pedagoji Üniversitesine araştırma laboratuvarı, romatizmalı çocuklara tedaviye yönelik insan kaynakları kapasitesinin güçlendirilmesi, Duşanbe çocuk onkoloji merkezinin tıbbi donanımı, tıbbi bilim merkezine 25 kalem

malzeme desteği, 7000 engelliye hizmet veren engelliler birliğinin tadilatı, engelliler meslek lisesine 60 adet engelli sandalyesi temini yapılmıştır. Tacikistan istatistik altyapısının güçlendirilmesi, Tacikistan'ın tanıtımına 5000 adet CD vasıtasıyla destek olma, sanayide enerji verimliliği ve yönetimi eğitime Tacikistan'dan katılım gerçekleştirmesini sağlamak, TİKA'nın Tacikistan'da yürütmekte olduğu faaliyetler arasından öne çıkanlardır. (TİKA, 2013, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu 2013.pdf>).

Yıllara göre TİKA'nın yapmış olduğu yardımlar arasında diğer Orta Asya ülkelerine göre en düşük düzeyde olan Tacikistan, TİKA'nın daha çok ekipman desteği sağladığı bir ülke olarak görünmektedir. Bununla birlikte Tacikistan'daki altyapı faaliyetlerinin güçlü olması adına yine TİKA'nın katkıları ile çalışmalar yürütüldüğu verilen bilgiler aracılığıyla anlaşılmaktadır.

2.5.1.5 Türkmenistan'da TİKA'nın Yer Aldığı Projeler

Aşkabat ilköğretim okuluna ekipman temini, Türkmenistan Dışışleri Bakanlığı ile işbirliği, Türkiye sağlık mezunları kurultayına Türkmenistan'dan katılıma katkı, Türkmenistan sağlık toplum güvenliğini koruma idaresi uzmanlarına eğitim, ormancılık alanında işbirliği, Ahalteke atlarının genetiklerinin korunması, Sahabe türbelerinin restore edilmesi, Sultan Alparslan'ın mezar yerinin bulunması türbesinin yapılması, (TİKA, 2013, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu 2013.pdf>).

Başbakanlığı döneminde Erdoğan Türkmenistan ziyaretinde Türkmenistan'ın çok kısa zaman zarfında büyük ilerleme kaydettiğini, bölgenin parlayan yıldızlarından biri haline geldiğine işaret ederek, Türkiye'nin, Türkmenistan'ı ata yurdumuz olarak gördüğünü, Türkmenistan'ın her başarısından en az Türkmenistan kadar büyük bir gurur duyduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan bugüne kadar iki ülke her alanda hem bölgeyle hem de dünyaya örnek olacak işbirliği sergilediğini ve bölgemizde barışın kalıcı olması, refahın, istikrarın, huzurun daha fazla artması için birlikte çalışmaya üretmeye ve işbirliğini güçlendirmeye devam edeceklerini açık bir şekilde ortaya koydu. (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı, https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=40d4a3b6-a7f6-46ca-a58e-2f80dee75511)

TİKA'nın hayata geçirdiği projeler arasında önemli bir yere sahip olan işbirliği konusunda Türkiye ile Türkmenistan arasındaki etkileşim önemli bir proje olarak yukarıda yer verilmiştir. Bunun yanında Sultan Alparslan'ın mezarının bulunması ve türbe yapılmasının yanı sıra Sahabeye ait türbelerin yenilenmesi, tarihi ve kültürel projelerin Türkmenistan'da daha yüksek düzeyde ön planda olduğunu göstermektedir. TİKA'nın Türkmenistan projelerinde bu gibi tarihi ve kültürel proje içeriğinde yer alan çok sayıda gelişme vardır.

Orta Asya'da TİKA'nın projelerinin eğitim, sağlık, su ve sanitasyon, idari ve sivil altyapılar, diğer sosyal altyapı ve hizmetler, üretim sektörleri, tarım, ticaret ve turizm gibi alanları kapsadığı görülmüştür.

TİKA'nın Orta Asya'daki projelerinin maddi karşılığının bilinmesi, projelerin kapsamının anlaşılması adına önemli bir veri niteliği taşımaktadır. Yardımların yıllara ve ülkelere göre miktarlar aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 1. Yıllara Göre TİKA'nın Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetlerine Yaptığı Yardımlar (Milyon Dolar) :

	Kazakistan	Kırgızistan	Özbekistan	Tacikistan	Türkmenistan
2004	27.17	34.74	5.48	6.48	18.82
2005	46.40	57.45	4.27	5.09	14.97
2006	45.34	113.14	3.79	5.94	17.73
2007	42.81	69.56	7.25	6.90	19.84
2008	61.56	53.00	7.25	6.53	11.25
2009	62.53	67.72	8.84	5.35	12.69
2010	53.77	83.82	15.45	5.41	17.39
2011	52.67	74.08	6.56	6.93	13.55
2012	50.17	105.51	5.20	Veri yok	12.89
2013	39.30	131.55	7.00	2.95	15.76

Kaynak: Doğan, 2016: 388-390.

Tablo 1’de yer alan veriler incelendiğinde TİKA’nın Orta Asya’daki projelerinin daha çok Kazakistan ve Kırgızistan ülkelerinde yoğunlaştığı sonucuna rahatlıkla ulaşılabilir. Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan’a yapılan yardımların seviyesinin çok daha düşük düzeylerde olması, bu sonucu ortaya çıkarmaktadır. 2004 yılından 2013 yılına kadar olan sürenin tamamı için değerlendirme yapılacak olursa dört ülke için çok büyük oranda değişikliklerin olmadığı görülecektir. Ancak Kırgızistan için aynı durum söz konusu değildir. On yıllık süre zarfında yapılan yardımların neredeyse üç kat artması, TİKA’nın Kırgızistan’daki projelerinin yoğunluğunu işaret etmektedir.

2.5.2. Balkanlardaki Projeler

Balkanlardaki projelerden söz edilirken araştırmaya dahil olan ülkeler; Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova, Makedonya ve Sırbistan şeklinde sıralanmaktadır. Osmanlı döneminden itibaren bu ülkelerle olan tarihi bağlar düşünüldüğünde ilgili ülkelerle ilişkilerin Türk Cumhuriyetleri ile benzer şekilde olmasına yönelik beklentiler mevcuttur. TİKA’nın Balkanlardaki faaliyetleri ve kapsamı ele alındığında TİKA, tarihi ve kültürel bağlarla bağlı olduğumuz Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova, Makedonya ve Sırbistan’da eğitime yönelik projeler başta olmak üzere savaş mağdurları için inşa edilen konut projelerinin yanı sıra pek çok restorasyon çalışması yapmakta, geçmişin değerlerini geleceğe aktarmaya öncü olmaktadır (TİKA, 2015, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/bir-gurur-tablosu.pdf>).

Önceki kısımda olduğu gibi Balkanlardaki projeler incelenirken de yine ülkeler bazında değerlendirme yapılacaktır. Bu kısımda ulaşılan veriler, Erman Akıllının editörlüğündeki kitapta, İmren Kaygısızın araştırmasında elde edilen verilerdir (Akıllı, 2016: 305-325).

2.5.2.1 Arnavutluk’ta TİKA’nın Yer Aldığı Projeler

Arnavutluk’ta 977 öğrenci ve 96 personel kapasitesine sahip lisenin altyapısının iyileştirilmesi, Haxhi Sheh Lisesine jeneratör temini, Kamu meslek edindirme bölge merkezine hidrolik sistemler kursu açma, Laprak bölgesinde meslek eğitim merkezi kurulumu, Moisiu Üniversitesi bilgisayar labaratuvarı açılması, günde 700 hastaya

hizmet verebilecek muayene açılması, Arnavutluk Adalet Bakanlığı Resmi Yayınlar Merkezinin teknik altyapısını yenileme, Arnavutluk Telgraf Ajansına teknik donanım malzemesi verilmesi, denizciliğin gelişmesi için simülasyon merkezi kurulması, turizm danışma ofisi açılışı ve mülteci merkezinin koşullarının iyileştirilmesi şeklindedir. Görüldüğü üzere TİKA, Arnavutluk'ta birçok alanda faaliyet göstermektedir (Kaygısız, 2016: 310-311).

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve eşi Hayrunnisa Gül, Türkiye'ye resmi ziyarette bulunan Arnavutluk Cumhurbaşkanı Bamir Topi ve eşi Teuta Topi onuruna Çankaya Köşkü'nde akşam yemeği vermiştir. Türkiye'de çok sayıda Arnavut kökenli vatandaşın yaşadığını ifade eden Cumhurbaşkanı Gül, Akrabalarının bir kısmı hala Balkanlar'da hayatlarını sürdüren bu vatandaşlarımızın, ülkelerimiz ve halklarımız arasında sağlam dostluk köprüleri inşa etmekte olduğunu söylemiştir. Bu dostluk köprüleri devlet adamlarına, iki ülke arasındaki dayanışma, ittifak ve işbirliğinin daha güçlü şekilde geleceğe taşınmasında önemli bir sorumluluk yüklediğini dile getirmiştir. (TİKA, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/cumhurbaskani_abdullah_gul_arnavutluk_cumhurbaskani_bamir_topi_onuruna_yemek_verdi-1030).

Osmanlı Devleti döneminde Türk toprakları olan Arnavutluk'ta TİKA'nın projelerinin temel amacı, Türk tarihinin ve kültürünün korunmasını sağlamak olarak görünmektedir. İki ülke arasındaki ilişkilerin düzeyini korumak ve geliştirmek hedefinin yanında Arnavutluk'taki Türk etkisinin hatırlatılması TİKA tarafından yerine getirilmektedir.

2.5.2.2 Bosna-Hersek'te TİKA'nın Yer Aldığı Projeler

TİKA'nın Bosna-Hersek'teki temel projeleri; 1-6 yaş arasındaki çocukların eğitim görmesi için kreş yapılması, eğitim kurumlarının onarılması, Travnik Elçi İbrahim Paşa Medresesinin tadilatı, Bihaç'ta mikrobiyoloji laboratuvarı kurulmuştur. Saraybosna'da 5000 kişinin katıldığı kitap fuarına katkı, Balkanlarda ahiliğin anımsatılması çalışmaları, Haçici Beldesine sağlık ocağı yapılması, Yayçe şehrinde halkın su sıkıntısının giderilmesi, savaşın izlerinin silinmesi için çocuklara kıyafet temin edilmiştir. Görme engelliler için teknik malzeme desteği, Saraybosna'da savaşta

ölenlerin adını yaşatacak müzenin açılışı, 1000 adet tohumlanmış toprak temin edilmesi biçimde sıralanmaktadır (Kaygısız, 2016: 312-314).

Yugoslavya'dan ayrılmasının ardından Bosna Hersek ile Türkiye arasındaki ilişkiler, olumlu yönde seyretmiştir. Yine Osmanlı döneminde Türk toprakları olan bölgelerde Türk tarihinin etkilerini yenilemek adına restorasyon çalışmalarının varlığı dikkat çekmektedir.

Başbakan Davutoğlu, resmi ziyaret için Ankara'da bulunan Bosna-Hersek Bakanlar Konseyi Başkanı Denis Zvizdić ile Çankaya Köşkü'nde düzenlediği basın toplantısında Davutoğlu, Türkiye ve Bosna-Hersek ilişkileri çok özel ilişkilerdir demiştir. Ayrıca tarihi bağlarımız var olduğunu, manevi psikolojik bağlarımız çok yoğun yaşandığını ve Bosna Hersekli herkesin kalbinde Türkiye sevgisinin var olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'de herkes Bosna-Hersek denildiğinde özel bir muhabbetle bu ülkeye yaklaştığını kendisinin de şahsen her bir köşesini büyük bir hayranlık ve hasretle dolaştığını Bosna-Hersek'i ülke siyasetinde, dış siyasette en önemli ayaklarından bir olarak gördüğünü dile getirmiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı, https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=a941b17f-cb80-4a8f-aeff-fdbc0476ba15).

Bu ifade TİKA'nın ülkedeki faaliyetleri içerisinde son derece önemlidir. Bu faaliyetler aracılığı ile ülkeye destek mesajı verilmiş olmaktadır.

2.5.2.3 Karadağ'da TİKA'nın Yer Aldığı Projeler

Kazakistan'da yapılan projeler kapsamında öğrenci kapasiteli anaokulun bakımının yapılması, Biyole Fen Lisesinin spor salonunu kullanıma yeniden açma, Mehmet Fatih Medresesini yeniden kullanılabilir hale getirmiştir. Plav devlet hastanesinin açılışına katkı sağlama, ulusal kan merkezinin tadilatının yapılması, Plevliye devlet hastanesine enerji ünitesi temini, kanserle mücadele için mamografi cihazı temini, kuzey bölgelere daha kolay ulaşmak için ilk yardım kızağı temin edilmiştir. Denizaltı su kanalizasyon projesi için boru tamiri yapma, Konik karakolunu iyileştirme, zeytin üreticiliğine dair eğitim verilmesi Karadağ'daki belli başlı projelerdir (Kaygısız, 2016:315-317).

Sırbistan'dan ayrılarak bağımsız olan Karadağ'da TİKA'nın projeleri ekipman temini ağırlıklı olarak gerçekleşmiş görünmektedir. Yine sağlık alanında sağlanan desteğin diğer alanların önünde olması, TİKA'nın Karadağ'da hayata geçirdiği projeler arasında önemli bir yere sahiptir. Tarım alanlarında önemli projeler gerçekleştirilmiştir.

2.5.2.4 Kosova'da TİKA'nın Yer Aldığı Projeler

Sırbistan'dan ayrılarak bağımsız olan Kosova'da TİKA'nın aktif olarak rol üstlendiği projeler; Mehmet Akif Ersoy'un babasının doğduğu köyde anaokulu tefrişatı, Radeşa köyünde derslik ve ofis onarımı, Gilan Medresesi onarımı, Prizren Üniversitesinde spor salonu ve kafeterya yapımının yanı sıra amfi sistemi kurulumu, 5 adet tam donanımlı acil müdahale ambulansı temini, Kosovalı yargı personeline eğitim verilmesi, Kosova genç izciler kurumuna ofis açılışı yapılması, zihinsel engelliler için kurum onarımları, radyo yayınlarına ekipman desteği, Priştinede mesleki eğitim kursları, Osmanlı döneminden kalma önemli bir eser olan Sinan Paşa Camiinin restore edilmesi olarak ifade edilmektedir (Kaygısız, 2016: 318-319).

Balkanlarda bağımsızlık kazanan son devlet olan Kosova'da dikkat çeken projelerin başında Türk tarihi için önemli bir figür olan Mehmet Akif Ersoy'un babasının doğduğu köyde okul tefrişatının yapılması gelmektedir. Tarihi bağları canlandırmak adına bir adım olan bu projenin yanında TİKA'nın Kosova'daki projeleri tarihi, kültürel projelerin yanı sıra ekipman desteği etrafında yoğunlaşmıştır.

2.5.2.5 Makedonya'da TİKA'nın Yer Aldığı Projeler

Çiftlik, Çelevez, Ocaklı gibi köylerde okul onarımları, 208 öğrenci ve 9 öğretmene ulaşım desteği sağlanması, Üsküp'te Makedonca ve Türkçe eğitim veren okulda kütüphane yapımı, lise ve üniversite öğrencilerine burs temin edilmesi, Makedonya Bilim ve Sanat Akademisi kapsamındaki binalarda restorasyon çalışmaları, sağlık ekipmanı temini, nüfus sayımlarının doğru yapılması adına nüfus müdürlüğüne bilgisayar ve yazıcı temini, tiyatro için gereken malzemelerin temin edilmesi şeklindedir. Makedonya'daki projelerde eğitim ve sağlık yardımlarının daha sık olduğu, sıralanan projeler aracılığıyla ulaşılan sonuçlar arasında yer almaktadır (Kaygısız, 2016:

320-321). TİKA'nın Makedonya projelerinin eğitim konusunda yoğunlaştığı görülmektedir. Buna göre öğrenci ve öğretmenlere katkı sağlanmasının yanında eğitim kurumların ilişkin onarım ve ekipman desteği bunun göstergesidir. Kütüphane yapımı ve öğrencilere burs sağlanması TİKA'nın Makedonya'da yürüttüğü projeler arasında dikkat çekenler arasında yer almaktadır.

2.5.2.6 Sırbistan'da TİKA'nın Yer Aldığı Projeler

Tarihi ve kültürel bağ olan ülkelerden birisi olan Sırbistan sınırları içerisinde TİKA'nın yürüttüğü belli başlı projeler; Sancak bölgesi okullarına kitap temini, Novi Pazar ilköğretim okulu donatımı, Dragişa Mişović hastanesine ameliyathane ve yoğun bakım ünitesi tadilatı yapılmıştır. Varvarin sağlık merkezinin donatılması, Boşnak Milli Konseyine malzeme desteği, Sancak bölgesine yedi hastaneye yedi tane ambulans temini, Karlofça belediyesi kültür merkezi onarımı, Ram Kalesinin ışıklandırılması ve Pojega Soğuk Hava deposu ve kurutma tesisi yapımı şeklinde sıralanmaktadır. (TİKA, 2013, http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu_2013.pdf). Sırbistan'da TİKA'nın yer aldığı projelerde yumuşak güç kullanımının varlığı söz konusudur. Tarihi ve kültürel bağların yoğun bir şekilde bulunduğu Sırbistan ile ilişkilerde bu şekilde güç kullanımının varlığı olağan görünmektedir.

TİKA'nın Sırbistan'da yer aldığı projelerin Balkanlardaki diğer ülkelere farklı olarak sağlık alanında yoğunlaştığı görülmektedir ve bu önemli bir ayrıntıdır. Sağlıkla ilgili projelerin yanında eğitim ve üretimle ilgili projeler Sırbistan'da TİKA tarafından devam ettirilen projeler arasında kayda değer düzeyde görünmektedir. Çalışmanın bu kısmında Sırbistan'ı da içerecek şekilde TİKA'nın Balkanlarda yürütmekte olduğu projelerin hangi ülke için hangi sektörde yoğunlaştığını gösteren verilere yer verilmesi planlanmaktadır. Böylece Balkan ülkeleri arasında sektörel ihtiyaçlara göre değerlendirme yapılması mümkün olacaktır.

Çeşitli temaslarda bulunmak üzere Sırbistan'a gelen Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ ve beraberindeki heyet, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı projelerinin açılışında Türkiye ile Sırbistan'ın iki dost ülke olduğunu vurguladı. Türkiye ve Sırbistan arasında başta siyasi, ekonomik, kültürel ilişkiler olmak üzere tüm alanlardaki ilişkilerin geliştirilmesinin iki ülkenin de yararına olduğunu düşündüklerini

ifade eden Bozdağ, Türkiye olarak Sırbistan’la her alandaki ilişkileri daha da ileriye taşımaya kararlı olduklarını, iki ülke arasında gerçekleştirilen üst düzey ziyaretlerin gelenekselleştirilmesinin yararlı olduğuna inandığını söylemiştir. Sırbistan’ı ziyareti kapsamında TİKA tarafından bu ülkede yaptırılan bazı tesislerin açılışını gerçekleştireceklerini belirten Başbakan Yardımcısı Bozdağ, TİKA’nın 2012 yılında bu yana Sırbistan’a birçok alanda kalkınma desteği sağladığını da vurguladı. (TİKA, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/sirbistandaki_projelerin_acilisi_basbakan_yardimcisi_be_kir_bozdag_tarafından_gercekleştirildi-5063).

Balkan ülkelerinde TİKA’nın yürüttüğü projelerin destekleyeceği üzere, eğitimden sağlığa, kültürden tarıma, turizmden sanata birçok konuda TİKA’nın aktif faaliyetleri söz konusudur.

TİKA’nın Balkanlardaki ülkelere üstlendiği yardımlarının daha çok hangi alanlarda yoğunlaştığını belirlemek, yürütülen faaliyetlerde katılan maliyetlerin hangi sektörde sıklıkla görüldüğünü görmek açısından gerekli olabilir. Buna göre ülkelere göre yardımların ağırlıklı oranlarının yer aldığı tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 2. TİKA’nın Balkanlardaki Projelerinin Ülkelere Göre Sektörel Dağılımı (%) :

	Arnavutluk	Bosna- Hersek	Karadağ	Kosova	Makedonya	Sırbistan
Eğitim	4.79	13	13.23	28.67	29.52	19.20
Sağlık	3.18	15.18	4.28	0.37	7.29	58.54
Altyapı ve sosyal hizmet	70.46	66.63	70.71	59.01	45.43	8.80
Üretim sektörü	15.42	2.63	0.05	0.41	4.73	13.46
İdari ve sivil altyapı	6.13	1.57	2.76	11.25	11.67	-
Ekonomik altyapı	-	0.30	0.48	0.11	1.36	-

Kaynak: <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf>

Tablo 2’de görüldüğü üzere Balkan ülkelerinde üstlenilen projelerde en büyük ağırlık, altyapı ve sosyal hizmetler alanında görülmektedir. Bunun ardından eğitim ve sağlık sektöründeki projeler ile idari ve sivil altyapı kapsamındaki projelerin ülkelere göre farklı oranlarda dağılıma sahip oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Üretim ve ekonomik altyapı kapsamında yer alan projeler ise neredeyse tüm ülkelerde nispeten düşük düzeyde seyretmektedir denilebilir.

Özetle, TİKA’nın Balkanlardaki ülkelerde yer aldığı projeler, tıpkı Orta Asya ülkeleri için geçerli olduğu gibi geçmiş bağlarımız sebebiyle büyük öneme sahiptir. Ayrıca bölgede Kosova ve Karadağ gibi bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerin var olması, TİKA’nın yürütmekte olduğu sosyal ve kültürel projeleri önemli hale getiren unsurlardan bir tanesidir. Böylece Türkiye’nin yumuşak güç kullanmak suretiyle bölgedeki ülkelerle iyi ilişkiler geliştirmesi ve dış politikada aktif olması hedefinin gerçekleşmesi mümkün olacaktır.

2.5.3. Ortadoğu ve Afrika’daki Projeler

Dış politika kapsamında Türkiye’nin insani diplomasi anlayışına, daha önceki kısımlarda yer verilmişti. Özellikle Afrika’daki TİKA projeleri açısından ele alınacak olduğunda insani diplomasi konusunun Türkiye’nin Afrika’daki aktör kimliği ile uyduğu söylenebilir (Bayram, 2016: 403). Çalışmanın bu kısmında Ortadoğu ve Afrika’daki projeler konusu altında; Etiyopya, Filistin, Kenya, Libya, Lübnan, Nijer, Senegal, Somali, Sudan, Tunus ve Yemen’deki projeler özelinde bilgi verilecektir.

Böylece Ortadoğu ve Afrika’nın önemli bir kısmını içerecek şekilde bölge ülkelerinde TİKA’nın yer aldığı projelerin açıklanması amaçlanmaktadır. Bu kısımda sunulacak olan veriler TİKA’nın faaliyet raporlarından ulaşılan verileri içermektedir. (TİKA, 2013, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf>).

TİKA’nın Afrika’daki varlığının temel amacı, Türkiye’nin tarihi ve kültürel bağlarını kullanarak bölge ülkeleri üzerinde etkili bir hale gelmesini sağlamaktır. Bu sayede Afrika’da ekonomik, sosyal, siyasi ve askeri açıdan varlık bulundurmak Türkiye’nin bölgedeki temel amaçlarından birisidir. TİKA’nın yer aldığı projeler, Afrika’daki girişimlerin olumlu şekilde sonuçlanması bakımından büyük öneme sahiptir.

2.5.3.1 Etiyopya’da TİKA’nın Yer Aldığı Projeler

Abadir okuluna 2290 tane kitap, Robe okuluna bilgisayar laboratuvarı, Ane derneğine tefrişat malzemesi, tecrübe paylaşım programı aracılığıyla eğitim, kalkınma bankasına ilişkin kapasite geliştirme programı, Necaşi türbesinin restore edilmesi ve çevresinin düzenlenmesi, Osmanlı Harar konsolosluk binasının restore edilmesi ve çevresinin düzenlenmesi şeklindedir. (TİKA, 2013, http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu_2013.pdf). Sıralanan faktörlerden anlaşılabacağı üzere altyapı ve sosyal hizmetler konusunda yürütülen projeler, TİKA’nın Etiyopya projelerinde öne çıkmaktadır.

Türkiye’de bulunan 32 Afrika Büyükelçisi ve Sefireleri, Gazi Üniversitesi Afrika Medeniyetleri Araştırma Merkezi iş birliği ve Türk Tarih Kurumu ev sahipliğinde düzenlenen Panelin açılışında bir konuşma yapan Emine Erdoğan, Türkiye’de 2005 yılının ‘Afrika Yılı’ ilan edilmesiyle başlayan süreçte Afrika ile ilgili önemli adımların atıldığını ve ilişkilerin güçlendiğini söyledi. Bu ilişkilerin yalnızca siyasi, ekonomik değil, aynı zamanda kültürel, sosyal ve en önemlisi insani ilişkiler olduğunu belirten Emine Erdoğan, Afrika’ya her gidişlerinde Afrika halklarına, Biz sizin doğal kaynaklarınız için değil, kardeş olduğumuz için buradayız. Bu, 1000 yıllık dostluğun doğal bir sonucudur demiştir. Ayrıca Afrika ile coğrafi uzaklığa rağmen, kalplerimizin her zaman bir ve beraber olduğunu ifade etmiştir. Türkiye ile Afrika arasındaki tarihi bağları derinleştireceği umidini taşıdığını panelde dile getirmiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/40109/emine-erdogan-21-yuzyil-afrika-yuzyili-olacaktir.html>).

Emine Erdoğan tarafından dile getirilen konular Türkiye Afrika ilişkilerinin anlaşılması açısından önemlidir. Türkiye’nin kıtanın acılarını paylaştığını ve iki ülke arasında tarihi bağların olduğunu ifade etmiştir. Bu kapsamda TİKA Etiyopya’da yapmış olduğu faaliyetler ikili ilişkilerin geliştirilmesi bakımından oldukça önemlidir.

2.5.3.2 Filistin’de TİKA’nın Yer Aldığı Projeler

Filistin’deki projelere değinilmesi öncesinde faaliyetlerin yaklaşık yüzde doksanınin sağlık alanında yoğunlaştığının bilinmesi gerekmektedir. Bu durum göz önüne alınarak Filistin’deki projeler; Nablus Türk kız lisesi inşası, Gazze İslam

Üniversitesi öğrencilerine burs desteği, hastanelere çağrı sistemi, Cebaliye'ye içme suyu temini, savaş mağduru ve engellilere irade programı, tarımsal kapasite geliştirmesi yapılmıştır. Kültür etkinliklerine destek, acil ilaç ve tıbbi malzeme temini, 13 ağır yaralının Türkiye'de tedavi edilmesi, 166 yoksul aileye küçükbaş hayvan temini, Kubbet'üs-Sahra hilalinin restore edilmesi, Mescid-i Aksa rehberi hazırlanmasına destek olmak şeklinde sıralanmaktadır. (TİKA, 2013, http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu_2013.pdf). Filistin'deki bazı bölgelerin abluka altında olması, yapılan yardımları ve değinilen projeleri bir kat daha önemli hale getirmektedir.

Parlamentolar arası Kudüs Platformu tarafından düzenlenen Kudüs ve Sürecin Problemleri Sempozyumunda konuşan Cumhurbaşkanı Erdoğan, Konuşmasında, Filistin Devleti'ni tanımamış tüm ülkelere, bir an önce bu adımı atma çağrısında bulunmuştur. Yine Cumhurbaşkanı Erdoğan, Müslümanlar olarak uluslararası plandaki bu tür çalışmalar yanında, Kudüs'teki binlerce yıllık kültürel ve tarihî mirasımızın da üzerine titrememiz gerektiğini ifade etmiştir. UNESCO Yürütme Kurulu'nun ve Başkanlığını yürüttüğümüz UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin Harem-i Şerif'in İslami niteliğini vurgulayan kararlarını memnuniyetle karşıladığı beyan etmiştir. Ayrıca, TİKA'nın Kudüs'teki kardeşlerimizin evlerini ve dükkânlarını restore etmesini de çok kıymetli bir adım olarak gördüğünü dile getirmiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/61161/filistin-davasini-sahiplenmek-tum-muslumanlari-musterek-vazifesidir.html>). Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından TİKA'nın Filistin'deki görevi üzerine söylemleri Türkiye'nin bölgeye özellikle Filistin konusunda hassas olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

2.5.3.3 Kenya'da TİKA'nın Yer Aldığı Projeler

Leheley ilkokulunun kapasitesini artırma, Birlik Lisesine malzeme desteği, mesleki eğitim merkezinin kapasitesini artırma, yabancı dil laboratuvarı kurma, üç adet tam donanımlı ambulans, doğum öncesi sağlık merkezi inşaatı, Garissa bölgesine tıbbi ekipman desteği, küçükbaş hayvancılığı destekleyecek projeler, medya kuruluşlarını modernize etme ve İsiolo kentindeki valilik binasının iyileştirilmesi (TİKA, 2013, http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu_2013.pdf). TİKA'nın Kenya'da yer aldığı belli başlı projeler kapsamında yer almaktadır.

TİKA'nın Tarımsal Kalkınmayı Destekleme Projesi kapsamında Cumhurbaşkanı Erdoğan Kenya Cumhurbaşkanı Uhuru Kenyatta ile birlikte düzenlenen ortak basın toplantısındaki açıklamalarında TİKA'nın faaliyetlerine değinerek, TİKA'nın Nairobi'deki ofisi eğitim, sağlık kadın ve gençlere meslek edinme konularında önemli projelere imza attığını ifade etmiştir. Bu çabaların son örneği bundan 2 hafta önce sel felaketinden etkilenen Kajiado bölgesine Türkiye'nin yaptığı yardımlar olduğunu söylemiştir. Ziyaretlerin iki ülke ilişkileri bakımından bir dönüm noktası olmasını temenni etmiştir. Kenya ve Afrika'nın aydınlık geleceğine inandığını da açıkça dile getirmiştir.(

TİKA,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/emine_erdogan_tika_nin_calismalari_turkiye_kenya_iliskilerini_guclendirecek-23164). Cumhurbaşkanı Afrika kıtasının önemini vurgulamakla birlikte, Türkiye'nin an az gelişmiş yoksul Afrika kıtası ülkelerine desteğin devam edeceği mesajını vermiştir.

2.5.3.4 Libya'da TİKA'nın Yer Aldığı Projeler

Tarihi bağlarımız olan ve uzun süre Osmanlı toprağı olan Libya'da Libya Misurata hastanesi yapımı, zihinsel engelli çocuklar için eğitim merkezi inşası, tarım müdürlüğünde çalışacak olan bireylere eğitim verilmesi gibi projelerden söz edilmektedir. (TİKA, 2013, http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu_2013.pdf). Libya'da TİKA'nın yürütmekte olduğu faaliyetlerin büyük çoğunluğu sağlık ile tarım hayvancılık alanında gerçekleşmektedir ve bu da ülkenin gereksinimlerini işaret etmektedir.

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Libya'ya yapmış olduğu resmi ziyarette Türkiye bütün imkânlarıyla Libya halkının yanında olduğunu bildirmiştir. Ramazan ayında Türk halkının kalbinin bir yarısının Somali için, diğer yarısının ise Libya için attığını ifade eden Dışişleri Bakanı, “Her şeyden önce Libya halkının talepleri doğrultusunda özgür ve demokratik bir Libya'nın inşa edilmesi lazım” diye konuştu. Libya'da dondurulmuş kaynakların halkın hizmetinde olmalıdır dedi. (TİKA, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/disisleri_bakani_ahmet_davutoglu_libyaya_gitti-773)

Türkiye Libya ilişkilerinde TİKA'nın faaliyetlerinin iki Müslüman ülke açısından önemli olduğu Dışişleri Bakanı tarafından dile getirilmiştir. Afrika ülkelerinin

kaynaklarının kendilerine ait oluğu vurgulanmış Türkiye'nin diğerk devletler gibi çıkar ilişkisiyle değıl duygusal bağlarla da kıtayla bağılı olduğu ortaya konmuştur.

2.5.3.5 Lübnan'da TİKA'nın Yer Aldığı Projeler

Türkiye ile aynı coğrafyada yer alan Lübnan'da gerçekleştirilen projelerin daha çok su temini konusunda olduğu bilinmektedir. Bu durum göz önüne alınarak TİKA'nın Lübnan'daki projeleri sıralanacak olursa; Ain Wazein hastanesine PCR cihazı temin edilmesi ve bununla ilgili eğitim verilmesi, Beddavi mülteci kampına kristal şeker temininin yapılması ve muhtelif beldelerde su kaynaklarını geliştirmeye yönelik programların uygulamaya konulması şeklinde bir sıralama ortaya çıkacaktır. (TİKA, 2013, [http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu 2013.pdf](http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu%202013.pdf)).

2.5.3.6 Nijer'de TİKA'nın Yer Aldığı Projeler

Niamey'e araştırma ve rehabilitasyon hastanesi yapımı ve Katarakt kliniğı inşası, acil ambulans servisine ilişkin eğitim programları verilmesi, ülke genelinde katarakt ameliyatı yapılması, su kuyuları çalışmaları, istatistik kurumu kapasitesinin geliştirilmesi, radyo ve televizyon kurumlarının güçlenmesine ilişkin çalışmalar, Türkiye-Nijer dostluk ormanı projesi, Nijer'de yürütölen projeler arasında ilk sıralarda yer almaktadır. (TİKA, 2013, [http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu 2013.pdf](http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu%202013.pdf)).

Nijerya'nın kuzeydoğusunda yer alan Baga kasabasındaki terör saldırılarına ilişkin bir açıklama yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan terörün her türüne karşı olan Türkiye, kardeş ülke Nijerya'nın acılarını paylaştığını ifade etmiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/1601/terorun-her-turune-karsi-olan-turkiye-kardes-ulke-nijeryanin-acilarini-paylasiyor.html>).

Türkiye Nijer ilişkilerinde TİKA yürüttüğü projeleriyle bölgede de Türkiye'yi en iyi şekilde temsil etmiştir. İnsani diplomasi uygulaması iyi ilişkilerin kurulmasına önemli katkısı olmuştur. Cumhurbaşkanının Nijer'in acılarını paylaşması ülke ilişkilerinin gelişmekte olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

2.5.3.7 Senegal’de TİKA’nın Yer Aldığı Projeler

Tivaoune anaokulu tadilatı, mesleki eğitim merkezine destek, Dakar İslam enstitüsü kapasite geliştirme girişimleri, mediko-sosyal sağlık merkezine destek, Tuba Peykok sağlık ocağı kapasite artırımı, altı tane spor kulübüne destek, Fann hastanesi doktorlarına eğitim verme, zihinsel engelliler merkezine iki öğrenci servisi temini, Senegal radyosu personeline eğitim şeklindedir. (TİKA, 2013, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu 2013.pdf>).

Başbakan Erdoğan, Türkiye-Senegal İş Forumu’nda ki konuşmasında Senegal’le ilgili olarak Türkiye ve Senegal’in birbirlerine hiç de uzak ülkeler olmadığını vurgulayan Erdoğan, aradaki mesafeler ne olursa olsun tarih, kültür ve ortak medeniyetin ülkeleri birbirine sımsıkı bağladığını, ortak değerleri ülkelerin işbirliği içinde büyümesini sağlayacak şekilde harekete geçirmek gerektiğini ifade etti. Afrika’nın, hüznle bakan güneşlerden kurtulacağına, umutla doğan güneşlerle dünyayı aydınlatacağına yürekten inandığını dile getirdi. Türkiye olarak Senegal başta olmak üzere Afrika’nın uyanışını ve geleceğe emin adımlarla yürüyüşünü gönülden desteklemekte olduğunu vurguladı. Yaşasın Türkiye-Senegal dostluğu. (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı, "https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=d44697a5-8397-4b0d-96ef-797d7baced73).

Türkiye’nin Senegal ilişkilerinin yeni olmadığı tarihi ve kültürel bir geçmişe sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’nin ülke ile yakınlaşmasının en önemli aracı TİKA olmuştur. Senegal’de uygulanan projeler ekonomik, siyasi, kültürel ilişkilerinde gelişmesinde önemli katkı sağlamaktadır.

2.5.3.8 Somali’de TİKA’nın Yer Aldığı Projeler

Tıpta uzmanlık programları açılması, Mogadişu Türk hastanesine malzeme temini, 45000 kişilik temiz içme suyuna erişim sağlanması, Mogadişu yetimhanelerinin onarımı, Mogadişu dostluk yolunun inşa edilmesi, tarım okulu faaliyetlerinde bulunulması şeklindedir. (TİKA, 2013, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu 2013.pdf>). Dünyanın en yoksul ülkelerinden bir tanesi olan Somali için yapılan bu yardımların önemi

azımsanmayacak kadar fazladır. Türkiye'nin Somali'de askeri üs kurma planının bulması sebebiyle bu ülkedeki TİKA faaliyetleri, yumuşak güç kullanımı şeklinde kendisini göstermiştir denilebilir. Bunun tersi bir olasılığın olması halinde belirlenen hedefin gerçekleşmesi de güç bir hal alacağı için yumuşak güç kullanımına maksimum düzeyde özen gösterilmesi, Somali örneği için önemlidir.

Türkiye'nin Afrika kıtası ile olan ilişkisi paylaşılan acılarda tam olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Başbakanlığı döneminde Cumhurbaşkanı Erdoğan, hem içeride hem dışarıda ulaşılan her yere vicdanın, insanlığın, insani değerlerin gerektirdiği tavrı göstermeyi sürdüreceklerini dile getirmiştir. Acının rengi, ırkı, dili, dini olmadığını söyleyerek etmiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı, https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=fefe7b08-df49-49ce-9124-fb3cd5a2bd99). Somalililere herhangi bir ayırım yapmadan yanlarında olacaklarını beyan ederek TİKA'nın Somali'deki sorumluluğunu hatırlatmıştır.

2.5.3.9 Sudan'da TİKA'nın Yer Aldığı Projeler

Al Huda derneği kız yurdu tefrişatı, teknik eğitimcilerin eğitim merkezi yapımı, Nyala hastanesinin işletilmesi, Abu Gute hastanesinin modern hale getirilmesi, temiz suya erişim projesi, emniyet genel müdürlüğü kapasite artırımı, genç sosyal liderler programı, 60000 çiftçiye tohum temin edilmesi, selzedelere çadır ulaştırılması, şehir planlama programı ve Sevakin adasındaki eserlerin restore edilmesi Sudan'da TİKA'nın yürüttüğü bilinen belli başlı projeler olarak görünmektedir. (TİKA, 2013, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu 2013.pdf>).

Başbakan Erdoğan, 4. BM En Az Gelişmiş Ülkeler Konferansı'na katılan devlet ve hükümet başkanlarına verdiği yemekte Sudan gibi az gelişmiş ülkelere yönelik önemli mesajlar vermiştir. Erdoğan ülkelere baktıklarında sadece madenleri, sadece petrol kuyularını görenlerin, o ülkelerin halkları nezdinde ciddi bir güven bunalımı oluşturduğuna dikkat çekmiştir. Demokrasi ve özgürlükleri kendileri için tabii bir hak, başkaları için erken veya gereksiz görenlerin, dünya genelinde adalet duygusunu zedelediğini dile getirmiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı, https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=aed28971-b962-4e1b-b7a0-433a9f807733).

Sert gücün geçerliliğini azalttığı bir dönemde yumuşak güç elamanlarını kullanmaya başlayan Türkiye az gelişmiş sudan, Somali gibi ülkelere yönelik insani yardımlara kayıtsız kalamamıştır. TİKA vasıtasıyla yumuşak güç kullanmakta ve ABD, Rusya, Çin ve AB ülkelerine Afrika kıtasında Türkiye'nin varlığının önemli olduğu ispatlanmak istemiştir.

2.5.3.10 Tunus'ta TİKA'nın Yer Aldığı Projeler

Yurt binası yapımı ve etüt salonu onarımı, idari yapı güçlendirme programı, acil müdahale izleme merkezi, sivil savunma eğitimi verilmesi, mahalli idareler eğitim programı, belediyeçilik kapasitesi geliştirme, adalet akademisi kapasite artırımı, ulusal istatistik enstitüsünü güçlendirme, tekstil atölyesi yapımı, yöresel tabun ekmeği fırını kurulmuştur. Gabes-Ganuş balıkçılık projesi gibi faaliyetler Tunus ülkesi özelinde TİKA'nın kontrolünde yürütülen projeler arasında sayılmaktadır. (TİKA, 2013, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu 2013.pdf>).

2.5.3.11 Yemen'de TİKA'nın Yer Aldığı Projeler

Yemen-Türk mesleki eğitim enstitüsü, sınav teknolojisi geliştirme, Aden Sahra hastanesine jeneratör temini, seksen tane hastanın tedavisinin yapılması, yargı mensupları ile bilgi paylaşımı, e-devlet programı, radyo ve televizyon kurumu tecrübe paylaşımı, Yemen-Türk kalkınma vakfına elektronik malzeme temini, belediyeçilik faaliyetlerinde kapasite artırımı sağlanması gibi projelerden söz edilmektedir. (TİKA, 2013, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu 2013.pdf>).

Ortadoğu ve Afrika'da TİKA'nın yürütmekte olduğu projelere ilişkin değerlendirme yapılacak olduğunda, insani yardımların, yani temel ihtiyaç malzemeleri yardımlarının ön planda olduğu dikkat çekmektedir. Su kuyularının açılması bunun en temel göstergesidir. Yoksulluk düzeyi son derece yüksek olan birçok ülkenin bulunduğu bölgede TİKA'nın projeleri ile birlikte Türkiye'ye karşı toplumun olumlu düşünceler edinmesine katkı sağlanması mümkün olacağı düşünülmektedir. Somali'ye tek taraflı entegrasyon projesi örneğinde olduğu gibi bu şekilde projelerin Türkiye açısından olumlu yansımaları ile karşılaşılması mümkündür.

Türkiye Yemen ilişkilerinin eskilere dayanması nedeniyle Yemen Cumhurbaşkanı Mansur Hadi ile Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde ortak bir basın toplantısında ikili ilişkilere dair açıklamalarda bulunan Cumhurbaşkanı Erdoğan Yemen ile ilgili, Yemen'in; türkülerimize, atasözlerimize sirayet edecek kadar Türk milletinin gönlünde müstesna bir yeri olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Yemen'le yüzyıllara uzanan bir kardeşliği, ortak bir tarihi paylaştığımıza işaret eden Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye hiçbir zaman Yemen'in, Yemenli kardeşlerinin acısına, sıkıntısına bigâne kalmadığını ifade etmiştir. Bu, tarihte nasıl böyleyse, bugün de aynı olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuştur. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/39836/yemenin-turkulerimize-sirayet-edecek-kadar-turk-milletinin-gonlunde-mustesna-bir-yeri-var.html>).

Osman devletinin uzun yıllara hüküm sürdüğü Yemen'de Türkiye uzun yıllar ihmal ettiği kıtayla yakın ilişki içine girmek istemiştir. 2005 yılı Afrika Açılımı ile birlikte tarihi bağları olan ülkelerle yeniden barışma yoluna gitmiştir. Türkiye'nin Yemendeki acılara sessiz kalmayacağını TİKA uygulamış olduğu insani ve diğer yardımlarla ortaya koymuştur. Cumhurbaşkanı Türkiye Yemen ilişkilerinin devam edeceğini ve TİKA gibi kurumlara önemli görevler düştüğünü ifade etmiştir.

Bilindiği üzere, Afrika kıtası, çok sayıda yoksul ülkenin bulunduğu bir kıtadır. Bu kıtada TİKA'nın üstlendiği diğer projeler aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır

- i. Gabon'da okul inşa edilmesi,
- ii. Gambiya'da çok amaçlı eğitim merkezine destek olunması,
- iii. Gana'da ortaöğretim okulu yapımı,
- iv. Mali'de mesleki eğitim merkezi inşası,
- v. Togo'da el zanaatları eğitim merkezine destek,
- vi. Fildişi Sahillerinde tıbbi cihaz temini,
- vii. Gambiya'da hastane otomasyon projesi,
- viii. Madagaskar'da diş hekimliği fakültesi kurulması,
- ix. Malavi'de güvenli annelik girişimi programı,

- x. Moritanya'ya iki ambulans temin edilmesi,
  - xi. Zambiya'da kadın bakım evine malzeme temini,
  - xii. Kamerun'da yedi tane su kuyusu,
  - xiii. Gine'de belediye için kapasite artırma programı,
  - xiv. Svaziland'da beş su kuyusu,
  - xv. Tanzania'da kütüphane ve bilişim sınıfı yapılması,
  - xvi. Çad'da sosyal faaliyet merkezine destek,
  - xvii. Uganda ile iletişim işbirliği programı,
  - xviii. Benin'de pamuk yetiştiriciliği ve
  - xix. Lesotho'nun farklı bölgelerine 145 ton un temin edilmesi şeklinde
- sıralanmaktadır. (TİKA, 2013, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf>):

Yukarıda sıralanan muhtelif projelerden anlaşılacağı üzere TİKA, Afrika'nın hemen hemen her ülkesinde insani yardım ve kalkınma yardımları kapsamındaki projelerde yer almaktadır. Afrika ülkelerinin içinde bulundukları durum göz önüne alındığında insani yardımlar başta olmak üzere eğitim ve sağlıkla ilgili projelerin yoğunluğu dikkat çekmektedir.

TİKA'nın Afrika ülkelerine yapmış olduğu yardımlar, Türkiye'nin bölgedeki askeri ilişkilerine ve faaliyetlerine yansımaktadır. Bu nedenle TİKA'nın yardımlarının Türkiye'nin Afrika'daki askeri ilişkileri üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesinde fayda vardır. Bu noktada özellikle Somali'nin Türkiye'nin odak noktasında yer aldığını belirtmek gerekir. Türkiye'nin Somali'ye yönelik olarak bir açılımı olduğu bilinmektedir. TİKA'nın yardımlarının bu açılımında belirleyici roller üstlenmesi söz konusu olmaktadır. TİKA'nın girişimleri vasıtasıyla yapılan bu açılımın duygusal yönünün yanı sıra insani ve askeri boyutları bulunmaktadır. Dünyanın en fakir ülkeleri arasında yer alan Somali'de TİKA'nın varlığının insani boyutunun çok önemli olmakla birlikte çalışma ile bu varlığı ilişkili hale getiren husus, askeri varlıktır denilebilir.

Türkiye'nin Somali'deki varlığının TİKA özelinde değerlendirilmesi halinde ulusal ve uluslararası kamuoyu tarafından olumlu ve olumsuz tepkiler aldığı

görülmektedir. Türkiye'nin Somali açılımı, duygusal ve insani açıdan oldukça kuvvetlidir (Bingöl, 2013: 99). Bu nedenle Türkiye, Somali'deki kuvvetli aktörlerden bir tanesi olarak görünmektedir. Böyle bir durumun ortaya çıkmasında Türkiye'nin TİKA vasıtasıyla pragmatik bir yol izlemesinin belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. TİKA'nın yardımlarının Somali'deki halk üzerinde Türkiye'ye yönelik olumlu bir algı oluşturduğu görülmektedir. Tarihi ve dini ortak değerler, bu sonucun kendisini göstermesinde etkisini doğrudan hissettirmektedir. Tüm bunların bir araya gelmesi Türkiye'nin Somali'deki varlığının olumlu bir şekilde karşılanması sonucunu doğurmaktadır.

TİKA'nın Afrika'daki girişimlerinin sonrasında Türkiye'nin bölgede saygınlık kazandığı aşikardır. Ancak yine de TİKA'nın, dolayısıyla da Türkiye'nin Afrika açılımının önünde bir takım zorluklar bulunmaktadır. Türkiye'nin Afrika açılımındaki zorluklar, avantajlar ve olası fırsatlar aşağıdaki gibi maddeler halinde sıralanmaktadır

- i. Osmanlı İmparatorluğu döneminden bölgeyle dini ve kültürel bağların bulunması,
- ii. Diğer devletlerden farklı olarak tarihi boyunca sömürgeci bir anlayış benimsememiş olması,
- iii. TİKA'nın yardımlarının bölge halkı üzerinde olumlu yönde etkisini göstermesi,
- iv. Çin, Fransa ve ABD gibi küresel güçlerin bölge üzerindeki ilgisinin artarak devam etmesi,
- v. Bölgenin önemli ülkelerine yaklaşmanın gerekliliğinin bilincinde olunması,
- vi. TİKA'nın faaliyetlerinin bölge halkının sosyal açıdan isteklerinin anlaşılmasına olanak tanınması,
- vii. Diğer ülkelerle rekabet edilmesi gerektiğinin bilincinde olunması şeklinde sıralanmaktadır. (Bilgesam, 2010, <http://www.bilgesam.org/incele/43/-turkiye%E2%80%99nin-afrika-acilimi/#.WClokJOLRgc>).

Yukarıda sıralanan maddelerden anlaşılacağı üzere Türkiye'nin Afrika açılımında bir takım avantaj ve dezavantajların yanında önemli fırsatlar bulunmaktadır.

Bu fırsatların değerlendirilmesi için TİKA'nın yürütmekte olduğu faaliyetlerin kilit rolünün yinelenmesinde fayda vardır. Zira bölgede etkin bir şekilde varlığı sürdürebilmek adına yumuşak güç kullanımının artarak devam etmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak; Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa gibi Afrika'daki geleneksel iki aktörün yanında bölgede dikkat çeken ve yükselen bir aktör konumuna ulaşmış durumdadır. TİKA'nın yürütmekte olduğu projelerin bu kapsamda büyük öneme sahip olduğu çıkarımını yapmak, hiç de güç değildir. Bunun dışında Türkiye'nin Afrika açılımının iki temel sebebinden bahsedilmektedir ve bu sebepler şöyle açıklanmaktadır: “Geçtiğimiz on yıl içerisinde Türkiye, iki temel faktörden dolayı Afrika'nın geleneksel olmayan ortakları arasında özel bir yer edindi. Bunlar, Türkiye'nin ekonomik ilişkilerindeki çeşitlenme ve Türkiye'nin küresel siyasete yeniden uyum sağlamasıdır” (Donelli, 2016: 272).

2.5.4. Latin Amerika'daki Projeler

Latin Amerika'da TİKA'nın yer aldığı projelere değinilmesinin öncesinde bilinmesi gereken, TİKA için Türkiye'nin Latin Amerika'ya uzanan eli nitelendirmesi yapmanın mümkün olduğudur (Akıllı, 2016: 326). Latin Amerika ülkeleri ile Türkiye arasındaki ilişkinlerin geçmişi çok eskiler, Osmanlı Devletine kadar uzanıyor olsa da bölgeler arası uzaklıktan ötürü yakın zamana kadar ilişkilerin sınırlı düzeyde seyrettiği ifade edilmektedir. Çalışmanın bu kısmında Latin Amerika'da TİKA'nın projelerine yer verilirken bu hususun göz ardı edilmesi, elde edilen verilerin doğru bir şekilde yorumlanmasını güçleştireceği için bu husus oldukça önemlidir.

Meksika, Arjantin, Küba, Kolombiya, Şili, Bolivya, Guatemala, Peru gibi ülkeler, TİKA'nın Latin Amerika'daki projelerinin yer aldığı ülkeler olarak görünmektedir. Anlaşılacağı üzere ilgili ülkeler Orta Amerika ve Güney Amerika ülkelerinin toplamından oluşmaktadır. Orta Asya, Balkanlar, Ortadoğu ve Afrika ile kıyaslandığında Latin Amerika'daki projelerin daha dar kapsamda yer aldığı görülecektir. Bunun nedenlerinin başında söz konusu ülkelerle tarihi ve kültürel bağların kısıtlı olmasının yanında coğrafi açıdan çok uzak bir bölge olmasıdır denilebilir. Yine de bu ifadelerden Latin Amerika ülkeleri ile tarihi ve kültürel

bağımızın olmadığı gibi bir anlam çıkarılmamalıdır. Verilen bilgilerden yola çıkılmak suretiyle TİKA'nın Latin Amerika'da yer aldığı projelerden bazılarına öne çıkanlarına değinilecek olduğunda, genel hatlarıyla aşağıdaki gibi bir sıralama ortaya çıkacaktır

- i. Arjantin'de Salta ve Buenos Aires kentlerinde eğitim altyapısını geliştirme çabaları,
- ii. Küba'da Havana Üniversitesinde Türk tarihi ve Türk kültürü kürsüsünün kurulması,
- iii. Meksika'da başkent Meksiko City'deki Türkiye Cumhuriyet adı verilen ilköğretim okuluna 17 adet bilgisayar, 15 adet yazıcı ve 5 adet projeksiyon cihazı temin edilmesi,
- iv. Kolombiya Cumhurbaşkanlığı İşbirliği Ajansı ile işbirliklerinin geliştirilmesi,
- v. Şili'nin başkenti Santiago'da El Pino hastanesinin çocuk bölümünün güçlendirilmesine destek,
- vi. Küba'da güneş enerjisi laboratuvarlarının kapasitesinin artırılmasına yönelik geliştirme programı,
- vii. Bolivya, Guatemala ve Peru için geçerli olacak şekilde çiftçilere muhtelif destekler -tarımsal ekipman, saman ve yulaf benzeri yemler gibi destekler sağlamak şeklindedir. (TİKA, 2013, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf>)

Yukarıda sıralanan projelerden anlaşılacağı üzere dokuz farklı Latin Amerika ülkesinde TİKA'nın muhtelif projeleri faaliyete geçmiş durumdadır. Bu projelerin her birisi, ilgili ülke ile Türkiye arasında oluşacak olan bağa katkıda bulunacak nitelikte ve düzeyde görünmektedir. Yine TİKA'nın ne kadar geniş bir coğrafyada faaliyet gösterdiği ve faaliyet alanının neleri kapsadığını göstermesi bakımından da yukarıda sıralanan maddelerin önemli rolleri söz konusudur.

Türkiye'nin dış politikası kapsamında Latin Amerika bölgesine açılımı 1998 yılında hazırlanan bir planın sonucu olarak gelişmiştir. TİKA'nın faaliyetleri aracılığıyla bölgede aktif rol üstlenilmeye başlaması ise 2014 yılı itibarıyla olmuştur. 2014 yılı içerisinde bölgedeki 16 farklı ülkeye ziyaretler gerçekleştirilerek TİKA'nın proje

önerileri oluşturmaları sağlanmış ve 2015 yılına gelindiğinde projeler hayata geçmeye başlamıştır (Dış İşleri Bakanlığı, 2016, http://www.mfa.gov.tr/i_-turkiye_nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa).

2015 yılına gelinmesi ile birlikte TİKA'nın projeleri Honduras, Belize, Brezilya ve Saint Lucia gibi ülkelere de yayılmıştır. Bu durum TİKA'nın yürütmekte olduğu faaliyetlerin Latin Amerika'daki toplum ve ülkeler tarafından olumlu karşılandığı şeklinde yorumlanabilir. Rio'da kültür merkezinin açılması ve Nur Camisinin yapılması, Brezilya'daki faaliyetler arasından öne çıkanları olarak görünmektedir. Belize'de ise sağlık alanında yapılan yardımlar öne çıkmıştır. Başkent Belize City'deki en büyük hastane olan Karl Heusner hastanesine ekipman desteğinin yanında kapasite genişletme konusunda yardım sağlanmıştır. Son olarak Honduras'a tıbbi cihaz desteğinin yanında yenilenebilir enerji laboratuvarı için donanım desteği sağlanmıştır (TİKA, 2015, [http://www.tika.gov.tr/upload/2015/Prestij/Latin-Amerika\(1\).pdf](http://www.tika.gov.tr/upload/2015/Prestij/Latin-Amerika(1).pdf)). TİKA'nın Latin Amerika'daki faaliyetlerinin yer aldığı ülke sayısının artması, önemli bir gösterge olarak görünmektedir. Ayrıca ülkelerin farklı ihtiyaçlarına yanıt verebilen yapısı, TİKA'nın projelerini değerli ve anlamlı kılan bir başka faktör olarak nitelendirilebilir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, resmî ziyarette bulunmak üzere Kolombiya'ya hareketinden önce Atatürk Havalimanı'nda yaptığı basın açıklamasında Cumhurbaşkanı Erdoğan şunları söyledi: (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/2771/latin-amerika-acilim-stratejimiz-olgunluga-ulasti-bundan-sonra-is-birligimizi-derinlestirecegiz.html>).

Ülke olarak üzerinde hassasiyetle durduğumuz konuların başında, eğitim, kültür ve turizm alanlarında iş birliği geliyor. Bölgede Türk kültürüne, bilhassa da dizilerimize yönelik ilginin her geçen gün daha da arttığını görüyoruz. Ziyaretim kapsamımda, bizi, bizim değerlerimizi, tarihimiz, kültürümüzü layıkıyla yansıtacak dizilerin İspanyolcaya çevrilmesi noktasında bazı adımlar atacağız. Ciddi iş birliği potansiyelimizin bulunduğu inandığım bu konularda inşallah mevkiidâşlarımızla fikir teatisinde bulunacağım.

Değinilen hususlardan anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin Latin Amerika açılımı kapsamında yer aldığı projeler, büyük oranda olumlu sonuç vermiştir. Yıllara göre Latin Amerika'daki faaliyetlerin artış düzeyi, bu ifadeyi destekler niteliktedir. Tüm bu faktörler eşliğinde TİKA'nın Türkiye'nin küresel güç olma hedefine olumlu katkı sağlayacak şekilde faaliyetler gösterdiği çıkarımının yapılması mümkündür ve bu husus

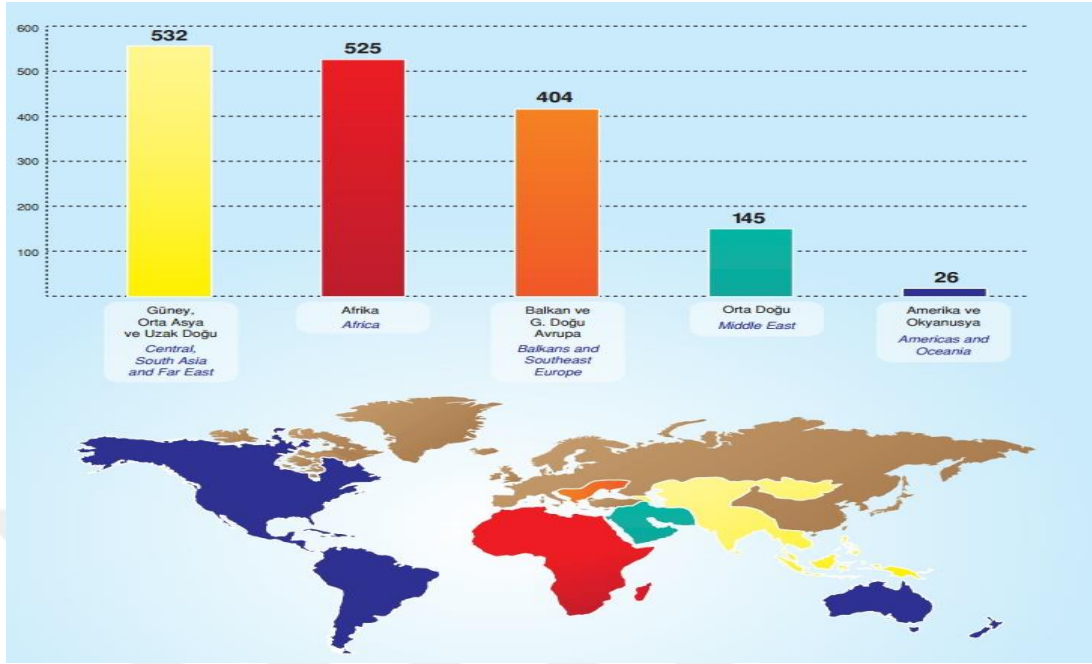
TİKA'nın projelerine büyük ek değer katmaktadır. Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun 'Stratejik Derinlik', çok boyutlu dış politika anlayışı ve TİKA projeleri sayesinde Pasifikten Orta Asya'ya, Ortadoğu'dan Afrika'ya ve Balkanlara, Kafkasya'dan Latin Amerika ve Karayiplere kadar Türkiye 120'den fazla ülke ile dış politika ilişkilerini devam ettirmektedir (Akıllı, 2016: 335).

Türkiye'nin TİKA projeleri vasıtasıyla 120'den fazla ülkede aktif bir şekilde faaliyet göstermesi oldukça önemlidir. Bu kısımda verilen bilgiler göz önüne alınmak suretiyle, Türkiye'nin ilerleyen dönemde Latin Amerika'daki ve dünya genelindeki TİKA projeleri aracılığıyla varlığını artırarak devam ettirmesi beklenmektedir. Türk dış politikasının son 10-15 senesine damgasını vurmuş olan Ahmet Davutoğlu'nun ortaya koymuş olduğu stratejik derinlik düşüncesinin TİKA'nın yürütmekte olduğu faaliyetler içerisindeki etkisinin anlaşılması adına bu kısımda yer verilen Latin Amerika uygulamalarının fikir verecek nitelikte örnekler içerdiği söylenebilir.

Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum ve tarihi geçmişi düşünülecek olduğunda Latin Amerika ülkeleri ile yoğun ilişkilerin olmadığı sonucuna ulaşmak güç olmayacaktır. Her ne kadar Osmanlı döneminde Latin Amerika ülkeleri ile etkileşimler söz konusu olsa da çalışmanın daha önceki kısımlarında yer verilen bölgelere göre daha düşük düzeyde bir etkileşimin olduğu da aşikârdır. Ancak küreselleşme ile birlikte sınırların bir öneminin kalmaması, Türkiye'yi dolayısıyla da TİKA'yı Latin Amerika'ya doğru yöneltmiştir denilebilir. Tüm bu gelişmeler etrafında Türkiye'nin Latin Amerika'ya olan ilgisi artmış ve Güney ve Orta Amerika ülkelerinde TİKA'nın varlığı gözlemlenmeye başlamıştır.

Bölgelere göre TİKA'nın projelerine yer verilen bu kısımda değinilen projelerin sayıları, aşağıdaki grafikte olduğu gibidir. Grafikte bölgelere göre proje sayısının dağılım şeklinde veriler sunulmuştur. Bu veriler aracılığıyla TİKA'nın dünyanın hangi kıyasında kaç adet proje yürüttüğü sorusuna yanıt verilmesi mümkün olacaktır. Yine TİKA'nın faaliyetlerinin dünyanın neresinde yoğunlaştığının anlaşılması adına bu şekildeki veriler son derece önemlidir.

Tablo 3. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı'nın Uygulamış Olduğu Projeler :

Kaynak: <http://www.tika.gov.tr/upload/publication/Tika-Dunyasi-4.pdf> , [Erişim 3 Mart 2016].

Tablo 3'te görüldüğü üzere TİKA'nın en fazla sayıda projesi Güney, Orta Asya ve Uzak Doğudadır. Bu bölge ile Afrika'yı çok küçük bir farkın ayırdığı Tablo 3'te görülmektedir. Balkanlar ve Doğu Avrupa'daki proje sayısının hiç de azımsanmayacak düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Yine Tablo 3'teki veriler, Amerika ve Okyanusya'daki projelerin sayısının nispeten az olduğunu işaret etmektedir. Bu kısımda yer alan veriler göz önüne alındığında TİKA'nın Latin Amerika'da yakın zamanda faaliyet göstermeye başlaması sebebiyle bu bölgelerde daha az sayıda projenin olduğu verisinin elde edilmesi son derece olağan görünmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİKA'NIN YAPISAL DEĞİŞİMİ VE EKONOMİK ETKİLERİ

3.1. TİKA'NIN 1992-1999 ARASI YAPILANMA SÜRECİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA OLAN ETKİLERİ

1992 yılında kurulan TİKA, bu dönemde Sovyetler Birliğinin dağılması sebebiyle doğan boşluktan faydalanarak Türkiye'nin dış politikasında etkin roller üstlenmek amacıyla çaba göstermiştir. Bu kapsamda 1992 ve 1999 yılları arasında TİKA'nın yürüttüğü faaliyetler, yapılanma sürecinde gerçekleşen girişimler olarak ele alınmaktadır. Çalışmanın bu kısmında yapılacak olan incelemede ise TİKA'nın 1992-1999 yılları arasındaki yapılanma sürecindeki faaliyetlerinin o dönemde Türk dış politikasına etkileri hakkında bilgi verilecektir.

İlgili dönemde TİKA tarafından açılan program koordinasyon ofislerinin açıklanması, araştırma kapsamında ilk olarak yer verilecek olan husustur. Kuruluş döneminde hangi bölgeye ve hangi ülkelere ağırlık verildiğinin anlaşılmasında TİKA tarafından açılan program koordinasyon ofislerinin açıldığı ülkeler önem ifade etmektedir. 1992-1992 yıllar arasında TİKA'nın açmış olduğu program koordinasyon ofisleri aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir. Kurulan program koordinasyon ofislerinin kronolojik sıraya göre sıralanmasına özen gösterilmiştir.

Tablo 4. 1992-1999 Yılları Arasındaki Yapılanma Sürecinde TİKA'nın Program Koordinasyon Ofisi Açtığı Ülkeler :

Program Koordinasyon Ofisi Adı	Açılış Tarihi
Kırgızistan / Bişkek Program Koordinasyon Ofisi	8 Nisan 1993
Türkmenistan / Aşgabat Program Koordinasyon Ofisi	16 Ağustos 1993

Azerbaycan / Bakü Program Koordinasyon Ofisi	9 Şubat 1994
Özbekistan / Taşkent Program Koordinasyon Ofisi	20 Mayıs 1994
Moldova / Kişinev Program Koordinasyon Ofisi	3 Haziran 1994
Gürcistan / Tiflis Program Koordinasyon Ofisi	1 Ocak 1995
Kazakistan / Almatı Program Koordinasyon Ofisi	1 Haziran 1995
Bosna-Hersek / Saraybosna Program Koordinasyon Ofisi	11 Kasım 1995
Ukrayna / Kırım Program Koordinasyon Ofisi	15 Temmuz 1997

Kaynak: Akçay, 2012: 73.

Tablo 4'teki veriler, TİKA'nın kurulduğu ilk dönemde çalışma içerisinde birçok kez ifade edildiği üzere Sovyetler Birliğinden ayrılan ülkelere odaklandığını göstermektedir. Bu kapsamında dışında kalan tek örnek, Bosna-Hersek olarak görünmektedir. Bosna-Hersek istisnası dışındaki tüm ülkeler, Sovyetler Birliğinden ayrılarak bağımsız olmuşlardır. Ortaya çıkan büyük boşluğun farkında olan Türkiye, bu ülkelerle olan tarihi bağlarını da göz önüne alarak TİKA'yı dış politika aracı olarak kullanmak amacıyla girişimlerini hızlandırmıştır. Beş yıllık sürede dokuz farklı ülkede program koordinasyon ofisi açılması, burada kullanılan ifadeleri doğrular niteliktedir. Böylece çalışmada çokça kullanılan TİKA'nın Sovyetler Birliğinin dağılması sonrasındaki dönemde Türk dış politikasındaki araç olması ifadesinin anlam kazandığı değerlendirilebilir.

1992-1999 yılları arasında TİKA, ağırlıklı olarak Sovyetler Birliğinden bağımsızlığını ilan eden ülkelere yönelik olarak yardım faaliyetlerinde bulunmuştur (Kardaş ve Erdağ, 2012: 169). Ancak bu yardımlarda ekonomik ya da ticari açıdan Türkiye'ye getirisi olacak şekilde bir planlama yapılmamıştır. Bu da o dönemde TİKA'nın faaliyetlerinin dış politikada Türkiye'nin elini güçlendiren bir yapıya sahip olmadığı anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle kurulduğu ilk dönemde TİKA'nın faaliyetleri stratejiden uzak olup Türkiye ile tarihi bağları olan devletlere yardım yapılması şeklinde gelişim göstermiştir.

Dış politikada etkinlik arayışları içerisinde olan Türkiye 90'lı yılların başında Sovyetler Birliğinin dağılması ile birlikte bölgede model ve lider olma arayışına girmiştir. Bu arayış kapsamında Orta Asya'da ve Kafkasya'da bağımsızlığını ilan ülkeleri tanıyan ülkeler arasında ilk sırada yer alan Türkiye, bölgedeki Rus etkisini bertaraf edebilmek için TİKA'yı araç olarak kullanmaya çalışmıştır. 90'lı yılların ilk yarısında Türkiye, bağımsız olan ülkeler üzerinde siyasi nüfuz elde etme girişimlerini artırmış olsa da bundan bir sonuç alamamıştır. Nitekim bu dönemde siyasi nüfuz arayışları ile başlayan TİKA'nın faaliyetleri yerini ekonomik işbirliği konusunda gelişme kaydetmek için çaba gösterilmesine bırakmıştır (Denizhan, 2010: 18). Dış politikada yumuşak güç kullanılan bir dönemin başlangıcını ifade eden süreçte, Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri ile olan ilişkilerinde TİKA'nın projeleri ve faaliyetleri önemli bir yere sahip olmuştur.

TİKA'nın bütçesinin bilinmesi, yıllara göre faaliyetlerinin düzeyinin ve etkinliğinin anlaşılmasında etkili olabilecek bir konudur. 1992-1999 yılları arasında TİKA'nın bütçesi aşağıdaki tablo gösterildiği gibidir.

Tablo 5. 1992-1999 Yılları Arasında TİKA'nın Bütçesi (Milyon TL) :

Yıllar	TİKA'nın Bütçesi
1992	0.3
1993	0.3

1994	0.3
1995	0.3
1996	0.5
1997	1.2
1998	1.3
1999	2.1

Kaynak: Gökgez, 2015: 121.

Tablo 5’te görüldüğü üzere kurulduğu ilk dönemlerde TİKA’nın bütçesi çok çok düşüktür. Nitekim bu denli düşük bütçelerle Orta Asya ve Kafkasya’da olumlu sonuçların elde edilmesini sağlayacak faaliyetlerin yürütülmesi mümkün olmamış, ancak tek taraflı yardımlar yapılmıştır. Yedi yıllık süreç içerisinde çok büyük bir artış gözlenmeyen bütçe, TİKA’nın faaliyetlerinin sınırlarını belirlemiş görünmektedir. Yapılanma süreci ve o dönemde Türkiye’nin ekonomik durumu göz önüne alındığında, tablo 5’te yer alan veriler anlaşılır görünmektedir. TİKA’nın kuruluş döneminde Sovyetler Birliğinin etkisi olan ülkelerde Türkiye’nin nüfuz sahibi olmasına beklenen katkıyı neden yapamadığı, tablo 5’te yer alan verilerle birlikte anlaşılmıştır. Bu verilerin ifade ettiği anlam yapılanma sürecinin sona ermesi ve yeniden yapılanma süreci kapsamında açıklanacak olan verilerle birlikte daha sağlıklı bir şekilde anlaşılabacaktır.

1992 yılından itibaren dengelerin değiştiği bölgede Türkiye’nin dış yardımlarının hangi konular üzerinde yoğunlaştığının bilincinde olmak gerekmektedir. Buna göre 1990’lı yıllarda Türk dış yardımlarının içeriği kapsamında altı temel konudan söz edilmektedir. Söz konusu temel faktörler; teknik yardımlar, ekonomik yardımlar, insani yardımlar, kültürel yardımlar, ilimle ilgili yardımları ve işbirliğine dayalı yardımlar şeklindedir. (Akçay, 2012: 73):

Yukarıda sıralanan maddeler ile ilgili dönemde TİKA’nın faaliyetleri arasında bağ kurulması halinde, o dönemde Türkiye’nin dış yardımlarının içeriğinde ekonomik

ve insani yardımların miktarının diğerlerine oranla çok daha fazla olduğu söylenebilir. Bölgede nüfusa sahibi olmak adına böyle bir girişim söz konusu olsa da bu çabaların yetersiz olduğu daha sonraları anlaşılabacaktır.

Türkiye'nin dış politikasında TİKA'nın üstlendiği rollerin ve TİKA'nın etkilerinin incelenmesi halinde geçmişten bugüne önemli farklılıklar olduğu görülecektir. Bu kapsamda TİKA ve Türk dış politikası ilişkisi şu şekilde açıklanmaktadır: (Çoban, 2016: 6)

Türkiye'nin dış politikası kurumlaşma ve uygulama alanı olarak TİKA'nın faaliyetlerinde incelendiğinde ilişkilerini geliştirmek istediği ya da yeni ilişki kurulmak istenen ülkeler ile TİKA vasıtasıyla başta kültürel ve sosyal projeler olmak üzere diyalog kurularak bir yakınlaşma içine girildiği görülmektedir.

Türkiye'nin ülke olarak gelişmişlik düzeyinin artması, TİKA'nın dış politikaya etkisini olumlu etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir.

1992-1999 yılları arasında TİKA'nın Türk dış politikasına ne şekilde etkilerinin olmasının hedeflediği konusunun anlaşılması adına TİKA'nın kuruluş amacına bakılması gerekmektedir. TİKA'nın kuruluş amacı, Sovyetler Birliğinin dağılması sonrasında bağımsızlığını yeni kazanan ülkelere ve Afrika'da kalkınma girişimi içerisinde olan ülkelere yardımcı olmaktır (Karagül, 2013: 88). TİKA bu amaçlar için 1992 yılında kurulmuştur ve bu husus çalışmanın daha önceki kısımlarında ifade edilmiştir. İlk yıllarda TİKA'nın bu amaçlarının gerçekleştiğini söylemek güçtür. Çünkü Sovyetler Birliğinin dağılmasının akabinde Türkiye, sağlıklı bir planlama yapmaksızın doğrudan bölgede nüfuz sahibi olma çabasına girmiştir. TİKA'nın kuruluş döneminde dış politikada istenilen etkiyi oluşturamamasının temel sebebi de budur. Her ne kadar istenilen sonuçlar ilk aşamada elde edilememiş olsa da TİKA, yapılanma sürecinde Türk dış politikası için yumuşak gücün aracı olarak benimsenmiştir.

TİKA'nın Türk dış politikasına olan etkileri, Türkiye'nin tanınmasına yönelik olumlu yönde sonuçlar ortaya koymuştur. Yine Türkiye'nin uluslararası düzeyde olumlu bir imaj edinmesi adına TİKA'nın önemli bir araç olduğu değerlendirilebilir. O halde TİKA, Türkiye için dünyaya açılma aracıdır (Adıyaman, 2011). TİKA'nın yürütmekte olduğu faaliyetler ve içerisinde yer aldığı projeler, Türkiye'nin tanınırlığını artırmasının yanında Türkiye'ye karşı olan yaklaşımı da olumlu yönde etkilemektedir. Kuruluş döneminden itibaren TİKA'nın projelerinden en çok faydalanan

bölge Kafkaslar ve Orta Asya ülkeleri olarak belirlenmiştir. Yine Balkanlar da TİKA'nın yoğun faaliyet gösterdiği bir bölgedir. Elde edilen bu veriler, Türkiye'nin tarihi bağları olan ülkelerle olan etkileşimini işaret etmesi bakımından önemlidir.

Özetlemek gerekirse, Sovyetler Birliği'nin dağıldığı dönemde Türkiye için ilk öncelik, bağımsızlığını yeni kazanan Türk Cumhuriyetlerinin uluslararası toplum tarafından kabul edilmesi olmuş ve Türkiye bu amaç etrafında çaba göstermiştir (Çoban, 2016: 3). TİKA'nın Türk dış politikasına 1992-1999 yılları arasındaki etkisi ise bu faktöre göre şekillenmiştir. Her ne kadar yapılanma sürecinde belirlenen hedeflere ulaşma konusunda istenilen sonuçlar elde edilmemiş olsa da TİKA, Türkiye için bir dış politika aracı olmuştur. Yapılanma sürecinin sona ermesinin ardından TİKA ve Türk dış politikası için daha farklı bir dönemin ortaya çıktığı değerlendirilebilir. Bu döneme ilişkin temel veriler bir sonraki bölümde yer alacaktır.

3.2. YENİDEN YAPILANMA VE 1999-2014 DÖNEMİ TİKA

TİKA'nın kuruluş ve yapılanma döneminde faaliyetlerinin istenildiği düzeyde sonuçlar getirmemesi sebebiyle 1999 yılından itibaren yeniden yapılanma süreci içerisine girdiği bilinmektedir. Nitekim bu kapsamda 1999 yılında kurumun Başbakanlığa bağlandığı, daha önceki kısımlarda ifade edilmiştir. Yeniden yapılanma döneminde Türkiye'nin değişen dış politika eksenini, ülke ekonomisini yaşadığı değişimler gibi birçok faktör etkili olmuştur. Bu faktörlerin neleri içerdiği ve hangi düzeyde etkileri beraberinde getirdiği, bu kısımda araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

Yeniden yapılanma sürecinde TİKA, Türkiye'nin dış politikasında aktif roller üstlenmeye başlamıştır. Türkiye'nin uluslararası düzeyde bilinirliğini artırmak amacıyla sadece geçmiş dönemde bağı olan ülkelerle değil tüm dünya ülkeleri ile olan ilişkilerini geliştirmek adına TİKA'nın yardımcı rolleri göz ardı edilmemelidir. Özellikle TİKA için "Türkiye'nin kıtalara uzanan yardım eli" sloganının geliştirilmesi, Türkiye'nin hedef kitlesinin küresel olduğunu göstermesi bakımından önemlidir (Kardaş ve Erdağ, 2012: 190). Yine yeniden yapılanma sürecinde TİKA'nın faaliyetlerinin kapsamının genişlediği değerlendirmesinin yapılması mümkündür. Kuruluş döneminde Kafkaslar, Orta Asya ve Balkanlarda Türkiye'nin bağı olan ülkelere yönelik girişimleri olan TİKA,

yeniden yapılanma döneminde farklı açılımlara girişmiştir. 2005 yılı itibariyle Afrika'ya olan açılım bu kapsamda değerlendirilmektedir (Türk, 2014: 96). TİKA'nın faaliyetlerinin Afrika'ya ulaşmasının yeni olanak ve fırsat anlamına geldiği ifade edilmektedir. Bu kapsamda Afrika'nın farklı ülkelerinde TİKA ofisleri açılmaktadır.

Tablo 6. 1999-2011 Yılları Arasındaki Yeniden Yapılanma Sürecinde TİKA'nın Program Koordinasyon Ofisi Açtığı Ülkeler :

Program Koordinasyon Ofisi Adı	Açılış Tarihi
Tacikistan / Duşanbe Program Koordinasyon Ofisi	25 Eylül 2010
Moğolistan / Ulan Batur Program Koordinasyon Ofisi	1 Nisan 2002
Arnavutluk / Tiran Program Koordinasyon Ofisi	15 Haziran 2002
Afganistan / Kabil Program Koordinasyon Ofisi	4 Eylül 2004
Kosova / Priştine Program Koordinasyon Ofisi	23 Eylül 2004
Etiyopya Addis Ababa Program Koordinasyon Ofisi	2 Mart 2005
Filistin / Kudüs Program Koordinasyon Ofisi	21 Nisan 2005
Filistin / Ramallah Program Koordinasyon Ofisi	2 Mayıs 2005
Makedonya / Üsküp Program Koordinasyon Ofisi	13 Eylül 2005

Sudan / Hartum Program Koordinasyon Ofisi	11 Nisan 2006
Afganistan / Mezarı-ı Şerif Program Koordinasyon Ofisi	1 Şubat 2007
Afganistan / Vardak Program Koordinasyon Ofisi	9 Şubat 2007
Senegal / Dakar Program Koordinasyon Ofisi	12 Şubat 2007
Karadağ / Podgoritsa Program Koordinasyon Ofisi	25 Mayıs 2007
Ukrayna / Kiev Program Koordinasyon Ofisi	15 Aralık 2008
Sudan / Darfur Proje Program Koordinasyon Ofisi	1 Eylül 2009
Suriye / Şam Program Koordinasyon Ofisi	8 Şubat 2010
Pakistan / İslamabad Program Koordinasyon Ofisi	29 Mart 2010
Sırbistan / Belgrad Program Koordinasyon Ofisi	1 Aralık 2010

Kaynak: Akçay, 2012: 82.

Yapılanma döneminde olduğu gibi program koordinasyon ofisi açılışı açısından TİKA'nın değerlendirilmesi yapılması, yeniden yapılanma süreci için gerekli görülmektedir. Buna göre TİKA'nın faaliyet alanının genişlemeye başladığı dönemde açılan ofislere ilişkin veriler yukarıdaki tabloda gösterildiği gibidir. Tabloda 1999

yılından başlayarak 2011 yılının başına olan dönemde TİKA'nın açmış olduğu program koordinasyon ofisleri baz alınmıştır. Tablo 6'da yer alan veriler, TİKA'nın faaliyet alanının ne denli geniş bir kapsama ulaştığının anlaşılması adına önemlidir. Ortadoğu ve Afrika'ya olan açılım tablo 6'daki verilerde dikkat çeken bir ayrıntıdır. Bu sonucun elde edilmesi aynı zamanda değişen Türk dış politikasının bir sonucu olarak görünmektedir. Aynı zamanda Sovyetler Birliğinden ayrılıp bağımsız olan ülkelerle sınırlı olan TİKA'nın faaliyet alanının yeniden yapılanma sürecinde küresel düzeye ulaşmaya başladığını göstermesi bakımından son derece önemlidir.

TİKA'nın yeniden yapılanma sürecinde dünyanın farklı kıtalarına açılması, Türkiye'ye dış politikada dinamizm getirmiştir denilebilir. Özellikle Afrika'da TİKA'nın faaliyetlerinin günden güne artması, bu konuda göz önünde bulundurulması gereken bir faktördür. Yaşanan bu gelişim sürecinde TİKA'nın yetki ve sorumluluklarının genişlemesi olasıdır. Bakanlığa bağlı tüzel bir kişiliğe sahip olması bu duruma örnek olup TİKA'nın bu gelişme ile birlikte bağımsız hareket edebilme olanağı ortaya çıkmıştır ve TİKA, Türkiye için dış politikada yumuşak güç kullanmanın aracı halini almaya başlamıştır (Denizhan, 2010: 22).

Büyükelçiliklerin açılması, TİKA'nın yeniden yapılanma dönemindeki önemli noktalardan bir tanesidir. TİKA'nın koordinasyon ofislerinin faaliyetlerini etkin bir şekilde yürütmesinde büyükelçiliklerin yardımcı roller üstlenmesi söz konusu olmuştur. Büyükelçilikler aracılığıyla yürütülen çalışmalarda TİKA'nın Ruanda, Burundi, Kenya, Tanzania, Uganda, Cibuti, Sudan, Çad ve Mali'de yardım faaliyetlerinde bulunduğu görülmektedir (TİKA, 2014, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/Tika-Dunyasi-web.pdf>). Türkiye'nin dünya üzerinde birçok yerleşim yerinde olduğu gibi Afrika ülkelerinde de büyükelçilik sayısındaki artış olduğu gözlenmektedir ve bu gelişme TİKA'nın Afrika'daki faaliyetler açısından olumlu bir şekilde yansımıştır. Bu verilerden anlaşılacağı üzere TİKA'nın Afrika'daki faaliyetlerinde kuruma ait program koordinasyon ofisleriyle büyükelçilikler aracılığıyla yürüttüğü girişimlerin faydalı sonuçları ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda değinilen hususlar, TİKA'nın faaliyetlerinde büyükelçiliklerin açılmasının önemli bir yeri olduğunu ortaya koymuştur. Ancak bu ifadelerden sadece büyükelçilik açılmasının TİKA'nın girişimlerinin olumlu bir şekilde sonuçlanması

adına tek başına yeterli olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Burada esas olan kurumlar arasında etkin bir şekilde işbirliğinin olmasıdır. Büyükelçiliklerin açılması ve TİKA'nın girişimleri arasındaki etkileşim ile Türkiye, yeni coğrafyalara açılır ve dış politika stratejisi itibariyle kararlar alırken, bu kararların enstrümanlarını da oluşturmak durumundadır. Afrika'ya ya da Latin Amerika'ya açılım dediğinizde, sadece oralara gidilerek büyükelçilikler, başkonsolosluklar açılmasıyla olmamaktadır. Oralarda faaliyet gösterecek, insani boyutlu yardım faaliyetlerinde bulunacak mekanizmalara, kurumlara da ihtiyaç duyulmaktadır bu bağlamda TİKA, çok büyük bir boşluğu doldurmaktadır. (Bahar, 2015, <http://www.tika.gov.tr/upload/2016/Prestij%20Eserler/T%C4%B0KA%20D%C3%9CNYASI%202.pdf>).

Görüldüğü üzere TİKA'nın varlığı sosyal ve insani boyutu temsil etmekte iken büyükelçiliklerin varlığı siyasi varlığı ifade etmektedir.

2000 yılını da içerecek şekilde bu yıldan itibaren TİKA'nın bütçesinde yaşanan gelişim, yeniden yapılanma süreci içinde önemli bir veri olarak görünmektedir. Buna göre TİKA'nın yıllara göre sahip olduğu bütçenin gelişimi aşağıdaki tabloda tablo 7-gösterildiği gibi gerçekleşmiştir. Tablo 7'daki veriler 2000'li yıllar itibariyle Türkiye'nin dış politikadaki yumuşak güç kullanımının yanı sıra ekonomik açıdan gelişimine ilişkin verilerle birlikte TİKA'nın yer aldığı projeler ve yürüttüğü faaliyetler ilgili yorum yapılacak bilgi sunacaktır

Tablo 7. 1999-2013 Yılları Arasında TİKA'nın Bütçesi (Milyon TL) :

Yıllar	TİKA'nın Bütçesi
2000	4.4
2001	12
2002	22
2003	19

2004	27
2005	26
2006	45
2007	46
2008	48
2009	61
2010	69
2011	87
2012	165
2013	214

Kaynak: Gökgöz, 2015: 121.

Tablo 7’da yer alan veriler son derece dikkat çekicidir. Buna göre 2003’ten 2013 yılına kadar olan sürede TİKA’nın bütçesinin 10 katından daha fazlasına yükselmesi söz konusu olmuştur ve bu durum TİKA’nın faaliyet alanının ve proje sayısının ne denli geliştiğini göstermesi bakımından önemlidir. 10 yıllık süre içerisinde hemen hemen her yıl artış gösteren TİKA’nın bütçesi, Türkiye’nin dış politikasında yumuşak güç kullanımı için yapılan harcamaların düzeyinin düzenli bir artış içerisinde olduğunu göstermektedir. Tablo 7’ye bulunan veriler aynı zamanda Türkiye’nin ekonomik gücü ile ilişkili bir yapıya sahiptir.

Türkiye’nin yaptığı dış yardımların miktarı, 2000’li yıllar itibariyle düzenli bir artış göstermektedir. Bu nedenle TİKA’nın bütçesinin artması son derece olağandır. Türk dış yardımlarının düzenli olarak artan yapısı, TİKA üzerinde de kendisini göstermiş olup yürütülen faaliyetlerin kapsamını genişletmektedir. Yani kısacası Türk

dış yardımlarındaki düzenli artış, istikrarlı bir yapıyı beraberinde getirmiş ve yeniden yapılanma döneminde TİKA'nın gelişimini olumlu yönde etkilemiştir.

Yeniden yapılanma sürecinde TİKA'nın Afrika açılımı son derece önemlidir. 2005 yılında ilk TİKA ofisinin açılmasının ardından TİKA'nın bölgedeki faaliyetlerinde düzenli bir artış gözlenmektedir. TİKA'nın 2005 yılını Afrika yılı ilan etmesi, bölgeye olan yaklaşımını göstermesi bakımından önemlidir (Kulaklıkaya, 2008: 20). Özellikle Afrika ülkelerine olan insani yardımlarla birlikte bölgedeki yoksulluğun azalmasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Türkiye'nin TİKA'nın yeniden yapılanması sürecinde Afrika ile ilişkilerde siyasi, askeri ve kültürel açıdan girişimleri olduğuna daha önce değinilmişti. Bu kapsamda 2005 yılında Afrika kıtasında 12 büyükelçiliği bulunan Türkiye'nin 2015 yılına gelindiğinde 39 büyükelçiliği olduğu görülecektir (Şahin, 2010: 1). Bu da büyükelçiliklerin açılmasının TİKA'nın faaliyetlerine olumlu yansıması sonucu doğurmuştur. Ayrıca ülkeler arası ilişkilerde yumuşak güç kullanımı açısından bu gelişmelerin önemli bir yeri bulunmaktadır.

TİKA'nın Afrika'daki aktivitelerine ilişkin değinilmesi gereken hususlardan bir tanesi de dünyadaki diğer kalkınma yardımı yapan kuruluşlara benzer bir hal aldığıdır. JICA, OECD, BM, USAID gibi kalkınma konusunda küresel aktörler olan kurumların aktivitelerini benimsemeye başlamıştır (Türk, 2014: 96). Buna rağmen dış yardımlarda dünyada liderliği sürdüren kurumlar ile TİKA arsından bazı farklılıklar bulunmaktadır. Kurumsal kapasiteleri, mali yapıları, organizasyon şekli, personel sayıları ve faaliyette bulundukları ülkeler bakımından önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Dünyada gelişmiş ülkelerden ABD'nin resmi kalkınma yardımlarını yürüten USAID incelenmesi gereken kurumların başında gelmektedir. Bu bakımdan Savaş sonrası yıpranan ülke ekonomilerinin kalkınmada yetersiz kalmaları ve ABD'nin ulaşmış olduğu ekonomik liderlik konumu diğer devletlere yardım maksadıyla USAID'in kurulmasında temel nedendir (Karadağ ve Özçelik, 626). TİKA'nın kurulma nedeni ise Sovyetlerden ayrılan Türk Cumhuriyetlerine ekonomik destek amacıyla kurulmuştu. Her iki kurumun kuruluş nedeni kalkınmada sorun yaşayan devletlere ekonomik destek vermek olarak değerlendirilebilir.

TİKA ve USAİD faaliyette bulundukları ülke sayıları da farklılık göstermektedir. TİKA 54 ülkede 56 program koordinasyon ofisi ve 140'ın üzerinde ülkede faaliyette bulunmaktayken USAİD Amerikan Başkanı Jobn F. Kenneddy tarafından 1961 yılında kurulmuş olup, halen 100' den fazla ülkede faaliyetlerini sürdürmektedir (Karadağ ve Özçelik, 626). Her iki kalkınma Ajansıda devlet destekli olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Bugün TİKA Başbakanlığa bağlı bir kurum iken USAİD de aynı zamanda 1961 yılında Kongre tarafından kabul edilen Dış Yardım Kanunu ile hukuksal açıdan güvence altına alınmıştır. Anılan kanunda ABD'nin kalkınma ve işbirliği politikası için beş temel hedef tespit edilmiştir: (ABD Dış Yardım Kanunu, 1961).

Dünyanın büyük çoğunluğunun yaşadığı fakirliğin azaltılması, gelişmekte olan ülkelerin kendi kendini idame ettirebilen ekonomik kalkınma hamlelerini adil biçimde gerçekleştirebilmelerinin sağlanması, ekonomik haklar ve insan haklarının geliştirilmesini içerisinde barındıran faaliyetlerin kalkınma faaliyetlerinin desteklenmesi, gelişmekte olan ülkelerin eşit şartlarda, açık ve tarafsız uluslararası ekonomik sisteme dahil olmalarının sağlanması, rüşvetle mücadele, denetim ve diğer alanlarda şeffaflığın sağlanması yoluyla iyi bir yönetim sisteminin oluşturulmasıdır.

Her iki kalkınma ajansı benzer amaçlarla örgütlenmiş olsalar da USAİD'in görev alanının daha geniş olduğu ortaya çıkmaktadır. ABD kalkınma ajansı sadece ekonomik yardımlar yapmamakta aynı zamanda az gelişmiş ülkelerin insan hakları başta olmak üzere rüşvetle mücadele, denetim ve şeffaflığın sağlanması gibi alanlarda faaliyet göstermesi bakımından TİKA'dan ayrılmaktadır.

Çalışan kadınların oranı %54,5 iken, erkeklerin oranı %45,5 civarındadır. Son dönemde personel artışı olmadığı görülmektedir (Karadağ ve Özçelik, 629). TİKA'da görev yapan personel sayısı da 2015 yılında 2600 civarındadır. (TİKA, <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649>). Personel sayıları bakımından her iki ajansta benzerlik göstermektedir.

Tablo 8 2006 2010 Yılları Arasında Hedef ve Program Alanlarına Göre Devlet/USAID Yardımları (Milyon Dolar)

Hedef ve Program Alanları	2006	2007	2008	2009	2010
Barış ve Güvenlik	7318.9	8684.6	7522.6	9599.6	10380.0
Terörle Mücadele	157.0	242.1	188.2	225.0	462.4
Kitle İmha Silahları ile Mücadele	229.9	228.0	253.7	410.9	320.6
İstikrar/ Güvenlik Sektörü Reformu	5652.3	6668.6	5574.3	6964.5	7276.9
Uyuşturucu ile Mücadele	1020.1	1148.1	1133.7	1295.	1470.4
Ulus-Ötesi Suçlar	60.2	51.2	75.6	93.0	100.9
Çatışmanın Hafifletilmesi	199.3	346.6	297.1	611.1	748.8
İnsanlara Yardım	5421.4	6659.4	8573.3	10286.1	10929.6
Sağlık	4594.7	5705.1	7243.0	8224.3	9014.8
Eğitim	689.8	754.5	928.8	1,057.5	1254.3
Sosyal Hizmetler/Kırılganlığın Önlenmesi	136.9	199.8	401.4	1,004.3	660.5
Adil ve Demokratik Yönetim	1758.1	2141.3	2258.5	2702.0	3644.2
Hukukun Üstünlüğü ve İnsan Hakları	437.5	532.0	612.4	699.3	1.088.5
İyi Yönetişim	637.6	763.2	761.9	1088.4	1596.8
Siyasi Rekabet	203.3	305.4	295.2	432.7	312.1
Sivil Toplum	479.8	540.8	593.3	481.7	646.8
Ekonomik Büyüme ve Refahın Teşvik Edilmesi	3449.2	3212.2	3279.0	3973.8	5212.8
Makro-Ekonomik Büyüme	474.1	591.5	590.1	335.9	287.3
Ticaret ve Yatırım	416.7	331.6	204.1	216.7	264.6
Finansal Sektör	280.2	176.8	198.2	142.4	125.4
Altyapı	755.9	723.9	945.8	1017.3	1101.0
Tarım	567.0	538.1	474.3	1083.1	1685.8
Özel Sektör Rekabetçiliği	530.5	385.4	388.1	563.9	670.1
Ekonomik Fırsatçılık	132.7	127.0	155.1	237.3	241.4
Çevre	292.1	337.8	324.2	377.1	837.3
İnsani Yardım	2451.7	3097.4	4071.8	4883.9	4975.8
Koruma, Yardımlaşma ve Çözümler	2294.9	2963.7	3888.9	4658.9	4483.0
Afete Hazırlık	87.3	78.2	125.6	151.1	99.8
Göç Yönetimi	69.6	55.5	57.2	74.0	42.0

Kaynak: Curt Tarnoff ve Marian Leonardo Lawson, Foreign Aid: An Introduction to U.S.. Programs and Policy, Congressional Research Service Report for Members and Committee of Congress, 10 Şubat 2011, <http://fpc.state.gov/documents/organization/157097.pdf>, Erişim: 22 Kasım 2016.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi USAID tarafından yapılan yardımlar da düzenli bir artış olmuş ve beş temel konuda faaliyetlerine devam etmektedir.

USAID' in yukarıda ki tabloda yapmış olduğu yardım faaliyetlerinin ve yaptığı yardımların politika odaklı olmasını ABD çıkarları ile uyumlu olması durumunu iki örnekle açıklanabilir. ABD hükümeti USAID vasıtasıyla Filipinlere önemli miktarda kalkınma yardımında bulunmuştu. Bu yardımın nedeni Filipinlilerin kalkınmasını sağlamak amacından ötede ABD tarafından ülkede Subic Körfezinde tesis edilen deniz üssü ve Clark Hava Üssü'nün kurulmasına Filipin yönetimi tarafından izin vermesiydi. Her iki üs de ABD'nin bölgesel menfaatleri açısından önem arz etmekteydi. Pasifik Okyanusu, Güney Çin Denizi ve İran Körfezini kontrol altında tutulmasının en yegane yolu buydu. “Söz konusu ihtiyaçlara istinaden fonun planlaması USAID tarafından yapılmış. Kullanım şekli Filipinler hükümeti ile koordine edilmiş olsa bile asıl gerekçe üslerin varlığı olmaktaydı”. Aynı şekilde Mısır'ın bir dönem USAID ABD'den almış olduğu yardımın da bu ülkenin kalkınma yardımlarına çok ihtiyaç duymasından değil, söz konusu yardımın İsrail ile bu Mısır arasında imzalanan Camp David Anlaşması 'nda bu maddenin yer almış olmasından kaynaklanmaktaydı. (Heyman, 2010: 6) Kısacası kalkınma yardımları bir dönem sadece ülkelerin kalkınmasına destek olmak amacı haricinde ABD dış politikalarını takviye etmek maksadını da gütmüştür.

Kalkınma yardımları örgütlenmesini başarılı bir şekilde yerine getiren diğer bir Ajans Japon Kalkınma Yardımları Ajansı (JICA) dır. TİKA'nın örgütlenmesiyle benzerlik gösteren JICA dünya da birçok alanda yapmış olduğu yardımlarla adını duyurmuş ve küresel güç olarak resmedilmiştir (Yasutomo, 2007: 490-503). 1990'lı yılların sonu ile beraber yaşadığı ekonomik durgunluk ve diğer kimi sorunlarla birlikte Japonya yardımlar konusunda sahip olduğu liderlik pozisyonunu ABD'ye bırakmak zorunda kalmıştır. (Arase, 2012: 110). Bununla birlikte Japonya bugün dahi karşılaştırmalı olarak dünya ülkeleri arasında az gelişmiş ülkeler başta olmak üzere önemli kalkınma yardımlarında bulunmaktadır. Nitekim 2013 yılı itibariyle Japonya 'nın dış yardım tahsisinde halen ilk 5 OECD ülkesi arasındaki yerini korumaktadır. (OECD, “ Aid to developing countries rebound in 2013 to reach an all – time high” <http://www.oecd.org/news room/aid-to-developing-countries-rebound-in-2013-to-reach-an-all-time-high.html>.)

Japonya yaşamış olduğu sorunlara rağmen hala önemli bir donör ülke konumunda olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda JICA'nın ortaya koyduğu

faaliyetler bir hayli önemli olmaktadır ve diğer ülkelerin kalkınma yardımı yapan ajanslarına örnek olmaktadır. JİKA bu yönüyle bugün 1845 personelle ve 67 Milyon Dolar bütçesiyle projelerini sürdürmektedir. (JİKA, <https://www.jica.go.jp/english/about/organization/index.html>). Çalışan personel bakımından TİKA'dan az olması rağmen OECD ülkeleri içinde ilk beş te yer alması kurumsal kültürün yerleştiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. TİKA'nın bütçesinin 2013 te 214 Milyon TL olması bütçe karşılaştırılması bakımından birbirlerine yakındır.

TİKA'nın USAİD, JİKA gibi kurumlarla mücadele edebilmesi için Ajansı SWOT analizi vasıtasıyla tanımak gerekmektedir. Güçlü ve zayıf yönleri ilişkin analiz yapılması, TİKA'nın faaliyetlerinin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatlar ve tehditlerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Tablo 9. TİKA'nın Faaliyetlerinin Güçlü ve Zayıf Yönleri :

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Türkiye'nin yüksek tutarda Resmi Kalkınma Yardımında bulunması Türkiye'nin kalkınma işbirliği ve uygulama coğrafyasının geniş olması TİKA Program koordinasyon ofis sayısı	Türkiye'de kalkınma işbirliğinin yönetiminden ve bu alanda politika ve strateji belirlenmesi ve strateji geliştirilmesinden sorumlu bir birim bulunmaması Türkiye'nin konu ve coğrafya bazlı dış politika stratejilerinin yeterli seviyede olmaması Kalkınma işbirliği alanına yönelik siyasi ve bürokratik farkındalığın ve bu alanda kurumlar arası iletişimin düşük düzeyde olması Kalkınma işbirliği alanı ve yönetimine ilişkin akademik çalışma sayısının azlığı Dışişleri Bakanlığı'nın, personel rotasyonu nedeniyle, uzmanlığa dayalı bir kurumsal yapısının bulunmaması TİKA'nın görece, uzmanlığa dayalı bir kurumsal yapısının bulunmaması, kurum içi yetişen üst düzey yönetici sayısının fazla olmaması TİKA personel sayısının ve icracı Bakanlıklarda bu alanda çalışan personel sayısının azlığı

Kaynak: Gökgöz, 2015: 125.

Tablo 9'de görüldüğü üzere TİKA'nın faaliyetlerinin güçlü yönlerinden ziyade zayıf yönleri ön plandadır. Kalkınma yardımları konusunda Türkiye'nin, dolayısıyla

TİKA'nın geçmişinin çok eskilere dayanmaması, zayıf yönlerin fazla olmasına neden olmuş durumdadır. Buna karşın TİKA'nın yeniden yapılanma süreci içerisinde açtığı ofislerin sayısının hızlı bir şekilde artış göstermesi önemli bir güçlü yönüdür.

Tablo 10. TİKA'nın Faaliyetlerinin Fırsat ve Tehditler:

Fırsatlar	Tehditler
Hükümetin etkin dış politika yürütme yönündeki iradesi	Kalkınma işbirliği alanında siyasi irade tarafından talep bazlı bir yönetim sergilenmesi
Kalkınma işbirliği alanının düzenlenmesi ihtiyacının tartışılmasının siyasi düzeyde kabul edilmesi	Kalkınma işbirliğinin yönetimi alanında kurumlar arası görüş farklılıkları
Kalkınma işbirliği alanının düzenlenmesi ve planlanması yönündeki geçmiş bürokratik komisyon çalışmaları	Bölgesel istikrasızlıkların, program bazlı yönetim öngörüsünü olumsuz etkileyebilmesi olasılığı
Kalkınma işbirliğinin yönetimi alanında bir boşluk bulunması nedeniyle bu alanın yapılandırılmaya açık olması	Türkiye'nin kalkınma işbirliği alanında kısmen görünürlüğe önem vermesi
Politika geliştirme ve yatırım planlamasından sorumlu köklü bir kurumun varlığı (Kalkınma Bakanlığı)	Mevcut durumda, Türkiye'nin kalkınma işbirliği uygulamalarının geleneksel donör ülkelerden farklı nitelik taşıması
Türkiye'nin bürokratik kültürü ve yapısının görece güçlü olma	
Bürokratik iradenin bir siyasi karar sonrası uyumlu yapıda çalışması	
Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımlarının hızlı artış eğiliminde olması	
Kalkınma işbirliği alanının 10. Kalkınma Planı'nda (2014-2018) yer alması	
TİKA Program Koordinasyon Ofisi teşkilatlanması	

Kaynak: Gökgez, 2015: 126.

Tablo 10'te yer alan verilerden hareketle TİKA'nın faaliyetlerinin fırsatlarının tehditlerine oranla daha fazla olduğu çıkarımı rahatlıkla yapılabilir. Bunda yeniden yapılanma sürecinde Afrika ve Latin Amerika açılımlarının olumlu etkisinin bulunduğu değerlendirilmesi yapılabilir.

TİKA'nın yürütmekte olduğu faaliyetler, özellikle yeniden yapılanma sürecinde Türk dış politikasının etkinliğini kazanmasında etkili olmuştur. Buna göre TİKA'nın projeleri ve faaliyetleri ile birlikte Türkiye'nin sahip olduğu tarihi ve kültürel miras da kullanılarak Türk toplumunun ve değerlerinin hatırlatılmasına katkıda bulunulduğu söylenebilir (Karagül, 2013: 98). Burada açıklandığı şekilde gelişmelerin yaşanması, özellikle Osmanlı Devleti döneminden itibaren Türk mirasının yer aldığı ülkeler üzerinde etkisini göstermiştir denilebilir. Dolayısıyla tarihi ve kültürel mirasın gelişiminde etkisi olan ve TİKA'nın faaliyetleri aracılığıyla gerçekleşen bu süreçte, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri ön plana çıkmıştır.

Turgut Özal döneminde içeride ve dışarıda etkililiğini artıran Türkiye, 1993'te Özal'ın ani ölümü sonrasında 2000'li yıllara dek koalisyonlarla yönetilmiştir. Koalisyon hükümetlerinin dış politika belirlemede belirli bir istikrara sahip olamayışı, TİKA'nın Türk dış politikasında etkili olmasının önünde bir engel niteliği taşımaktadır. Elbette daha önceki kısımlarda yer verilen TİKA'nın yeni bir kurum olması ve ilk yıllarda dünya üzerindeki karmaşanın da etkisiyle verilen kararların yanlış olması, bu sonucun ortaya çıkmasında etkilidir. Ancak dış politikada kesin bir eksen belirlenememiş olması, TİKA'nın yapılanma sürecinde nispeten pasif rolleri sonucunu beraberinde getirmiştir. Tek partili iktidarların seçilmesi ile birlikte en azından dış politikadaki hedeflerin belirlenmesinde bir istikrar elde edilmesi, TİKA'nın faaliyetleri e Türk dış politikası etkileşimini olumlu bir noktaya taşımaktadır. Nitekim bu dönem içerisinde TİKA'nın yapısal bir dönüşüm geçirdiği bilinmektedir (Denizhan, 2010: 22). Dolayısıyla bu kısımda ifade edilen hususlar, TİKA'nın yaşadığı dönüşüm aracılığıyla desteklenmiştir değerlendirilmesi yapılabilir.

Yeniden yapılanma sürecinde TİKA'ya verilen görev, yetki ve sorumluluklar konusunda değişikliklerin yaşanması, Türk dış politikasında TİKA'nın sahip olduğu etkilerin artmasında etkili olan faktörlerden bir tanesi olarak görünmektedir. Bu süreç içerisinde TİKA'nın sahip oldu yapının esnek olmasına yönelik girişimlerden söz

edilmektedir. 1999 yılı itibariyle başlayan bu adımlar TİKA'nın faaliyetlerinde daha hızlı bir şekilde ilerlemesine olanak kılmıştır denilebilir (Akçay, 2012: 78). Tüm bunlar TİKA'nın içerisinde yer aldığı yardım projelerinin ve faaliyetlerinin görünürlüğünün, bilinirliğinin artması anlamına gelmektedir.

3.3. TÜRK DIŞ YARDIMLARININ TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ EKONOMİK SONUÇLARI

Dış yardımlar, kalkınma ihtiyacı olan ülkelere yönelik yapılan yardımları içermektedir. Özellikle ikinci dünya savaşı sonrasındaki küreselleşme dönemi ile birlikte gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasındaki uçurumun giderek artması dış yardıma ihtiyacı olan ülke sayısını etkilemektedir. Küreselleşme ile birlikte devam eden süreçte özellikle gelişmiş ülkeler, dış yardımları ekonomik büyüme ve kalkınma hedefleyen gelişmekte olan ülkeler için bir araç olarak kullanabileceklerini fark etmişlerdir (Üçkuş ve Kendirci, 2012: 59). Bunun sonrasında dış yardımlar konusu, dünya gündeminde daha fazla yer almaya başlamıştır.

İlk kez 1980'li yıllar itibariyle Türkiye'nin gündemine gelen dış yardım konusu, Sovyetler Birliğinin 1991 yılında dağılması ile birlikte daha yoğun bir şekilde gündemde yer edinmiştir. Bu durum daha önceki kısımlarda açıklanan TİKA'nın kuruluşu ve kuruluş dönemindeki faaliyetleri ile örtüşmesi bakımından önemlidir. Bu dönemden itibaren Türkiye'nin dış yardımları artarak devam etme eğilimine girmiştir. Elbette bu yardımların Türkiye ekonomisi üzerinde bir takım yansımaları olmuştur ve bu yansımaların araştırılması gerekmiştir.

Bölge bölge dış yardımların incelenmesinin öncesinde yakın zamanda Türkiye'nin dış yardım verilerinin bilinmesi gerekmektedir. Buna göre Türkiye'nin 2010-2012 yılları arası resmi kalkınma yardımları verileri ve dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo 11. 2010-2012 Yılları Arasında Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları :

	2010	2011	2012
RESMİ KALKINMA YARDIMLARI	967	1.273	2.533
I.A İkili Resmi Kalkınma Yardımları	920	1.226	2.443
1. Bütçe Desteği	10	-	60
2. Havuz program ve Fonlara Yapılan Temel Katkılar	0.6	1.4	4.8
3. Proje Bazlı Müdahaleler	519	754	1.871
4. Uzman Desteği ve Diğer Teknik Destek	219	112	167
5. Burslar	40	74	98
6. Borç Hafifletilmesi	-	-	-
7. Başka Yerde Gösterilmeyen İdari Giderler	64	71	90
8. Diğer Harcamalar (Mülteciler)	67	214	112
I.B. Çok Taraflı Resmi Kalkınma Yardımları	47	47	111
- BM Kuruluşları	14	14	46
- Dünya Bankası Kuruluşları	4.9	24	47
- Bölgesel Kalkınma Kuruluşları	25	6.2	8.7
- Diğer (GEF, AB Kuruluşları, Diğer)	2.7	2.6	8.7
- II. Diğer Resmi Akışlar Resmi İhracat Kredileri	-25	12	57
III. Özel Akışlar	670	879	735
- Doğrudan Yatırım			
- IV. Özel Hibeler STK'lar	106	200	112

TOPLAM AKIŞLAR	1718	2363	3436
RKY/GSMH (Yüzde)	0.13	0.16	0.32
Toplam Akışlar /GSMH (Yüzde)	0.23	0.31	0.44

Kaynak: <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Uzmanlk%20Tezleri/Attachments/397/Kalkinma%20İşbirliğinin%20Yönetimi%20Türkiye%20İçin%20Model%20Önerisi%20ve%20Uygulama%20Önerileri.pdf>
, Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2016.

Tablo 11’de görüldüğü üzere GSMH’nin yüzde 0,32’si resmi kalkınma yardımlarına gitmektedir. 2012 yılında ortaya çıkan bu verinin daha öncesindeki değerler ise 0,16 olarak belirlenmiştir.

Dolayısıyla Türkiye’nin dış yardımlarının artış eğilimi içinde olduğunu söylemek mümkündür.

Dış yardım kavramı içeriğinde iki taraf vardır. Bu taraflar yardımı yapan taraf ve yardımı alan taraftır. Devletler düzeyinde olduğunda bir devletten diğerine kaynak aktarımı olarak açıklanan dış yardımlar altı çeşittir. Bu çeşitler aşağıdaki gibidir

- i. İnsani dış yardımlar,
- ii. Destekleme dış yardımları,
- iii. Askeri dış yardımlar,
- iv. Karşılıksız yardımlar,
- v. Prestij amaçlı dış yardımlar,
- vi. Ekonomik kalkınma amacıyla yapılan dış yardımlar şeklinde sıralanmaktadır. (Gülabi, 2015: 102):

Yukarıda sıralanan maddelerden de anlaşılacağı üzere dış yardımların amaçları farklılık gösterebilir. Amacı her ne olursa olsun yapılan dış yardımların yapan ve alan taraflar için belirli ekonomik yansımalarının olacağının yinelenmesinde fayda vardır. Dış yardımların içeriğinin anlaşılmasına sıralanan maddelerin katkısı büyüktür.

Türkiye’nin kalkınma yardımları kapsamında yönetim yapısının açıklanması halinde aşağıdaki gibi bir şekil ortaya çıkacaktır.

Bu nedenle her bir verinin görev tanımı yapma işlevine sahip olduğu söylenebilir.

Türk dış yardımlarının Türkiye ekonomisi üzerindeki ekonomik sonuçlarının inceleyeceği bu kısımda, yapılan yardımların yansımaları özelinde değerlendirmede bulunulacaktır. Çalışmanın daha önceki kısımlarında TİKA'nın yardımlarının incelendiği gibi bölgelere ayrılmak suretiyle sonuçların incelenmesi uygun görülmüştür.

Buna göre Türk dış yardımlarının Türkiye ekonomisi üzerindeki ekonomik sonuçları incelenirken Balkanlar ve Doğu Avrupa'daki sonuçlar, Ortadoğu'daki sonuçlar, Afrika'da sonuçlar, Orta Asya ve Kafkaslardaki sonuçlar, Doğu ve Güneydoğu Asya, Pasifik ve Latin Amerika'daki sonuçlar şeklinde değerlendirme yapılacaktır. Böylece Türk dış yardımlarının hangi bölgede hangi sonuçları doğurduğunu tespit etmek mümkün olacaktır.

3.3.1. Balkanlar ve Doğu Avrupa

Osmanlı Devleti döneminde Türk toprakları olan ve imparatorluğun son dönemlerinde ayrılan Balkan ülkeleri, Türkiye açısından tarih bağı olan topraklar olması nedeniyle son derece önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Balkanlar, Türkiye için yaşanan gelişmelerin dikkate alındığı bir bölgedir. Türkiye'nin Turgut Özal döneminden itibaren başlayarak Balkanlar'da yaşanan gelişmeleri yakından takip etmesi söz konusudur (Çınar, 2011: 5) ve burada yer alan ifadeleri doğrular nitelikte görünmektedir. Türkiye'nin Balkanlara yönelik politikasında etkili olan ikinci unsur yalnızca Türkler değil Balkan coğrafyasında yaşayan Müslüman topluluklar açısından güvence olarak görülmesidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye'nin dost ve müttefik olarak izlediği yapıcı politikalar nedeniyle bölge devletlerinden özellikle Arnavutluk, Bosna Hersek, Makedonya, Karadağ ve Kosova, Türkiye'yi kendilerine yakın hissetmişlerdir (Karagül, 2013: 93).

Görüldüğü üzere Türkiye'nin Balkanlar ve Doğu Avrupa'daki yumuşak güç uygulamaları bölge ülkelerinin Türkiye'ye karşı olan yaklaşımlarını olumlu yönde etkilemiş durumdadır.

Balkanlar ve Doğu Avrupa'da yapılan dış yardımların Türkiye ekonomisi açısından ekonomik yansımalarına ilişkin rakam sunulması, daha sağlıklı bir

değerlendirme olanağı tanıyacaktır. Bu noktada ulaşılan veriler 2009-2013 yılları arasındaki periyodu kapsamakla birlikte, elde edilen veriler aşağıdaki tablo 11’de gösterildiği gibidir.

Tablo 12. 2009-2013 Yılları Arasında Balkanlar ve Doğu Avrupa’ya Yapılan Dış Yardımlar (Milyon Dolar) :

Yıllar	Balkanlar ve Doğu Avrupa’ya Türk Yardımları	Toplam Yardım Miktarı
2009	106	665
2010	140	920
2011	77	1227
2012	88	2423
2013	98	3160

Kaynak:http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/YillikProgramlar/Attachments/24/2015_programı_15_12_2014.pdf , Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2016.

Türkiye’nin Balkanlar da özellikle TİKA vasıtasıyla uygulamış olduğu yardımların ikili ilişkilerin gelişmesine yardımcı olmuştur. 1990’lı yılların başlarında iki haneli ticaretin TİKA’nın özellikle Arnavutluk, Bosna Hersek, Karadağ, Kosova, Makedonya da ki projeleri vasıtasıyla bu ülkelerle ticari ilişkilerin gelişmesine büyük katkısı olduğu yorumu yapılabilir. Yapılan yardımlar toplam yardımlar içindeki payı azalsa da ticaretin artarak devam ettiği 1990- 2015 yıllarına ait ihracat ithalat rakamlarından anlaşılmaktadır.

Tablo 13. 1990-2000 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat (Milyon Dolar) :

Arnavutluk, Bosna, Hersek, Karadağ, Kosova, Makedonya,	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
İhracat		1	9	01	20	41	173	93	04	61	95
İthalat			6	3	1	1	3	1	7	1	7

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 14. 2001-2007 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar

Arnavutluk, Bosna Hersek, Karadağ, Kosova, Makedonya,	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
İhracat	272	346	485	622	739	901	1627
İthalat	25	36	70	166	180	130	175

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 15. 2008-2015 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar :

Arnavutluk, Bosna Hersek, Karadağ, Kosova, Makedonya,	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
İhracat	1959	1393	1355	1487	1447	1584	1806	1677
ithalat	160	169	341	546	547	562	640	627

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Gelinen noktada Türkiye, Balkanlar ve Doğu Avrupa’da dış yardımları aracılığıyla diplomatik açılım gerçekleştirmiş durumdadır ve bunların gerçekleşmesi, dış yardım diplomasisi vasıtasıyla olmuştur. Türkiye’nin bölgedeki imajını artıran bu gelişmeler, aynı zamanda siyasi ve ticari ortaklık şansı tanınması sebebiyle oldukça önemlidir (Akçay, 2012: 3). Bu nedenle yapılan dış yardımların ekonomik açıdan önemli katkısının olduğu değerlendirilebilir.

3.3.2. Ortadoğu

Türkiye'nin dış yardımlarında önemli bir yere sahip olan Ortadoğu, tıpkı Balkanlar ve Doğu Avrupa için geçerli olduğu gibi tarihi bağların bulunduğu bir bölgeyi ifade etmektedir. Ortadoğu'daki birçok ülkenin geri kalmış ya da gelişmekte olan ülke kategorisinde yer alıyor olması, Türk dış yardımlarının bölgedeki varlığının nedenlerinden bir diğeri olarak görünmektedir. Bu kısımda yapılacak olan incelemeyle birlikte bölgede Türkiye'nin dış yardımların Türkiye ekonomisi ve dış yardımları içindeki yerini belirlemek hedeflenmektedir.

Ortadoğu ülkelerine yönelik Türk dış politikası, insani değerleri ön planda tutan bir yapıdadır. Bu nedenle yapılan insani yardımların ön planda olduğu görülecektir. Yine Ortadoğu'ya yönelik dış yardımların aynı zamanda Türkiye'nin çıkarlarını gözettiği söylenebilir. Türkiye'nin bölge politikaları bekle gör politikasından pro-aktif bir yapıya geçtiği için çıkarları gözetmesi olağandır (Akbaş, 2012: 71). Yapılan dış yardımların insani boyutunun yanında ülkenin çıkarına olan boyutlarının varlığı göz ardı edilmemelidir.

TİKA'nın Ortadoğu bölgesinde yardım projelerine daha önceki kısımlarda yer verilmişti. Bu noktada TİKA'nın dışında yer alan Türk dış politika araçları; Türk Hava Yollarının bölgedeki uçuşlarının artması, sivil toplum kurumlarının yardımları, işadamlarının faaliyetleri, devlet dışı yardım kuruluşları şeklinde sıralanmaktadır (Köse, 2014: 17). Sıralanan her bir unsur, Ortadoğu'ya yapılan Türk dış yardımlarının farklı bir aktörü niteliği taşımaktadır. Haliyle bu aktörlerin Türk dış yardımları içeriğindeki payı da farklı düzeydedir.

Sadece Türkiye değil birçok ülke Ortadoğu'nun stratejik öneminin farkında görünmektedir. Bu nedenle dış yardımlar konusunda Türkiye'nin dışında birçok aktif ülke bulunduğu bilincinde olmak gerekmektedir. Değinen hususlar göz önüne alınmak suretiyle Ortadoğu'daki Türk dış yardımlarının miktarı aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 16. 2009-2013 Yılları Arasında Ortadoğu'ya Yapılan Dış Yardımlar (Milyon Dolar) :

Yıllar	Ortadoğu'ya Türk Yardımları	Toplam Yardım Miktarı
2009	139	665
2010	222	920
2011	293	1227
2012	1124	2423
2013	1770	3160

Kaynak:http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/YillikProgramlar/Attachments/24/2015_programı_15_12_2014.pdf , Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2016.

Tablo 16 da özellikle 2012 ve 2013 yılında yaşanan artışlar dikkat çekse de bu artışın nedeni dış yardımlar içeriğinde yer alan konulardan farklıdır. Suriye'deki insani kriz sebebiyle Türkiye'ye sığınan bireylere yapılan yardımlar da Türkiye'nin resmi kalkınma yardımları içerisinde değerlendirildiği için 2012 ve 2013 yılındaki verilerde bu denli büyük artışlar gözlenmiştir. Bununla birlikte diğer yıllar göz önüne alınarak değerlendirme yapılacak olduğunda yardım miktarının Balkanlar ve Doğu Avrupa'nın üzerinde olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye'nin dış politikasında Balkanların Ortadoğu'ya göre daha öncelikli olması bilinmesine rağmen böyle bir sonucun varlığı ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle Ortadoğu'daki Türk dış yardımlarının Türkiye ekonomisi üzerindeki ağırlığı Balkanlar ve Doğu Avrupa'ya göre daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir denilebilir.

Türkiye için belirli dönemlerde dış politikada Ortadoğu'dan uzaklaştığı değerlendirilmesi yapılabilir (Çınar, 2011: 13). Bölgede artan Amerikan etkisi, Türkiye'nin bölgeye daha fazla önem vermesi gerektiğini fark etmesine neden olmuştur. Bu nedenle Türkiye'nin Ortadoğu bölgesine yaptığı yardımların miktarının gün geçtikçe artan bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür.

Çalışmanın konusu açısından değerlendirme yapılacak olduğunda ise Ortadoğu'daki Türk dış yardımlarının Türkiye'nin ekonomisinde içerdiği yer yapılan yardımlarla doğru orantılıdır. TİKA'nın Ortadoğu da ilgilendiği ve önemli projelerinin yer aldığı başlıca ülkeler Filistin, Lübnan ve Yemen olduğu uygulanan projelerden anlaşılabilir. Buna karşılık Türkiye Ortadoğu ilgisini sürekli canlı tutmuş ve yapılan yardımları da katlayarak artmıştır. 2009 yılında 139 milyon dolar yardımda bulunan Türkiye Beş yıl sonra Ortadoğu'ya olan yardım miktarını 1.770 milyon dolara kadar çıkarmıştır. Filistin ve Suriye'ye yönelik yardımlar insani boyutta olmasına karşı Lübnan ve Yemen ölçeğinde yapılan projelerin ekonomik getirisinin olduğu aşağıdaki tablolardan anlaşılabilir. 1990' lı yıllarda bu üç ülke ile olan ticaretimiz 57 milyon dolar iken bu rakam 2000'li yıllarda yaklaşık 250 milyon dolar olmuştur. İkili ilişkilerin gelişmesiyle gelişen ticaret ilerleyen yıllarda artışını devam ettirmiş 2015 yılı itibari ile de yaklaşık 1.300 milyon dolar seviyelerine gelmiştir. TİKA'nın yapmış olduğu insani ve diğer yardımların sadece siyasi ve kültürel bağların gelişmesine değil ticaretin de yıllar itibariyle katlanarak artmasına neden olduğu yorumu yapılabilir.

Tablo 17. 1990-2000 Yılları Arasında Ükelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar :

Filistin, Lübnan, Yemen,	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
İhracat	51	90	99	100	219	241	183	286	219	253	204
ithalat	6	7	5	7	7	21	27	35	29	11	23

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 18. 2001-2007 Yılları Arasında Ükelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar :

Filistin, Lübnan, Yemen	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
İhracat	290	311	310	447	402	460	688
ithalat	26	42	72	149	148	128	117

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 19. 2008-2015 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar :

Filistin, Lübnan, Yemen	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
İhracat	1040	1098	988	1040	1395	1500	1518	1201
İthalat	180	109	231	283	176	189	148	80

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Özetlemek gerekirse, Türkiye'nin Ortadoğu'daki yardım politikasının içeriği ve miktarı günden güne genişleyen bir yapıdadır. Türkiye'nin dış yardımların öneminin farkına varması ile birlikte Ortadoğu'daki yardımların varlığını artırması, 2000'li yıllar itibariyle olmuştur. Türkiye'nin bölge ülkelerindeki imajını artıran bu durum aynı zamanda Suriye'deki savaştan kaçan insanlara yönelik yapılan harcamaların da etkisiyle Ortadoğu ülkelerine yapılan yardımların miktarı artmıştır. Her ne kadar dış yardımlarla ilgili olmasa da Ortadoğu'da Türk dizileri, Türk yıldızları ve İstanbul başta olmak üzere bazı şehirler giderek popüler hale gelmiştir (Köse, 2014: 17). Tüm bunlar Türkiye'nin Ortadoğu'daki sorunların çözümü konusundaki diplomatik gücünü artırmış hem de iktisadi hayatın gelişmesine olumlu katkısı olmuştur.

3.3.3. Afrika

Türkiye Afrika ilişkisinde meydana gelen gelişmeler ilişkilerin derinleşmesi ve işbirliği ile sonuçlanmıştır. Türkiye açısından önemli olan ve siyasi nüfuz elde bakımından Birleşmiş Milletlerde geçici üyeliğe kabul için yapılan oylama önemlidir. Bu kapsamda Afrika Türkiye'ye gerekli siyasi desteği vermiştir. Bu durum Gülabi tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: (Gülabi, 2015: 107).

Türkiye, Afrika ülkeleri ile gecikmiş olan ilişkilerini geliştirmek için 2003'ten itibaren yaptığı girişimlerle bu gecikmenin kapatılabileceğini göstermiştir. Türkiye'nin 2003-2008 yılları arasındaki beş yıllık süre içindeki Afrika ile ilişkileri sonucunda 17 Ekim 2008'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliği seçimlerinde 151 oyun 51'ini Afrika'dan almıştır. O tarihte Afrika'da toplam 53 bağımsız ülke olduğu düşünülürse, bu rakamın önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu ifadelerden anlaşılaacağı üzere Türk dış yardımlarının gelişim eğiliminden özellikle son 12-13 yıldır Afrika ülkeleri de önemli ölçüde faydalanmaktadır ve yakın gelecekte bu durumun artarak devam etmesi beklenmektedir. Afrika'ya yapılan

yardımlar konusunda dikkat çekilmesi gereken husus, birçok Afrika ülkesinin yoksulluk içerisinde olduğudur. Afrika ülkelerinin kaynak açısından yüksek kapasitesi olmasına karşın uzmanlık alanının sınırlı olması sebebiyle kapasitesini kullanamamaktadır. Tüm bunlar Afrika'ya yapılan Türk dış yardımları açısından önemli göstergelerdir. Yine Afrika'ya yapılan dış yardımlar içeriğinde bu hususlar geçerliliğini korumaktadır (Fakuade ve Ige, 2016: 569).

Türkiye'nin dış yardımlarının Afrika'ya olanlarının Türkiye ekonomisi ve toplam yardımlar içerisindeki yerinin anlaşılmasına katkıda bulunacak olan veriler aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

Tablo 20. 2009-2013 Yılları Arasında Afrika'ya Yapılan Dış Yardımlar (Milyon Dolar)

Yıllar	Afrika'ya Türk Yardımları	Toplam Yardım Miktarı
2009	47	665
2010	38	920
2011	270	1227
2012	749	2423
2013	783	3160

Kaynak:http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/YillikProgramlar/Attachments/24/2015_programı_15_12_2014.pdf , Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2016.

Tablo 20'da yer alan verilerden anlaşılacağı üzere Afrika'ya yapılan yardımlar, düzenli bir şekilde artış göstermektedir ve bu durum Türkiye'nin ekonomisinde Afrika yardımlarının daha fazla yer edinmesi anlamına gelmektedir. Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik dış yardımlarında özellikle insani yardımlar ön plana çıkmakla birlikte TİKA'nın projelerinin bu ifadeleri doğrular nitelikte olduğu görülmektedir. Afrika'ya açılım, Türkiye için yeni sayılabilir. Bu durum Afrika'da ilişkiler geliştirilen bir ülke için nasıl bir söylemin belirleneceği sorununu beraberinde getirmiştir (Afacan, 2012: 16). Dolayısıyla oluşan bu koşullar, Türkiye'nin Afrika'ya dış yardımları ile doğrudan ilişkili bir yapıya sahip olmuştur. O halde dış politikada Afrika açılımına

paralel olarak yürütülen faaliyetlerin birçok fırsatı olmasına karşın zorlu yanlarının olduğu ve bir takım sorunlar üretebileceği değerlendirilebilir.

Türkiye'nin dış yardımlarının Afrika'daki yoğunluğunun giderek artması, beraberinde ticari ve ekonomik işbirliği ortaklıklarını getirmektedir. Buna örnek olarak Somali'ye tek taraflı entegrasyon projesi ile birlikte Türkiye'nin Somali'de askeri üs kuracak olması gösterilebilir. Yapılan dış yardımların olumlu bir sonucu olarak Somali örneğinde Türkiye'nin imajı olumlu yönde artmaktadır. Tüm bu faktörler Türkiye'nin yumuşak güç aracılığıyla Afrika'da bölgesel düzeyde etkili olma girişimlerini göstermektedir (Donelli, 2016: 280). Türkiye yumuşak güç faktörünü TİKA vasıtasıyla kullanmaktadır. Öyle ki Türkiye'nin Afrika Açılımı sonrasında yaptığı yardımlar da önemli artış olmuştur. 2009 yılında kıtaya yapılan yardım miktarı 47 milyon dolar iken 2013 yılında yapılan yardımlar yaklaşık 800 milyon dolara yaklaşmıştır. TİKA Etiyopya, Kenya, Libya, Nijer, Senegal, Somali, Sudan, Tunus da önemli projelere imza atmış ve bu kıtanın ülkeleri ile Türkiye arasında köprü vazifesi görmüştür. Yapılan bu yardımlar meyvesini ticari alanda göstermeye başlamıştır. İhracat ve ithalatın 1990 lı yıllarda 800 milyon dolar civarında iken 2000'li yıllarda 900 milyona, 2005 yılı Afrika Açılımından sonrada hızlı bir artış göstererek 4 milyar dolara yaklaşmıştır. Bu ikili ticaretin gelişmesinde TİKA'nın bölgeyle yakınlaşma projelerinin önemli katkısı olduğu değerlendirilebilir.

Tablo 21. 1990-2000 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar :

Etiyopya, Kenya, Libya, Nijer, Senegal, Somali, Sudan, Tunus,	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
İhracat	288	322	306	315	290	357	394	385	543	457	341
İthalat	529	307	484	245	389	457	539	608	421	579	859

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 22. 2001-2007 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar :

Etiyopya, Kenya, Libya, Nijer, Senegal, Somali, Sudan, Tunus,	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
İhracat	319	405	632	807	1025	1254	1675
ithalat	925	135	197	216	353	432	558

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 23. 2008-2015 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar :

Etiyopya, Kenya, Libya, Nijer, Senegal, Somali, Sudan, Tunus,	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
İhracat	2597	3097	3238	2487	3960	4632	3993	3411
İthalat	767	641	755	461	673	698	542	420

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Sonuç olarak Türkiye'nin Afrika'ya olan dış yardımlarının Türk ekonomisi içerisindeki yeri ve miktarı da diğer bölgeler için geçerli olduğu gibi artan bir yapıdadır. Bu duruma paralel olarak Türkiye'nin Afrika'da belirli oranda söz sahibi olabileceği anlamı çıkarılabilir.

3.3.4. Orta Asya ve Kafkaslar

Orta Asya ve Kafkaslar bölgesini diğer Türk dış yardımlarından ayıran husus, ilk odak noktası olmasıdır. Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından tarihi bağları olan ülkelerle ilişkiler geliştirmek ve bölgede nüfuz sahibi olmak isteyen Türkiye, özellikle Türk Cumhuriyetlerine önemli ölçüde yardım göndermiştir ve bu durum çalışmanın daha önceki kısımlarında birçok kez ifade edilmiştir. Bu kısımda ise sözü edilen yardımların Türkiye ekonomisine yansımaları araştırılacaktır.

Türkiye, 2000'li yıllar itibariyle dış politikada dönüşüme paralel olarak yakın çevresinin yanı sıra Avrupa ve Afrika ülkelerinde kültürel diplomasi yürütmektedir (Purtaş, 2013: 2). Bunun yanında Orta Asya ve Kafkasya'nın Türkiye'nin ortak tarihi paylaştığı yerler olması, Türkiye'nin dış yardımları için son derece önemli olmuştur. Sovyet egemenliğinin ardından Türkiye, bölge ülkeleri üzerinde istediği düzeyde etki sahibi olamasa da dış yardımlar aracılığıyla olumlu bir imaj edinmiştir denilebilir. Türkiye'nin son yıllarda Orta Asya ve Kafkasya ülkelerine olan dış yardımları ve bunun toplam yardım miktarı içindeki yerini içeren veriler, aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 24. 2009-2013 Yılları Arasında Orta Asya ve Kafkasya'ya Yapılan Dış Yardımlar (Milyon Dolar) :

Yıllar	Orta Asya ve Kafkasya'ya Türk Yardımları	Toplam Yardım Miktarı
2009	355	665
2010	492	920
2011	572	1227
2012	448	2423
2013	484	3160

Kaynak:http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/YillikProgramlar/Attachments/24/2015_programı_15_12_2014.pdf , Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2016.

Tablo 24’te yer alan veriler Suriye’deki kriz ortaya çıkana dek Türk dış yardımlarının yaklaşık yarısının Orta Asya ve Kafkasya ülkelerine yöneldiğini göstermektedir. Bu da Türkiye’nin dış yardımları içerisinde Orta Asya ve Kafkasya ülkelerinin ne denli önemli olduğunu göstermesi bakımından son derece önemlidir.

Orta Asya ve Kafkaslar, Türkiye için her daim önemli olmuştur. Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından dış politikada net bir tavır sergilenememesi sebebiyle bölge ülkeleri üzerinde nüfuz sahibi olma amacının gerçeğe dönüşmesi mümkün olmasa da ilerleyen süreçte yumuşak güç politikasının artırılması ile birlikte bölge ülkeleri ile ekonomik işbirlikleri geliştirilmeye başlanmıştır. Türkiye’nin bölgedeki sağlıklı ve istikrarlı dış politika hedefinin gerçekleşmesinde TİKA’nın kurulması, son derece önemli bir yere sahiptir (Denizhan, 2010: 22).

Türkiye’nin Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri ile olan insani yardım ilişkileri, bir takım faktörlerin etkisi ile istenenden daha geç başlamıştır. Bir takım faktörler ifadesi ile birlikte açıklanmak istenen hususlar arasında kaynak yetersizliği, koordinasyon eksikliği, iç siyasi ortam ve bölgede yaşanan çatışmalar şeklinde sıralanmaktadır (Ekinci Sarier, 2016: 301). Ancak Türkiye’nin gelişme göstermesi ve coğrafi açıdan sahip olduğu avantajı kullanmaya başlaması, bölge ülkeleri ile ikili ilişkiler ve stratejik yakınlıklar kurulmasında etkili olmuştur.

Nitekim Türkiye’nin 1990’lı yılların başında içinde bulunduğu durum göz önüne alındığında bölge ülkeleri üzerinde nüfuz sahibi olma hedefinden ziyade bölge ülkeleri ile ekonomik ve stratejik ilişkiler geliştirme hedefinin daha gerçekçi olduğu anlaşılabacaktır. Bölge ülkeleri ile olan ilişkinin 1990’lı yıllarda iyi olmadığının en belirgin şekli ticaret rakamlarından çıkarılabilir. 1990 ve 1991 yılında Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan ile olan ticaretimiz sıfırdır. Kültürel bağlarımızın güçlü olduğu ülkelerdeki bu ticaret açığı bölgeyle bu yıllarda ne kadar uzak olduğumuzu ortaya koymaktadır.

TİKA’nın 1992 yılında kurulması ile beraber ve Türk Cumhuriyetlerine yaptığı yardımlar ve projeler ikili ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamış ve bu gelişme kendini ticari hayatta da göstermiştir. İlk defa sayılan bu ülkelerle olan İhracat ithalat hacmimiz 1992 yılında yaklaşık 150 milyon dolar ile başlamıştır. İlerleyen yıllarda Siyasi ve diplomatik ilişkilerin gelişmesi bu ülkelerin bağımsızlığını kazanıp ekonomik

gelişimlerini tamamlama çabaları 2000’li yıllarda bu ticaretin 900 milyon dolara, 2007 yılında yaklaşık 3,3 milyar dolara ve 2015 yılı itibari ile de 6 milyar doları aşacak şekilde gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak 2002 Yılında kurulan TİKA kültürel bağımız kuvvetli olan ülkelerle siyasi hayatla beraber ekonomik hayatında gelişmesinde önemli katkısı olduğu yorumu yapılabilir.

Tablo 25. 1990-2000 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar :

Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmensta	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
İhracat	0	0	83	388	313	390	511	597	518	351	347
İthalat	0	0	62	163	184	273	268	345	407	417	549

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 26. 2001-2007 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar :

Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan,	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
İhracat	348	399	612	833	929	1358	1945
İthalat	218	444	558	873	1042	1745	2483

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Tablo 27. 2008-2015 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar :

Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan,	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
İhracat	2258	2125	2515	3148	3491	4231	4509	3556
İthalat	3027	1838	2955	3704	3563	3637	2867	2660

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

3.3.5. Doğu ve Güneydoğu Asya, Pasifik ve Latin Amerika

Doğu ve güneydoğu Asya ile Pasifik ve Latin Amerika, Türkiye'nin dış yardımları açısından oldukça yenidir. Çalışma içerisinde daha önce de ifade edildiği üzere Türkiye, TİKA aracılığıyla bu bölgelere erişim sağlamak ve insani yardımlar aracılığıyla olumlu imaja katkıda bulunmaktadır.

Yine yakın zamanda Türkiye, Cumhurbaşkanlığı düzeyinde Latin Amerika'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir ve bu ziyarette TİKA'nın projelerini de içeren vurgular yer almıştır. Bu gelişmeler etrafında Doğu ve Güneydoğu Asya ile Pasifik ve Latin Amerika ülkelerine yapılan yardımların Türkiye ekonomisindeki yerinin araştırılması gerekli olmuştur.

Daha önceki kısımlarda yapıldığı gibi 2009 ve 2013 yılları arasında Uzak Doğu ülkeleri ile Latin Amerika ülkelerine yapılan dış yardım miktarlarının toplam dış yardım miktarı içerisindeki yerini gösteren veriler sunulması yöntemi tercih edilmiştir ve ilgili veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 28. 2009-2013 Yılları Arasında Uzak Doğu ve Latin Amerika'ya Yapılan Dış Yardımlar (Milyon Dolar) :

Yıllar	Uzak Doğu ve Latin Amerika'ya Türk Yardımları	Toplam Yardım Miktarı
2009	17	665
2010	21	920
2011	14	1227
2012	13	2423
2013	22	3160

Kaynak: http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/YillikProgramlar/Attachments/24/2015_programı_15_12_2014.pdf , Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2016.

Tablo 28'deki veriler Uzak Doğu ve Latin Amerika ülkelerine yapılan dış yardımların, Türkiye'nin dış yardımları içerisinde oldukça düşük bir oranda olduğunu göstermektedir. Nispeten yeni olarak nitelendirilebilecek olan bölgedeki Türk dış yardımlarının varlığının yakın gelecekte artarak devam etmesi beklenmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin Uzak Doğu ve Latin Amerika ülkelere yaptığı dış yardımların miktarının Türkiye ekonomisi içerisinde sahip olduğu yerin günden güne artan bir yapıda olması beklenmektedir. TİKA'nın bölgedeki varlığı, bunun için oldukça önemlidir.

Uzak Doğu ve Latin Amerika ülkeleri ile olan ilişkilerin yeni gelişiyor olması, Türkiye'nin dış yardımlarında düşük miktarda yer almasının yanında Türkiye'nin dış politikası açısından bir takım göstergelere sahiptir.

Tablo 29. 2015- 2006 Yılları Arasında Ülkelere göre İhracat- İthalat Milyon Dolar :

Güney Amerika Diğer Asya	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006
İhracat	11 616	13 442	14 142	12 765	12 039	9 817	7 382	7 975	5 740	4 281
İthalat	57 000	60 096	58 313	53 681	57 643	43 285	31 034	40 875	36 329	27 787

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Sonuç olarak, Türkiye'nin Uzak Doğu ve Latin Amerika ülkelerindeki varlığı, yani bu ülkelerle dış politika girişimleri yenidir. Bu nedenle Türk dış yardımlarının bölge ülkelerinde diğer bölgelere oranla düşük olması da son derece olağan görünmektedir. TİKA'nın geliştirdiği projeler başta olmak üzere Türkiye'nin çok yönlü dış politika izlemeye başlaması, Uzak Doğu ve Latin Amerika ülkelerinde Türk dış yardımlarının artmasına yönelik beklentileri beraberinde getirmektedir. Türkiye ekonomisi açısından bölgeye yapılan yardımların ekonomik gelişmeye katkısı olduğu ve bölge ülkeleri yakınlaşmanın avantajları fazla olduğu yorumu yapılabilir.

Bu nedenle Türk dış yardımlarının Uzak Doğu ve Latin Amerika'da yeni başlamış olmasının bu açında yorumlanması gerekmektedir. Türk dış politikasının son dönemindeki belirleyicilerinden birisi olan Ahmet Davutoğlu, bu konuda stratejik derinlik düşüncesini ortaya koymuştur ve bu dış politika anlayışı TİKA ile birlikte hayata geçirilmiştir denilebilir. Böylece Uzak Doğu ve Latin Amerika ülkelerini de içerecek şekilde 120'den fazla ülke ile Türkiye'nin dış politika ilişkilerini sürdürmeye devam etmesi söz konusu olmuştur (Akıllı, 2016: 334-335). Türkiye'nin sürdürülebilir şekilde hedeflerini gerçekleştirmesi açısından bu gelişmeler önemli bir yere sahiptir.

3.4. Konstrüktivizm Açısından TİKA'nın Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

Devletlerin devamlı bir şekilde değişim ve yeniden şekillenmesini savunan konstrüktivizm teorisi, aynı zamanda birçok sosyal olgunun da düzenli bir şekilde değişim geçirdiğini ifade etmektedir. TİKA'nın yürütmekte olduğu faaliyetler açısından değerlendirildiğinde ise Türkiye'nin dünyadaki değişen konumunun netleşmesinde önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Konstrüktivizm ile devletlerin yürütmekte oldukları politikaların ilişkili hale gelmesinde sosyal politikaların büyük bir öneme sahip olduğu ifade edilmişti. Bu açıdan değerlendirme yapılacak olursa devletlerin yardım faaliyetlerinin sosyal boyutunun ön plana çıkması konstrüktivizm ile yapılan yardımları birbiri ile etkileşim halinde bir yapıya kavuşturmaktadır.

Sert gücün yıkıcılığı, dünya barışına verdiği zararlar, maddi ve manevi maliyet problemleri, devletleri gücün yumuşak aracını kullanmaya yönlendirmiştir. Devletler yumuşak güç uygulamalarında başlıca; "Dış yardımlar", "Kültürel Diplomasi" ve "Kamu Diplomasisi" gibi araçları kullanmaktadır. Dış yardımlar da kısaca "bir ülke

veya uluslararası kuruluşun bir başka ülkeye karşılıksız yardım veya tavizli kredi şeklinde aktardığı kaynaklar” olarak tanımlanabilir (Birtek, 1998: 2). Yumuşak güç, daha çok itibar ve güven gibi kazanımlarla bağlantılı görünmektedir. Bu bağlamda kültürel diplomasi devletlerin yumuşak güçlerini oluşturduğu bilinmektedir (Purtaş, 2013: 6). Kültürel diplomasinin temel amacı devletin ve temsil ettiği değerlerin uluslararası toplum nezdinde saygınlığını artırmak ve olumlu bir imaj sağlamaktır.

Türkiye, 2011 yılında dünyada yumuşak güce sahip olan ülkeler arasında 23. Sırada yer alırken, 2012 yılında 20., 2014 yılında 26. ve 2015 yılında ise 25. sırayı almıştır. Bu bağlamda Türkiye’nin yumuşak gücünü, sabit kaynaklar olarak değerlendirilen, yani kısa vadede değişmeyen; kültür, tarih ve coğrafya; potansiyel kaynaklar ise kısa vadede değiştirilmesi mümkün olan; İç politika ve değerler, ekonomik kapasite, askeri kapasite, dış politika, kurumsal kaynaklar oluşturmaktadır (Hava, 2016: 33).

Bu itibarla, "Türkiye’nin sabit kaynaklarına; kıtalar arası bir kavşak, köprü ya da geçiş ülkesi olması örnek verilebilir. (Özey, 1998: 65) Türkiye, Balkanlardan Ortadoğu’ya ve Asya’nın içlerine uzanan geniş coğrafyada hala yaşamını sürdüren, Türklerin, Kürtlerin, Arapların, Boşnakların, Pomakların, Arnavutların, Gürcülerin, Çerkezlerin ayrıca Ermeni, Rum, Musevi ve Süryani toplumlarının hep bir arda yaşadığı coğrafyaya sahibidir. Türkiye’nin üzerinde bulunduğu coğrafya, uzun tarihi mazisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Antik Yunan, Roma-Bizans gibi Batı medeniyetleri yanında, Haldi, Karduk, Asur, Urartu, Goti, Mezopotamya ve İslam medeniyetleri de bu coğrafyada hüküm sürmüştür (Demir, 2012: 248). Bu açıdan bakıldığında Türkiye’nin bu medeniyetlerden kalan tarihi eserlere, onların birikimlerine sahip olması ayrı bir öneme sahip olmakla birlikte günümüzde bu ulusların yaşadığı topraklarla da hala sıcak ilişkiler kurabilmektedir.

Diğer taraftan yumuşak gücü oluşturan potansiyel kaynaklar ele alındığında Türkiye’nin Demokrasi ile yönetilmesi, serbest piyasa ekonomisi ve insan haklarını ön planda tutması, olarak ön plana çıkmaktadır. Ahmet Davutoğlu’na göre de, Türkiye’nin yumuşak gücünü artıran en önemli unsur demokrasi ile yönetilmesidir (Davutoğlu, 2008: 77-96).

Yumuşak güç kapsamında, ekonomik kapasite en fazla dış yardımlar ve yabancı yatırımcının ülkeye çekilmesi, diğer ülkelerle kurulan iyi ticari ilişkiler ayrıca iç politikadaki siyasi istikrarı sağlamak gibi konularda önemli rol oynayarak yumuşak gücü destekleyen unsurlar arasında yer almaktadır.

Tablo 30. Dış Ticaret Göstergeleri (2000-2015)

YIL	Dış Ticaret Dengesi (Milyon\$)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı(%)	Dış Ticaret Hacmi (Milyon\$)	İhracatın GSMH İçinde ki Payı(%)	İhracatın GSYH İçinde ki Payı(%)	İthalatın GSMH İçinde ki Payı(%)	İthalatın GSYH İçinde ki Payı(%)
2000	-26 727,9	51,0	82 277,7	13,8	10,4	27,3	20,5
2001	-10 064,9	75,7	72 733,3	22,0	16,1	28,6	21,0
2002	-15 494,7	69,9	87 612,9	19,9	15,6	28,5	22,4
2003	-22 086,9	68,1	116,592,5	19,7	15,5	29,0	22,7
2004	-34 372,6	64,8	160,706,9	21,1	16,2	32,6	25,0
2005	-43 297,7	62,9	190 250,6	20,4	15,3	32,4	24,3
2006	-54 041,5	61,3	225 110,9	21,4	16,3	34,9	26,5
2007	-62 791,0	63,1	277 334,5	-	16,5	-	26,2
2008	-69 936,4	65,4	333 990,8	-	17,9	-	27,2
2009	-38 785,8	72,5	243 071,0	-	16,6	-	22,9
2010	-71 661,1	61,4	299 427,6	-	15,6	-	25,4
2011	105 934,8	56,0	375 748,5	-	17,5	-	31,1
2012	-	64,5	389 006,9	-	19,4	-	30,1
2013	-	60,3	403 463,9	-	18,5	-	30,7
2014	-	-	399 797,2	-	-	-	-
2015	-	-	351 068,3	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr>

Türkiye'nin ekonomik gelişiminde bakıldığında 2000'li yıllarda 82 277 Milyon Dolar olan dış ticaret hacmi 2015 yılı itibari ile 351 068 Milyon Dolara yükselmiştir.

Türkiye'nin ekonomik gelişmesinde on beş yıllık bir dönemde önemli miktarda artış gösterdiği dikkat çekmektedir.

Tablo 31. 2013 Yılında En Çok Küresel İnsani Yardım Yapan Ülkeler Sıralaması (İlk 10 Ülke)

ÜLKELER	YARDIM MİKTARLARI (\$)
1-ABD	4,7 Milyar
2-İNGİLTERE	1,8 Milyar
3-TÜRKİYE	1,6 Milyar
4-JAPONYA	1,1 Milyar
5-ALMANYA	949 Milyon
6-İSVEÇ	785 Milyon
7-KANADA	691 Milyon
8-NORVEÇ	613 Milyon
9-FRANSA	427 Milyon
10-HOLLANDA	410 Milyon

Kaynak: Development Initiatives. <<http://www.globalhumanitarianassistance.org/wp-content/uploads/2014/09/GHA-Report-2014-interactive.pdf>> Erişim: 14 Kasım 2016.

Ekonomik gelişmelerdeki iyileşmeler Türkiye'nin insani yardım sıralamasında üçüncü olmasında çok önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine İnsani yardımlardaki bu cömertlik Türkiye'nin uluslararası politikada da elini güçlendirmektedir.

Türkiye'nin yumuşak gücü oluşturan diğer faktörde dış politikadır. Türk dış politikasına yönelik yön arayışları ve farklı düşüncelerin tartışıldığı dönemin ardından, 2002 yılında Ak Parti'nin tek başına iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'nin artık geçmişten farklı ve daha aktif bir dış politika izlemeye başladığı bir döneme girmiştir. Başbakanlığı döneminde Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'nin yumuşak gücüyle ilgili şu sözleri söylemiştir: (Hürriyet Gazetesi, <<http://www.hurriyet.com.tr/etkinlik-orduyla-degil-artik-ekonomiyle-olculuyor-17635507>>)

Dış politikada bugün iki önemli başlık farklılık ifade ediyor. Bunlardan biri yumuşak güç, diğeri kaba güç. Yumuşak güç, artık kaba gücün önüne geçmiş durumda. Türkiye olarak biz, son 8,5 yılda, dış politikada bu yumuşak güç boyutuna özellikle ağırlık verdik. Türkiye olarak hiç bir ülkenin egemenliğinde gözümüz yok. Zira kan, gözyaşı, zulüm üzerinden çıkar sağlamak gibi bir yanlışın içinde asla olamayız.

Türkiye'nin gerek bölgesinde ve gerekse de dünyaya vermiş olduğu yumuşak güç mesajı açık şekilde resmi bir ağızdan dile getirilmiştir. Türkiye kaba ve sert güç kullanımını değil yumuşak gücü ve insani diplomasiyi uluslararası ilişkilerinde kullanacağını kanıtı olarak görülebilir.

Yumuşak gücü oluşturan ve potansiyel kaynaklardan diğeri de kamu kurumları ve sivil toplum örgütleridir. Türkiye hükümeti tarafından kurulmuş ve yumuşak güce kaynaklık edebilecek kurumlar arasında, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Başbakanlık Kamu Diplomasi Koordinatörlüğü (KDK), Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB), Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü (BYEGM) ve Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Diyanet İşleri Başkanlığı ve TRT(Türkiye Radyo Televizyon Kurumu) sayılabilir (Hava, 2016: 68). Birbirlerinden farklı alanlarda faaliyet gösteren bu kurumlar Türkiye dışında, insani yardım faaliyetleri, dini diplomasi, kamu diplomasisi ve ülke tanıtımı faaliyetlerini kapsayan uygulamaları ve projeleri sayesinde Türkiye'nin yumuşak gücüne kaynak teşkil etmektedirler.

TİKA'nın çalışmalarını konstrüktivizm teorisi bağlamında ele alınması için yumuşak gücün ardından konstrüktivizm teorisi tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. İlk bölümde de bahsedildiği üzere teori "Sosyal inşacı yaklaşım" olarak adlandırılmaktadır. Teoriyi en kapsamlı açıklayan ifade ise devletlerin sosyal bir varlık, uluslararası ilişkilerin ise sosyal bir alan olduğunu ve sürekli olarak uluslararası kuralların, normların, kurumların, düşünsel unsurların ve bilişsel faktörlerin siyasi rolüne dikkat çekilmektedir.(Sarı Ertem, 2012: 184).

Yukarıda verilen bilgilerin bir araya getirilmesiyle Türkiye'nin dolayısı ile TİKA'nın faaliyetleri konstrüktivizm teorisi bağlamında ele alınabilir. Türkiye uluslararası alanda yumuşak güç kullanmak istediğini resmi açıklamalarıyla ifade etmiştir. Yumuşak gücün oluşumunu sağlayan kaynaklar ise sabit unsurlar olabileceği gibi potansiyel kaynaklar da kaynak teşkil etmektedir. Özellikle konstrüktivizm teorisi

uluslararası kuralları, normları, kurumları, bilişsel faktörleri, düşünsel unsurları, toplumsal beklentileri, dış politikayı, kamu diplomasisini, kültürel diplomasiyi ve ekonomik gelişmeleri hedef alması nedeniyle bu faktörlerdeki değişme Türk dış politikasının dolayısı ile TİKA tarafından yapılan kalkınma yardımlarının da değişmesine öncülük etmektedir. Kısaca yumuşak güç ile konstrüktivizm teorisinin kesişim noktası TİKA'nın faaliyetlerini ana odak noktası olarak tanımlanabilir.

SONUÇ

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının (TİKA) Türk dış politikasındaki rolünü belirlemek amacıyla hazırlanan bu çalışmada ulaşılan TİKA'nın Türk dış politikasındaki en temel yumuşak güç aracı sonucu olduğu tespit edilmiştir.

Dış politikanın kavramsal incelemesiyle başlayan çalışmada dış politikanın bir ülkenin geleceği için önemli kararları içerdiği sonucuna varılmıştır. Devletlerarası düzeyde etkileşimlerin devam etmesi adına belirleyici olan dış politikanın, gelecekte daha fazla rol sahibi olması beklenmektedir. Yine küreselleşme ile birlikte sınırların önemini kaybetmesinin dış politikanın gelişiminde etkili olduğu dış politika ile ilgili sonuçları arasında yer almaktadır.

Konstrüktivizm ile birlikte dış politikada sosyal inşa unsuru ön plana çıkmıştır ve konstrüktivizm ile dış politika arasındaki etkileşim sosyal inşa etrafında şekillenmeye başlamıştır. Çalışmada araştırılan konu ile doğrudan ilişkili olması, konstrüktivizm ile ilgili ulaşılan sonuçları önemli kılmaktadır. Yumuşak güç ve sert güç kavramları, dış politika açısından son derece önemli kavramlar olmakla birlikte devletlerin izledikleri politikaların sonuçlarının belirleyici olarak görünmektedir. Bir ülkenin sert güç kullanmayı seçmesinin askeri gücü ifade ettiği ve sert güç kullanımının kullanıcı konumundaki ülke için uzun vadede olumsuz sonuçlar doğurduğu görülmüştür.

Sert güç kullanımının olumsuz yansımalarının bilincine varan ülkeler, yumuşak güç kullanarak toplumların olumsuz tepkilerinin önüne geçmeyi amaçlamışlardır. Dış politikada yumuşak güç sosyal yönü ağır basan bir kavramdır ve itibar ile güven kazanımı ile doğrudan ilişkili bir yapıdadır. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde yumuşak güç kavramının belirleyici etkileri bulunmaktadır. Bir ülkenin diğer ülkelerle tarihi ve kültürel mirasa sahip olması ve ikili ilişkilerin geliştirilmesinde yumuşak gücün kullanılmasının gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye'nin bu açıdan zengin bir mirasa sahip olduğuna vurgu yapılmıştır. Nitekim Türkiye'nin özellikle Orta Asya ülkeleri başta olmak üzere tarihi ve kültürel mirasının var olduğu ülkelere ve bölgelere yönelik yardımlarını artırarak devam ettirmesi Türkiye'nin çıkarlarıyla benzerlik gösterdiği saptanmıştır.

Kavramsal olarak konstrüktivizm ile yumuşak ve sert gücün tanımlanması ile birlikte Türk dış politikasının konstrüktivizm bağlamında incelenmesi gerekli görülmüştür. Türkiye’de sosyal inşacı yaklaşımın geçmişinin çok eski olmadığı bilinmektedir. Bu sonucu ortaya çıkaran temel faktörler ise geçmişte Türkiye’nin iç sorunlarının daha fazla olması, kaynak yetersizliği yaşaması ve çok yönlü dış politika benimsemekten uzak olması şeklinde belirlenmiştir. 1990’lı yılların başında değişmeye başlayan bu durumun 2000’li yıllarda ise istikrar kazanmıştır ve Türkiye’nin sosyal inşacı yaklaşıma dayalı dış politika girişimlerinin ve bu girişim yumuşak güç etrafında şekillenmesiyle Türk dış politikasının geçmişte izlediği tutumun değiştiği ortaya konmuştur.

Çalışmada Türk dış politikasının değişiminde etkisi olan birçok faktörden bahsedilmiş olsa da çalışmanın araştırma konusu olan TİKA, bu noktada daha ayrıntılı olarak incelenmiştir. TİKA’nın ortaya çıkması, Sovyetler Birliğinin dağılması ile birlikte olduğu için Türkiye’nin dış politikasında önemli bir kırılmanın 1991’de Sovyetlerin dağılması ve 1992’de TİKA’nın kurulması ile birlikte olduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Bu nokta da kültürel mirasımızın olduğu ülkelerle ticaretimizin olmaması bölgeden ne kadar uzaklaştığımızı da ortaya koymuştur. Bunun birlikte TİKA’nın kurulması, 1992 yılından başlayarak yardımların artarak devam etmesi soydaşlarımızla ticari, siyasi ilişkilerde önemli gelişmeler kaydetmesine katkı sağladığı tespit edilmiştir.

TİKA, Türkiye Cumhuriyeti’nin sahip olduğu değerleri ve dış politikayı daha etkili hale getirmek için ortaya çıkmış bir kurum niteliği taşımaktadır. TİKA’nın kurulması 1992 yılında olmuştur ve kuruluş amaçları arasında başta ortak değerlere sahip olunan ülkeler olmak üzere birçok farklı ülkede Türk dış politikasının uygulayıcısı olmak yer almaktadır. Ortak değere sahip olunan ülkelere yönelik yapılan vurgu, dikkat çekici niteliktedir.

Görevleri bakımından TİKA’nın incelenmesi ile birlikte elde edilen temel sonuç, TİKA’nın Türkiye’nin yumuşak güç kullanımı aracılığıyla dış politikada etkili hale gelmesini sağlamak ve bunu sürekli kılmak şeklinde bir sonucun varlığı görülecektir. TİKA’nın Türkiye’nin yurtdışı kalkınma yardımlarını koordine etme görevine sahip

olması, bu amacı destekler niteliktedir. Yine kültürel işbirliklerinin de TİKA'nın önemli görevleri arasında yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

İşbirlikleri, TİKA'nın görevleri arasında son derece önemli bir yere sahip konular arasında yer almaktadır. Buna göre TİKA'nın yer aldığı işbirliği projelerinin ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel alanda etkilerinin günümüzde de devam ettiği ortaya konmuştur.

Kuruluş amacı olarak Sovyetler Birliğinden kopan Türk Cumhuriyetlerine yönelik yardımlar gerçekleştirerek bu ülkelerin uluslararası düzeyde tanınmasını sağlama amacına sahip olan TİKA'nın amaçları aradan geçen zamanda oldukça genişlemiş görünmektedir. Öyle ki TİKA'nın ulaştığı ülke sayısının 120'ye ulaştığı bilinmektedir ve bu durum bahsedilen genişlemenin boyutunu göstermesi bakımından son derece önemli bir yere sahiptir.

TİKA'nın sahip olduğu amaçların temelinde ise Türkiye'nin dış politikadaki etkinliğini artırmak yer almaktadır. Yani TİKA'nın sağladığı yardımların ve yürüttüğü projelerin her birisi, temelde Türkiye'nin dış politikada daha aktif bir aktör olma amacına hizmet ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Faaliyet alanları açısından TİKA'nın incelenmesi ile birlikte ulaşılan veriler ise, ne denli geniş çapta faaliyet gösterildiğini ortaya koymuştur. Çalışmada on beş farklı temel faaliyet alanına yer verilmiş olup bunların sayısının artırılmasının mümkün olduğu görülmüştür. TİKA'nın faaliyet alanları arasında öne çıkanları ise Türkçe dilinin kullanılma sıklığını artırma, tarihi ve kültürel varlıkları koruma, ulusal ve uluslararası düzeyde kuruluşla işbirlikleri geliştirmek olarak sıralansa da Türk dış politikasında meydana gelişmelerin etkisiyle bu faaliyetlerin ve projelerin daha da artacağı beklenmektedir.

Sovyetlerin dağılmasından sonra bağımsızlık mücadelesine yeteri kadar destek veremeyen Türkiye 1990'lı yıllardan sonra TİKA vasıtasıyla Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan da önemli projeler gerçekleştirmiştir. Kuruluşundan bugüne kadar aktif olarak faaliyet gösterdiği Orta Asya'da TİKA, bu beş ülkeye düzenli olarak yardım sağlamaktadır. Bu ülkelere arasında son verilere göre yıllık 130 milyon dolar yardımla Kırgızistan ön plana çıkmış, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Tacikistan'a olan yardımlar bu ülkeye göre düşük olmakla sırasıyla

40, 7, 3, 15 milyon dolar olarak belirlenmiştir. TİKA'nın bölge ülkelerine olan katkısı bölgede ki soydaşlarımızla ikili ilişkilerin gelişmesinde önemli olduğu sonucu çıkarılabilir.

Türkiye'nin tarihi ve kültürel açıdan derin bağları olan Balkanlarda TİKA'nın varlığı yine önemli ölçüdedir. TİKA'nın Balkanlarda faaliyet gösterdiği ülkeler; Arnavutluk, Bosna Hersek, Karadağ, Kosova, Makedonya ve Sırbistan şeklindedir. Her bir ülke ile tarihi bağlarımız önemli ölçüdedir. TİKA'nın Balkanlarda yürütmekte olduğu projelere ilişkin ülke ülke sayısal verilere ulaşmak mümkün olmasa da sağlık, altyapı, sosyal hizmet, üretim, eğitim, idari yapı ve ekonomik altyapı gibi birçok alanda faaliyet gösterildiği saptanmıştır. Balkan ülkelerinde Türkiye'ye karşı olumlu bakış açısının oluşmasında TİKA'nın yürütmekte olduğu projelerin yeri büyüktür. Özellikle, Osmanlı dönemi eserlerinin restore edilmesi gibi projeler, TİKA'nın projeleri arasında yer almakta ve olumlu imaj sağlamaktadır.

TİKA'nın projelerinin önemli ayaklarından bir diğeri Ortadoğu ve Afrika'dır. Bu kapsamda öne çıkan ülkeler ise Etiyopya, Filistin, Kenya, Libya, Lübnan, Nijer, Senegal, Somali, Sudan, Tunus ve Yemen şeklindedir. TİKA'nın bu ülkelerde yer aldığı projelerin büyük oranda insani yardımlar aracılığıyla olduğu saptanmıştır TİKA'nın Afrika ve Ortadoğu önemli projelerde yer almasıyla Türkiye'nin kendi kabuğundan dışarı çıkıp daha aktif bir politika izlemesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Latin Amerika, TİKA'nın faaliyet alanları arasında nispeten yeni olarak görünmektedir. Osmanlı Devleti döneminden ilişkilerin varlığı bulunan bölgede tek yönlü dış politikanın etkisi ve coğrafi uzaklık gibi sebepler, Türkiye'nin Latin Amerika ülkeleri ile olan ilişkilerini etkilemiştir. Ancak son yıllarda TİKA'nın bölgedeki aktifliği, Türkiye'nin bölgede tanınmasına olumlu katkı sağlamıştır. Ulaşılan sonuçlar, TİKA'nın Latin Amerika'daki varlığının artarak devam edeceğine yöneliktir..

TİKA'nın 1992 ve 1999 yılları arasında son derece düşük bir bütçeye sahip olduğu görülmüştür. Bütçeden yeteri kadar pay alamayan TİKA istediği projeleri hayata geçirmekte zorlandığı istatistiksel verilerden anlaşılmaktadır. Yine kuruluş dönemi olarak bilinen 1992-1999 yılları arasında TİKA'nın odak noktasının yeni bağımsız olan Türk Cumhuriyetleri olduğu dikkat çekmektedir. Her ne kadar bütçe olarak büyük

bütçelerden söz edilmesi mümkün olmasa da TİKA'nın ilgili dönemdeki faaliyetlerinin Türkiye'nin imajına ve tanınmasına olumlu etkileri olduğu sonucuna varılmıştır.

Yeniden yapılanma dönemi olan 1999-2014 yılları arasında ise TİKA'nın program koordinasyon ofis sayısı artmış, bütçesi de önemli ölçüde yükselmiştir. Öyle ki 1999 yılında 2,1 milyon TL olan bütçe 2004 yılında 27 milyon TL'ye, 2013 yılında ise 214 milyon TL'ye yükselmiştir. Bu da TİKA'nın faaliyet alanlarının genişlemesi ve Türkiye'nin çok yönlü dış politika benimsemesi anlamına gelmektedir.

TİKA'nın yeniden yapılanma döneminde dünyadaki kalkınma yardımı yapan diğer kuruluşlarla benzer şekilde faaliyet göstermeye başlaması dikkat çekmektedir. Özellikle Amerika ve Japonya'nın bu konudaki öncülüklerinin bilincinde olan TİKA, yürütmekte olduğu faaliyetlerde söz konusu ülkelerin kalkınma yardımı kurumlarının aktivitelerini benimsemiştir. Tüm bunlar Türkiye'nin imajına katkı sağlamasının yanında dış politikada yeni açılımlar yapılmasına olanak tanımıştır.

Türk dış yardımlarının Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri ihracat ve ithalat verileri incelenmiştir. Türkiye Balkanlar ve Doğu Avrupa'ya TİKA vasıtasıyla yapmış olduğu yardımlar kendini ekonomik ilişkilerin gelişmesinde de göstermiştir. 1990'lı yıllarda tek haneli olan ticaret hacmimiz 2000'li yıllarda üç haneli rakamlarla ifade edilir olmuştur. TİKA'nın özellikle Arnavutluk, Bosna Hersek, Karadağ, Kosova ve Makedonya da uyguladığı projeler ticari ilişkilerin gelişmesine önemli katkısının olduğunu ortaya koymuştur. 2015 yılı rakamları ile bu ticaret 2.500 milyon dolara yaklaşmıştır. Balkanlar ve Doğu Avrupa'ya yönelik devam eden projeler siyasi ekonomik ve kültürel ilişkilerin gelişmesi bakımından sürdürülmesi gereken önemli bir dış politika aracı halini almış, ikili ilişkilerin geliştirilmesi bakımından da önemli aktör olduğu sonucu çıkarılabilir.

Türkiye Orta Asya Türk cumhuriyetleri ile ekonomik ilişkilerinde TİKA faktörünün önemi yapılan çalışmada ortaya konmuştur. Türk Cumhuriyetleri ile 2006 yılı İhracat ithalatımız yalnızca 3.800 milyon dolar iken bu rakam 2015 yılında Sekiz milyar dolar civarındadır. Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan 1990 lı yıllarda Türkiye'nin bölgeden uzak dış politikası ekonomik verilere de olumsuz yansımıştır. Burada dikkat çeken 1990 yılında bu ülkeler ile olan

ekonomik ticaretimiz sıfır yani yoktur. Ancak TİKA'nın 1992 yılında kurulmasıyla ticari ilişkilerde gelişmeler kaydedilmiştir.

Günümüzde TİKA'nın 140'ın zerinde ülkede faal olmasının diğer bir avantajı da kendini Ortadoğu da göstermiştir. 2006 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile olan İhracat ve ithalatımız 20 milyar dolar civarında iken bu sayı 2015 yılı itibari ile 45 milyar dolara yaklaşmıştır. Yüzde yüz bir artış yaşanmasında TİKA faktörü ve bölgede uyguladığı insani ve ekonomik yardımlarının rolü büyük olmuştur. Filistin, Lübnan ve Yemen son zamanlarda TİKA tarafından önemli projeler almıştır. Bu ülkeler ile olan ticaretimiz de 1990'lı yıllarda iki haneli rakamlarla ifade edilirken günümüzde 1.300 milyon dolarlara kadar çıkmıştır. Yapılan projelerin kendini ekonomik ilişkilerin gelişmesinde katkısının ne kadar büyük olduğunu ortaya koymuştur.

Gelişmiş ülkelerin özellikle ABD, Avrupa Birliği, Çin, Rusya gibi ülke ve birlikler Yardımlarını ve misyonlarını gerçekleştirmek için Afrika Kıtasına yönelmişlerdir. Türkiye de özellikle 2005 Yılı Afrika Açılımı ile beraber Kıta ülkeleri ile olan ilişkisini geliştirmek istemiştir. TİKA Etiyopya, Kenya, Libya, Nijer, Senegal, Somali, Sudan ve Tunus da önemli projeler gerçekleştirmiştir. Yapılan bu yardımlar yıllar itibari ile artış göstermiştir. Ayrıca Kıta ile olan ekonomik ve ticari hayatta çeşitlenmiştir. 1990'lı yıllarda ticaretimiz yalnızca 800 milyon dolar civarında iken 2005 Afrika Açılımının katkısıyla da bu rakam 2015'te dört milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Burada meydana gelen önemli artışın önemli nedeni Türkiye Afrika kıtasına olan ilgisinin 2005 yılı sonrası Afrika Açılımı ile gerçekleştiği sonucuna varılabilir. Mevcut ticaret hacminin yetersiz olduğu Kıta ile olan ilişkilerin gelişmesinde TİKA'nın daha fazla kullanılması ve yeni projeler geliştirmesi önem arz etmektedir.

TİKA Güneydoğu Asya, Latin Amerika gibi ülkelere de bir takım projeler yapmış ve Coğrafi uzaklıktan kaynaklanan açık pozisyonu doldurmaya çalışmıştır. Yıllar itibari ile ticaret rakamları incelendiğinde ticaret hacmimizin hiç de küçümsenmeyecek boyutta olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. 2006 yılı Ticaretimiz 31 milyar dolar civarında iken bu rakam 2015 te 70 milyar dolara yaklaşmıştır. Türkiye'nin dış ticaretin de ne kadar önemli olduğunu bu rakamlar açıkça ortaya koymuştur.

Ulaşılan bu veriler, Türkiye'nin dış yardımlarının Türkiye ekonomisindeki yansımalarının hangi düzeyde olduğu sorusuna yanıt niteliği taşımaktadır.

KAYNAKÇA

ABD Dış Yardımlar Kanunu, (1961), Bölüm 1, Kısım 1, Mad. 101.

Adıyaman, Ş (2011), “TİKA: Türkiye’nin Küresel Dış Politika Enstrümanı”, Bilgesam Yayınları, [Erişim: 23 Nisan 2016 Bilgesam (Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi), <http://www.bilgesam.org/incele/1161/-tika--turkiye%E2%80%99nin-kuresel-dis-politika-enstrumani/#.VyILN1SLSUk>]

Afacan, İ (2012), “Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, C:4, ss.1-118.

Akbaş, Z (2012), “Ortadoğu’da Değişim Süreci ve Türk Dış Politikası”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, C:3, S:1, ss.51-73.

Akçadağ, E (2010), “Yumuşak Güç Japonya’nın Sert Güç Arayışları”, *Bilge Strateji Dergisi*, C:2, S:3, ss.1-28.

Akçadağ, E. (2012). “Dünya’da ve Türkiye’de Kamu Diplomasisi”, Kamu Diplomasisi Enstitüsü, [[Erişim: 25 Şubat 2016, <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf>].

Akçay, Engin (2012). Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akıllı, E (2016). Türkiye’nin Latin Amerika’ya Uzanan Dost Eli: TİKA, Erman Akıllı; Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar, Nobel Yayınları, Ankara, ss.285-305

Aljazeera, [Erişim: 08 Mayıs 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/erdoganin-ziyareti-kazakistan-ile-stratejik-ortakligi-pekistirecek>].

Arase, D (2012). “Conglusion” Japan’s Foreign Aid: Old Continuties and New Directions, David Arase (der.), Routledge, Newyork.

Ateş, D (2008). “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C:10, S:1, ss.213-235.

Bahar, H (2015)“Avrasya’da Ölüm ve Türklerde Mezar Kültürü”, *Aile Yazılar*, S:8. [Erişim: 28 Şubat 2016, Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı, https://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/303/29_%20Avrasya%E2%80%99da%20%C3%96l%C3%BCm%20ve%20T%C3%BCrlerde%20Mezar%20K%C3%BClt%C3%BCr%C3%BC%20-%20Prof_%20Dr_%20Hasan%20BAHAR.pdf].

Balcı, A (2011). “Dış Politika: Yeni Bir Kavramsallaştırma Bağlamında Egemenlik Mitinin Analizi”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C:7, S:28, ss.3-29.

- Bayram, M (2016). “ Türk Dış Politikasının Değişim Parametresi Olarak Afrika Açılımı ve İnsani Diplomasi Faaliyetleri”, Erman Akıllı (Ed); Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar, Nobel Yayınları: Ankara, ss.402-421
- Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (2012, *Balkanlarda Türkiye ve Türk Algısı*, S:49, Ankara, Bilgesam yayınevi, No: 49.
- Bingöl, O (2013). “Somali’deki Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye’nin Rolü”, *Akademik Bakış Dergisi*, C:7, S:13, ss.81-106.
- Birtek, N (1998). Türkiye’nin İkili Dış Yardımları: 1992–1996, DPT Yayınları, Ankara,
- Cumhuriyet Gazetesi, [Erişim: 23 Kasım 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/92899/Ozbekistan_ve_Turkiye_ara_sinda_yeni_sayfa_aciliyor.html].
- Çavuş, T (2012). “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S:2, ss.23-36.
- Çınar, Y. (2011). “Turgut Özal ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Teorik Bir Bakış Örneği: Liberal Düşüncenin Türk Dış Politikasına Etkisi”, *Akademik Bakış Dergisi*, S:26, ss.1-19.
- Çoban, O. (2016). Türk Dış Politikasında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı’nın Konumu: Moğolistan İncelemesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- Çoban, O. (2016). Türk Dış Politikasında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı’nın Konumu: Moğolistan İncelemesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- Daoudov, M. (2013). *Yerel Dış Politikanın Temelleri*, Marmara Belediyeler Birliği, İstanbul.
- Davutoğlu, A. (2008). *Stratejik Derinlik*, 27. Basım, Küre Yayınları, İstanbul.
- Demir, V. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Denizhan, E (2010). “Türkiye’nin Kafkasya ve Orta Asya Politikası ve TİKA”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C:2, S:1, ss.17-23.
- Development Initiatives, [Erişim: 14 Kasım 2016, <http://www.globalhumanitarianassistance.org/wpcontent/uploads/2014/09/GH-A-Report-2014-interactive.pdf>] Erişim: 14 Kasım 2016]
- Doğan, S. (2016) “Türkiye’nin Geniş Orta Asya Coğrafyasına Yönelik İnsani Diplomasi ve Dış Yardım Faaliyetleri: Afganistan Örneği”, Erman Akıllı (Ed); Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar, Nobel Yayınları: Ankara, ss.378-401

- Donelli, F. (2016). Türkiye'nin İnsani Diplomasi Anlayışı: Somali'ye Yönelik Tek Taraflı Entegre Stratejisi", Erman Akıllı (Ed); Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar, Nobel Yayınları: Ankara, ss.265-284
- Efegil, E. (2012). "Türk Dış Politikasında Siyasal Kültürün Etkisi: Kemalist Siyasal Kültürün Evrimleşmesi", *Akademik Bakış Dergisi*, C:5, S:10, ss.189-206.
- Ekinci Sarier, D. (2016). "Devletten Bireye Uzaman Diplomaside Türkiye ve Güney Kafkasya", Erman Akıllı (Ed); Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar, Nobel Yayınları: Ankara, ss.285-305
- Emeklier, B. (2011). "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar", *Bilge Strateji Dergisi*, C:2, S:4, ss.139-184.
- Ereker, F. (2013). "Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C:9, S:36, ss.45-71.
- Fakuade, D., Ige, O. (2016). "Afrika'ya Yapılan İnsani ve Dış Yardımların Kavram ve Uygulamaları", Erman Akıllı (Ed); Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar, Nobel Yayınları: Ankara, ss.552-572
- Fan, Y. (2008). "Soft Power: Power of Attraction or Confusion", *Place Branding and Public Diplomacy*, C:4, S:2, ss.147-158.
- Gökgöz, Çağatay (2015). Kalkınma İşbirliğinin Yönetimi, Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Gökgöz, Çağatay. (2015). Kalkınma İşbirliğinin Yönetimi: Türkiye İçin Model Önerisi ve Uygulama Önerileri, Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Gülabi, Z. (2015). "Dış Yardımlar Bağlamında Türkiye-Kamerun İlişkileri", *Journal of Business Economics and Political Science*, C:4, S:7, ss.101-122.
- Gürevin, Evşen. (2014). *2000'li Yıllarda Türkiye ve Proaktif Dış Politika*, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gürevin, Evşen. (2014). *2000'li Yıllarda Türkiye ve Proaktif Dış Politika*, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hava, Y. Furkan (2016). Türk Dış Politikasında TİKA Bağlamında Yumuşak Güç Kullanımı ve Balkanlar, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Hürriyet Gazetesi, [Erişim: 23 Kasım 2016, <<http://www.hurriyet.com.tr/etkinlik-orduyla-degil-artik-ekonomiyle-olculuyor-17635507>>].

- Heyman, Gerald F. (2010). Foreign Policy and Development Structure, Process, Policy, and the Drip-by-Drip Erosion of USAID, Center for Strategic and International Studies, Washington DC.
- Karadağ, Haluk ve Özçelik, Ali Onur. (2016). “Dış Yardım Diplomasisi: ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) Örneği”, Erman Akıllı (Ed); Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar, Nobel Yayınları: Ankara, ss.627
- Karagül, S. (2013). “Türkiye’nin Balkanlardaki Yumuşak Güç Perspektifi: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, C:8, S:1, ss.79-102.
- Karakoç, J. (2013). “Konstrüktivizmde Dış Politika ve Etnik Kimlikler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C:28, S:2, ss.131-160.
- Kardaş, T. ve Erdağ, R. (2012). “Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C:7, S:1, ss.167-194.
- Kay, S. (2004). “Globalization, Power and Security”, *Security Dialogue SAGE Publications*, C:35, S:1, ss.9-25.
- Kaya, S. (2008). “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C:63, S:3, ss.83-111
- Kaygısız, İmren. (2016). “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Balkan Ülkelerine Yönelik Dış Yardım Politikası”, Erman Akıllı (Ed); Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar, Nobel Yayınları: Ankara, ss.305-325
- Köse, T. (2014). “Türkiye’nin Ortadoğu’da Zorlayıcı Olmayan Dış Politika Araçları”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, C:6, S:62, ss.16-17.
- Kulaklıkaya, M. (2008). “Kalkınma Yardımında Dünyadaki Son Trendler ve TİKA”, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, S:31, ss.14-29.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1980). “Dış Politika Nedir? Türkiye’deki Dünü Bugünü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C:35, S:1, ss.309-335.
- Nye, J.S. (2004). Soft Power: The Means to Success in World Politics, *Public Affairs*, New York.
- OECD, “Aid to developing countries rebound in 2013 to reach an all – time high” [Erişim: 23 Kasım 2016, <http://www.oecd.org/newsroom/aid-to-developing-countries-rebound-in-2013-to-reach-an-all-time-high.html>,]
- Özdemir, H. (2008). “Uluslararası İlişkilerden Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C:63, S:3, ss.113-144.
- Özey, R. (1998). *Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye*, Marifet Yayınları, İstanbul

- Purtaş, F. (2013). “Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi”, *Akademik Bakış Dergisi*, C:7, S:13, ss.1-14.
- Sandıklı, A. (2014). “Yumuşak Güç Savaşları”, *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, ss.183-205.
- Sarı Ertem, H. (2012). “Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstruktivizm Bir Yaklaşım: Kimliğin Güvenliği ve Güvenliğin Kimliği”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C:8, S:16, ss.177-237.
- Şahin, Ö. (2010). “Türkiye’nin Afrika Açılımı”, Bilgesam Yayınları, [Erişim: 5 Kasım 2016 Bilgesam (Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi), <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-96-2015121730webrapor.pdf>].
- Taber, K.S. (2011). “Constructivism as Educational Theory: Contingency in Learning, and Optimally Guided Instruction”, *Nova Science Publishers*, ss.39-61.
- Tandoğan, M. (2015). “Konstruktivizm Kuramı Bağlamında Afrika Birliği”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, C:4, S:3, ss.634-650.
- Tarnoff, Curt ve Lawson, Marian Leonardo Foreign Aid: An Introduction to U.S.. Programs and Policy, Congressional Research Service Report for Members and Committee of Congress, [Erişim: 23 Kasım 2016, http://fpc.state.gov/documents/organization/I_57097.pdf,]
- Türk, Y. (2014). *Küresel ve Bölgesel Yeniden Yapılanma Sürecinde Güçlü Dış Politika*, Mavi Ofset Basım Yayın, İstanbul.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı, [Erişim: 22 Kasım 2016, https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=b19b14f0-30a1-4bd9-9980-c17bae2c04d2].
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. [Erişim: 20 Şubat 2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/cumhurbaskani_abdullah_gul_arnavutluk_cum_hurbaskani_bamir_topi_onuruna_yemek_verdi-1030].
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. [Erişim: 20 Şubat 2016, <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649>].
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı. [Erişim : 23 Kasım 2016, https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=40d4a3b6-a7f6-46ca-a58e-2f80dee75511].
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA, 2015), Latin Amerika Proje ve Faaliyetleri. [Erişim: 3 Mart 2016, [http://www.tika.gov.tr/upload/2015/Prestij/Latin-Amerika\(1\).pdf](http://www.tika.gov.tr/upload/2015/Prestij/Latin-Amerika(1).pdf)].
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı [Erişim: 3 Mart 2016,

http://www.tika.gov.tr/tr/haber/sirbistandaki_projelerin_acilisi_basbakan_yardi mcisi_bekir_bozdogan_tarafindan_gerceklestirildi-5063].

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı, [Erişim: 25 Kasım 2016, https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=fefe7b08-df49-49ce-9124-fb3cd5a2bd99].

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı, [Erişim: 14 Kasım 2016, https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=aed28971-b962-4e1b-b7a0-433a9f807733].

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA, 2015, *Bir Gurur Tablosu (TİKA)*, [Erişim: 28 Şubat 2016, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/bir-gurur-tablosu.pdf>].

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı, [Erişim: 28 Şubat 2016 <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/40109/emine-erdogan-21-yuzyil-afrika-yuzyili-olacaktir.html>].

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA, 2007), *TİKA Faaliyet Raporu 2007*, [Erişim: 26 Şubat 2016, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2007.pdf>].

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA, 2013), *TİKA Faaliyet Raporu 2013*, [Erişim: 27 Şubat 2016, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf>].

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA, 2013), *TİKA Kalkınma Yardımları Raporu 2013*, [Erişim: 21 Şubat 2016, <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/KalkinmaYardimlariRaporu2013.pdf>].

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA, 2014), *Tika Dünyası*. [Erişim: 28 Şubat 2016, <http://www.tika.gov.tr/upload/publication/Tika-Dunyasi-4.pdf>].

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
Erişim: 6 Mayıs 2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/disisleri_bakani_ahmet_davutoglu_libyaya_gitti-773].

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, [Erişim: 26 Kasım 2016, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/61161/filistin-davasini-sahiplenmek-tum-muslumanlarin-musterek-vazifesidir.html>].

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, [Erişim: 21 Kasım 2016, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/39836/yemenin-turkulerimize-sirayet-edecek-kadar-turk-milletinin-gonlunde-mustesna-bir-yeri-var.html>].

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, [Erişim: 23 Kasım 2016, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/2771/latin-amerika-acilim-stratejimiz-olgunluga-ulasti-bundan-sonra-is-birligimizi-derinlestirecegiz.html>].
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, [Erişim: 24 Kasım 2016, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/1601/terorun-her-turune-karsi-olan-turkiye-kardes-ulke-nijeryanın-acilarini-paylasiyor.html>].
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı [Erişim: 28 Şubat 2016, http://www.tika.gov.tr/tr/haber/emine_erdogan_tika_nin_calismalari_turkiye_k_enya_iliskilerini_guclendirecek-23164].
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye'nin Latin Amerika ve Karayiplere Yönelik Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri*. [Erişim: 3 Mart 2016, <http://www.mfa.gov.tr/i-turkiye-nin-latin-amerika-ve-karayiplere-yonelik-politikasi-ve-bolge-ulkeleri-ile-iliskileri.tr.mfa>].
- Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı (2014) , Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) 2015 Yılı Programı [Erişim: 8 Mayıs 2016, http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/YillikProgramlar/Attachments/24/2015_program_15_12_2014.pdf].
- Türkiye İstatistik Kurumu, [Erişim: 12 Aralık 2016, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>].
- Tüysüzöğlu, G. (2013). “Milenyum Sonrası Türk Dış Politikası: Yeni Osmanlıcılık ve Türk Avrasyacılığı Ekseninde İnsan Edilen Bir Pragmatizm”, *Alternatif Politika Dergisi*, C:5, S:3, ss.295-323.
- Ulutan, E. (2012). Türk Dış Politikasında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'na Bakış, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Üçkuş, Ö. Ve Kendirci, B. (2012). “Teoriden Uygulamaya Dış Yardım”, *Sayıştay Dergisi*, S:86, ss.57-77.
- Yasutomo, D (1989-1990). “ Why Aid? Japan as an “Aid Great Power”, Pacific Affairs, Cilt 62, No 4, ss. 490-503.
- Yılmaz, K.K. (2013). “Devletlerin Dış Politika Oluşturma ve Uygulamalarında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, *Akademik Bakış Dergisi*, S:36, ss.1-14.
- Yılmaz, S (2012) “Türk Dış Politikası ve Ülke Savunması” 21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Yayınları. [Erişim: 15 Şubat 2016, http://usam.aydin.edu.tr/analiz/turk_dis_politikasi_ulke_savunmasi.pdf].

ÖZGEÇMİŞ

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZGEÇMİŞ FORMU

Fotoğraf

Adı-Soyadı	Hakan Keskin	T.C. Kimlik Numarası	40220032542		
Doğum Yeri	Tokat	Doğum Tarihi	18.05.1984		
Lisans Öğrenimi	Selçuk Üniversitesi	Yüksek Lisans Öğrenimi			
Yabancı Dil/ler		SEVİYE	Başlangıç	Orta	İyi
1. İngilizce					X
2.					
3.					

BİLİMSEL FAALİYETLER

"Türkiye'nin Az Gelişmiş Ülkelere Yaptığı Yardımların Ekonomik Sonuçları: Afrika Örneği (II. Uluslararası Osmaneli Sosyal Bilimler Sempozyumunda Sunulan Makale)

İŞ DENEYİMİ

ÇALIŞTIĞI KURUMLAR: Trakya Üniversitesi, İçişleri Bakanlığı

STAJLAR .....

PROJELER .....

İLETİŞİM BİLGİLERİ

ADRES ..Zafer Mah.. Zübeyde Hanım Cad No : 32 İnhisar/ Bilecik

TELEFON :

GSM: 0541 642 4422

E-Posta: hakan34660@hotmail.com

NOTLAR

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ